

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013.

BIAŁOSTOCKI
OBSZAR
FUNKCJONALNY

KSZTAŁCENIE ZAWODOWE NA TERENIE BIAŁOSTOCKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

WYKONAWCA

BIAŁOSTOCKA FUNDACJA KSZTAŁCENIA KADR

UL. SPÓDZIELCZA 8, 15-441 BIAŁYSTOK

TEL. (085) 653 77 00, FAX. (085) 732 95 05

Spis treści

Spis treści.....	2
Wprowadzenie	4
Metodologia badania	8
Wyniki badania.....	11
Jakość kształcenia zawodowego w opinii pracodawców BOF.....	11
Luka pomiędzy oczekiwaniami przedsiębiorców BOF, a poziomem kompetencji absolwentów szkół zawodowych	24
Poziom kształcenia zawodowego na terenie BOF.....	47
Losy absolwentów szkół zawodowych BOF.....	56
Działania zwiększające jakość kształcenia	71
Podsumowanie badań.....	88
Spis wykresów	94
Spis tabel	96

Wykaz skrótów

Skrót / Oznaczenie	Znaczenie
Zamawiający	Stowarzyszenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego
Wykonawca	Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr
BOF	Białostocki Obszar Funkcjonalny
DESK Research	Badania ze źródeł wtórnych
CATI	Badania kwestionariuszowe wspomagane telefonicznie
IDI	Indywidualny Wywiad Pogłębiony

Wprowadzenie

W literaturze przedmiotu trudno znaleźć jednoznaczną definicję kształcenia zawodowego. Nie znalazła się ona w Ustawie z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r., poz. 1265). W literaturze pedagogicznej określa się je jako proces, którego celem jest przekazanie uczniom określonego zasobu wiedzy i umiejętności z zakresu przemysłu, rolnictwa i hodowli oraz szeroko rozumianych usług. Proces ten obejmuje przekazanie określonego zasobu wiedzy ogólnej oraz specjalistycznych umiejętności teoretycznych i praktycznych, których opanowanie uprawnia uczniów do wykonywania wybranego zawodu. Rezultatem kształcenia zawodowego jest wykształcenie zawodowe uzyskane w określonej specjalności.¹

Inna definicja, którą znajdziemy w słowniku pedagogiki pracy mówi, że kształcenie zawodowe to ogół celowo organizowanych czynności i procesów umożliwiających przygotowanie do wykonywania określonego zawodu, a w szczególności przygotowanie do pracy zawodowej w określonej dziedzinie gospodarki narodowej i na określonym stanowisku pracy.²

Na stronie internetowej sieć ReferNet Polska, będącą europejską siecią danych i ekspertyz utworzoną przez Agencję Komisji Europejskiej - Europejskie Centrum Rozwoju Szkolenia Zawodowego (Cedefop) zamieszczony jest *słownik pojęć*, gdzie znajdziemy następującą definicję:

Kształcenie zawodowe (vocational education) obejmuje kształcenie przedzawodowe, właściwe kształcenie do zawodu i wszelkie formy doksztalcania i doskonalenia zawodowego. Można więc określić kształcenie zawodowe jako ogół celowo organizowanych czynności i procesów umożliwiających przygotowanie do zawodu, w tym orientację zawodową, a w szczególności, przygotowanie do określonej pracy zawodowej w określonej gałęzi gospodarki i na określonym stanowisku pracy.³

Definicja polska odwołuje się do kształcenia formalnego. W podanej polskiej definicji nie ma informacji o potwierdzaniu zdobytych w trakcie kształcenia kwalifikacji. Jednak, po zakończeniu kształcenia zawodowego w zasadniczej szkole zawodowej, technikum czy szkole policealnej uczeń może przystąpić do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe nie jest obowiązkowy. Dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe wydaje okręgowa komisja egzaminacyjna.⁴

¹ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, Słownik pedagogiczny, Warszawa 2009, s. 90.

² Red. L.Koczniewska-Zagórska, Słownik pedagogiki pracy - Ossolineum, Wrocław 1986

³ Nowacki T., Leksykon pedagogiki pracy, 2004

⁴ <http://www.refernet.pl/pl/slownik-pojec.html>

W polskim systemie szkolnym struktura szkół ponadgimnazjalnych realizujących kształcenie zawodowe przedstawia się następująco:

- a) **trzyletnia zasadnicza szkoła zawodowa**, której ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie,
- b) **czteroletnie technikum**, którego ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie, a także uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,
- c) **szkoła policealna** dla osób posiadających wykształcenie średnie, o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku, umożliwiająca uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie,
- d) **trzyletnia szkoła specjalna** przysposabiająca do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, której ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy.⁵

Dla celów kształcenia, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego, wskazano obszary kształcenia, do których są przypisane poszczególne zawody. Obszary kształcenia obejmują zawody pogrupowane pod względem wspólnych lub zbliżonych kwalifikacji wymaganych do realizacji zadań zawodowych. Uwzględniono Polską Klasyfikację Działalności i wyodrębniono osiem obszarów kształcenia:

- administracyjno-usługowy (A),
- budowlany (B),
- elektryczno-elektroniczny (E),
- mechaniczny i górniczo-hutniczy (M),
- rolniczo-leśny z ochroną środowiska (R),
- turystyczno-gastronomiczny (T),
- medyczno-społeczny (Z),
- artystyczny (S).⁶

Przedmiotem niniejszego badania będzie kształcenie zawodowe na poziomie ponadgimnazjalnym w zasadniczych szkołach zawodowych, technikach oraz szkołach policealnych na terenie BOF. Na terenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego (miasto Białystok, gm. Choroszcz, gm. Czarna Białostocka, gm. Dobrzyniewo Duże, gm. Juchnowiec Kościelny, gm. Łapy, gm. Turośń Kościelna, gm. Wasilków, gm. Zabłudów, gm. Supraśl)

⁵ ust. 1 pkt 3. Art.9 USTAWA z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 29 września 2011r. Nr 205, poz.1206)

⁶ <http://www.men.gov.pl/index.php/2013-08-03-12-11-15/podstawa-programowa>

według danych Kuratorium Oświaty w Białymstoku na dzień 30.09.2013 r. funkcjonowały następujące publiczne zespoły szkół/szkoły zawodowych oraz szkoły policealne.

Tabela 1. Szkoły publiczne (stan 25.10.2013) - rok szkolny 2013/2014⁷

Lp.	Nazwa szkoły / zespołu	Szkoły wchodzące w skład zespołu
1.	Zespół Szkół LOGIZ w Białymstoku	Zasadnicza Szkoła Zawodowa
2.	Zespół Szkół Budowlano-Geodezyjnych im. Stefana Władysława Bryły w Białymstoku	Technikum Budowlano-Geodezyjne Szkoła Policealna Nr 1
3.	Zespół Szkół Elektrycznych im. prof. Janusza Groszkowskiego w Białymstoku	Technikum Elektryczne Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 1 Technikum Uzupełniające dla Dorosłych Nr 1 Centrum Kształcenia Praktycznego Nr 1 Szkoła Policealna dla Dorosłych Nr 2
4.	Zespół Szkół Gastronomicznych w Białymstoku	Technikum Gastronomiczne Technikum Uzupełniające Nr 3 Technikum Uzupełniające dla Dorosłych Nr 3 Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 4 Centrum Kształcenia Praktycznego Nr 3 Ośrodek Doksztalcenia i Doskonalenia Zawodowego
5.	Zespół Szkół Handlowo-Ekonomicznych im. Mikołaja Kopernika w Białymstoku	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 6 Technikum Handlowo-Ekonomiczne
6.	Zespół Szkół Mechanicznych Centrum Kształcenia Praktycznego Nr 2 im. Św. Józefa w Białymstoku	Technikum Mechaniczne Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 2 Technikum Uzupełniające dla Dorosłych Nr 2 Centrum Kształcenia Praktycznego Nr 2
7.	Zespół Szkół Technicznych im. gen. Władysława Andersa w Białymstoku	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 3 Technikum Zawodowe Nr 9 Szkoła Policealna Nr 6 Ośrodek Doksztalcenia i Doskonalenia Zawodowego
8.	Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących z Oddziałami Integracyjnymi im. Stanisława Staszica w Białymstoku	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 7 Technikum Zawodowe z Oddziałami Integracyjnymi Technikum Zawodowe Nr 1
9.	Zespół Szkół Zawodowych nr 2 im. kpt. Władysława Wysockiego w Białymstoku	Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 11 Technikum Zawodowe Nr 3 Szkoła Policealna Nr 4

⁷ <http://www.kuratorium.bialystok.pl/kuratorium2/DesktopDefault.aspx?tabindex=3&tabid=102>

10.	Zespół Szkół Zawodowych nr 5 im. gen. Ignacego Prądzyńskiego w Białymstoku	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 5
		Technikum Zawodowe Nr 5
11.	Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Praktycznego w Białymstoku	Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 8
		Technikum Zawodowe Nr 7
		Technikum Uzupełniające dla Dorosłych Nr 5
		Centrum Kształcenia Praktycznego
12.	Zespół Szkół nr 16 w Białymstoku	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna im. Marii Grzegorzewskiej
		Szkoła Specjalna Przystosowująca do Pracy
13.	Zespół Szkół w Czarnej Białostockiej	Technikum
14.	Zespół Szkół Mechanicznych im. Stefana Czarnieckiego w Łapach	Technikum
		Zasadnicza Szkoła Zawodowa
15.	Szkoła Policealna Nr 1 Ochrony Zdrowia	
16.	Szkoła Policealna Nr 2 Pracowników Medycznych i Społecznych w Białymstoku	
17.	Centrum Kształcenia Ustawicznego w Białymstoku	Szkoła Policealna Nr 5 dla Dorosłych

ZAKRES BADANIA

Wymiar przedmiotowy

Badanie dotyczyło kształcenia zawodowego na obszarze BOF, a w szczególności:

- Jakości kształcenia zawodowego w opinii pracodawców BOF,
- Luki pomiędzy oczekiwaniami przedsiębiorców BOF a poziomem kompetencji szkół zawodowych,
- Poziomu kształcenia,
- Losów absolwentów szkół zawodowych BOF,
- Potrzeb prowadzenia działań zwiększających jakość kształcenia.

Wymiar podmiotowy

Badanie obejmowało przedstawicieli publicznych szkół zawodowych z obszaru BOF, przedstawicieli pracodawców prowadzących działalność na obszarze BOF, absolwentów szkół zawodowych z obszaru BOF.

Wymiar terytorialny

Badanie obejmowało obszar Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego (miasto Białystok, gm. Choroszcz, gm. Czarna Białostocka, gm. Dobrzyniewo Duże, gm. Juchnowiec Kościelny, gm. Łapy, gm. Turośń Kościelna, gm. Wasilków, gm. Zabłudów, gm. Supraśl).

Metodologia badania

W celu uzyskania wiarygodnych wyników, badanie zostało przeprowadzone przy wykorzystaniu szeregu metod i technik badawczych, czyli z zastosowaniem tzw. triangulacji metodologicznej w odniesieniu do:

- **źródeł danych** - jak w przypadku wszystkich badań należy brać pod uwagę zarówno zalety, jak i ograniczenia typowe dla różnego rodzaju źródeł danych. Dlatego, w badaniu, wykorzystane zostały zarówno dane zastane, jak i dane pierwotne, uzyskane w trakcie realizacji wywiadów indywidualnych (IDI) i wywiadów telefonicznych (CATI). Wykorzystane zostały różne źródła informacji:
 - pierwotne - informacje pozyskiwane w celu realizacji badania, pochodzące z wywiadów, ankiet;
 - wtórne - informacje już istniejące, z reguły przetworzone, zebrane dla realizacji innych celów, pochodzące z m.in. analizy dokumentów i literatury przedmiotu.
- **metod badawczych** - zastosowanie szerokiego wachlarza dostępnych technik zbierania danych wynikało z jednej strony z szerokiego zakresu zadań badawczych, z drugiej zaś jest gwarancją otrzymania wysokiej jakości danych.
- **perspektyw badawczych** - badanie prowadzone było z uwzględnieniem dwóch uzupełniających się perspektyw: perspektywy wewnętrznej (oceny jakości kształcenia z perspektywy szkół zawodowych oraz ich uczniów) oraz perspektywy zewnętrznej (oceny jakości kształcenia z perspektywy pracodawców).

W badaniu zostały zastosowane następujące metody badawcze:

- **Analiza dokumentów (ang. Desk Research)**

W ramach badania Desk Research przeprowadzono analizę danych dotyczących systemu szkolnictwa zawodowego pochodzących z Systemu Informacji Oświatowej oraz Kuratorium Oświaty w Białymstoku, przepisów prawnych dotyczących szkolnictwa zawodowego, danych z zakresu rynku pracy w województwie podlaskim, dokumentów strategicznych oraz raportów badawczych dotyczących szkolnictwa zawodowego.

Analiza dokumentów przeprowadzona była jako jeden z pierwszych etapów realizacji badania i została rozpoczęta w trakcie przygotowywania raportu metodologicznego. Pozwoliło to zespołowi projektowemu zapoznać się z analizowanymi zagadnieniami i zebrać

informacje, które zostały wykorzystane do przygotowania narzędzi badawczych oraz opracowania raportu końcowego.

- **Indywidualne wywiady pogłębione**

W celu poznania szczegółowych opinii respondentów na kluczowe kwestie związane z kształceniem zawodowym na obszarze BOF zastosowano technikę indywidualnego wywiadu pogłębionego. W badaniu wykorzystano listę pytań/zagadnień, które w razie potrzeby były uszczegóławiane.

Przeprowadzono 17 wywiadów pogłębionych z dyrektorami następujących szkół publicznych prowadzących kształcenie zawodowe na terenie BOF⁸:

1. Zespół Szkół LOGIZ w Białymstoku
2. Zespół Szkół Budowlano-Geodezyjnych im. Stefana Władysława Bryły w Białymstoku
3. Zespół Szkół Elektrycznych im. prof. Janusza Groszkowskiego w Białymstoku
4. Zespół Szkół Gastronomicznych w Białymstoku
5. Zespół Szkół Handlowo-Ekonomicznych im. Mikołaja Kopernika w Białymstoku
6. Zespół Szkół Mechanicznych Centrum Kształcenia Praktycznego Nr 2 im. Św. Józefa w Białymstoku
7. Zespół Szkół Technicznych im. gen. Władysława Andersa w Białymstoku
8. Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących z Oddziałami Integracyjnymi im. Stanisława Staszica w Białymstoku
9. Zespół Szkół Zawodowych nr 2 im. kpt. Władysława Wysockiego w Białymstoku
10. Zespół Szkół Zawodowych nr 5 im. gen. Ignacego Prądzyńskiego w Białymstoku
11. Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Praktycznego w Białymstoku
12. Zespół Szkół nr 16 w Białymstoku
13. Zespół Szkół w Czarnej Białostockiej
14. Zespół Szkół Mechanicznych im. Stefana Czarnieckiego w Łapach
15. Szkoła Policealna Nr 1 Ochrony Zdrowia
16. Szkoła Policealna Nr 2 Pracowników Medycznych i Społecznych w Białymstoku
17. Centrum Kształcenia Ustawicznego w Białymstoku - Szkoła Policealna Nr 5 dla Dorosłych

- **Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny - CATI**

Celem badań ilościowych było określenie liczbowych charakterystyk przedmiotu badania, w tym opinii pracodawców BOF o jakości kształcenia zawodowego, luki pomiędzy oczekiwaniami przedsiębiorców BOF a poziomem kompetencji szkół zawodowych, pozyskanie informacji o losach absolwentów szkół zawodowych BOF.

⁸ Patrz Tabela 1

Badanie CATI zostało przeprowadzone na próbie 100 pracodawców, którzy:

- prowadzą działalność na terenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego,
- zatrudniają co najmniej jednego pracownika (zatrudnieni na podstawie umowy o pracę lub ponawianą umowę zlecenie albo o dzieło),
- zatrudniają osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe lub średnie zawodowe.

- **Badanie absolwentów**

Na potrzeby uzyskania danych o losach absolwentów szkół zawodowych BOF wykorzystano metodę mixed-mode design. Termin ten jest ogólnie stosowany do opisu łączenia różnych sposobów docierania do respondentów i badania ich różnymi metodami. Badanie zostało zrealizowane na próbie 100 osób, które w latach 2010-2014 ukończyły jedną z 17 szkół zawodowych objętych badaniem.

Tabela 2. Metody i techniki zastosowane w badaniu.

I. METODY STOSOWANE W FAZIE GROMADZENIA DANYCH			
Lp.	Metoda/technika	Zakres/Grupa docelowa badania	Liczba
1.	IDI	Dyrektorzy szkół zawodowych	17
2.	CATI	Pracodawcy BOF	100
3.	PAPI/CATI/CAWI	Absolwenci szkół zawodowych	100

Wyniki badania

Jakość kształcenia zawodowego w opinii pracodawców BOF

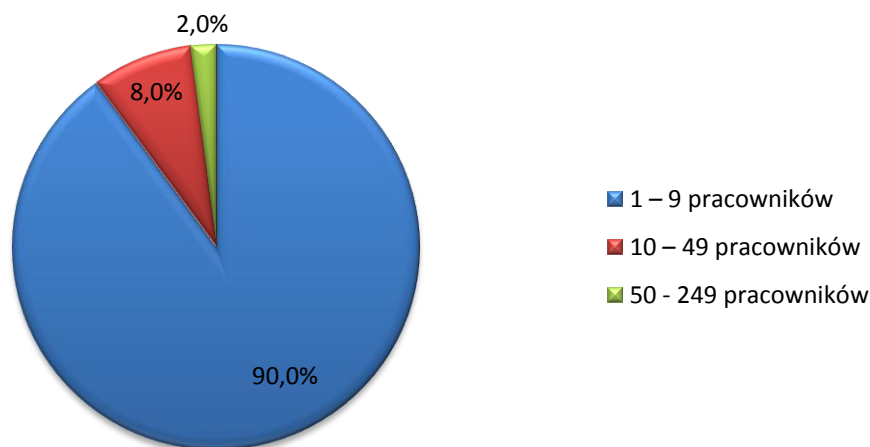
W tej części opracowania zaprezentowane zostaną wyniki badania przeprowadzonego wśród pracodawców BOF. Przedmiotem analizy była jakość kształcenia zawodowego rozpatrywana w trzech aspektach:

- dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb pracodawców,
- zakres współpracy pomiędzy szkołami zawodowymi a pracodawcami,
- ocena poziom kompetencji absolwentów szkół zawodowych.

Badaniem objęto 100 przedsiębiorstw prowadzących działalność na terenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego, zatrudniających co najmniej jednego pracownika oraz zatrudniających osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe lub średnie zawodowe. W ponad 80% przypadków przeprowadzono wywiad z właścicielem lub współwłaścicielem przedsiębiorstwa. W pozostałych przypadkach byli to członkowie zarządu, osoby zajmujące stanowiska kierownicze lub pracownicy działu kadr i księgowości.

Wśród badanych firm największą grupę (90,0%) stanowiły przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 pracowników. Pozostałe 8,0% to firmy małe zatrudniające od 10 do 49 osób. Zaś 2,0% to firmy tzw. średnie zatrudniające od 50 do 249 osób.

Wykres 1. Wielkość przedsiębiorstw

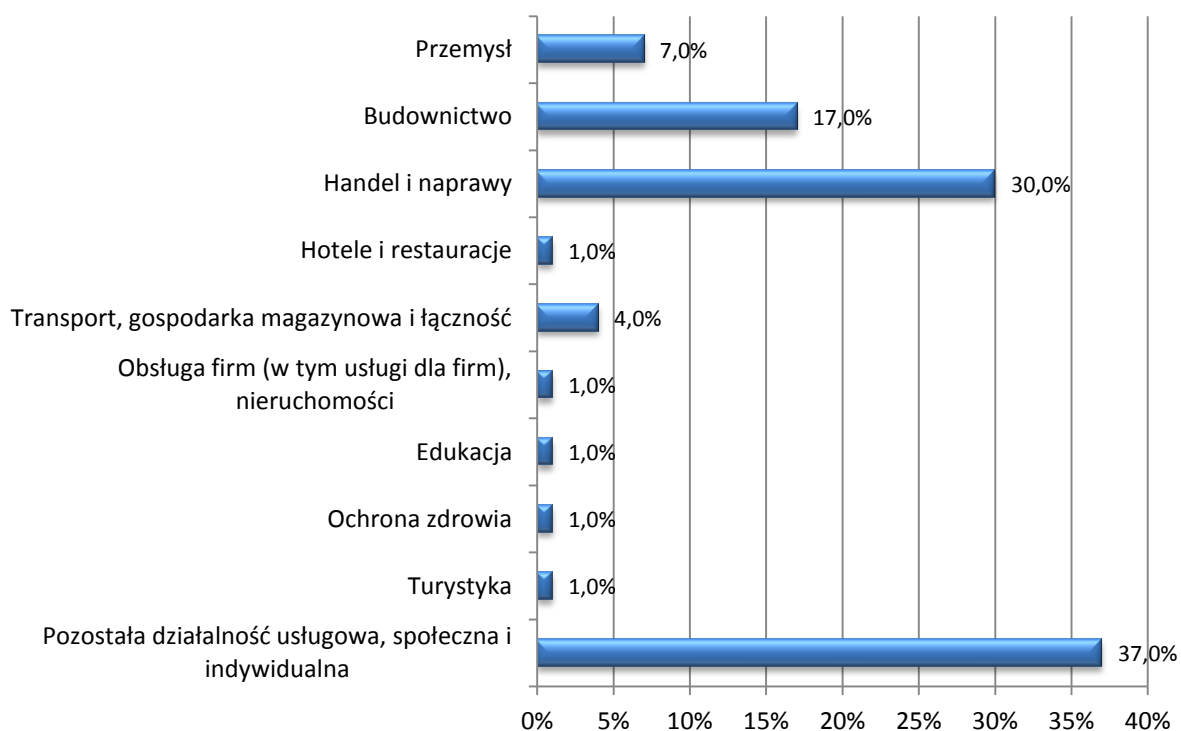

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Udział w badaniu wzięty w większości (37,0%) firmy, które jako rodzaj prowadzonej działalności wskazały pozostałą działalność usługową społeczną i indywidualną (Wykres 2). Drugą co do liczności grupę stanowiły podmioty prowadzące działalność związaną z handlem i naprawami (30,0%). Kolejne 17,0% to podmioty zajmujące się budownictwem. Jedynie 7% to przedstawiciele przedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie szeroko pojętego przemysłu. Cztery objęte badaniem firmy zajmują się transportem oraz gospodarką magazynową i łącznością. W próbie badawczej znalazły się również pojedyncze podmioty, które prowadzą działalność w zakresie turystyki, edukacji, ochrony zdrowia, hoteli i restauracji, obsługi firm oraz zarządzaniem nieruchomościami.

Badani przedsiębiorcy najczęściej zatrudniają pracowników w takich zawodach jak kierowca, sprzedawca, mechanik, stolarz, elektryk i pracownik budowlany.

Wykres 2. Rodzaje prowadzonej działalności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Chcąc poznać opinie pracodawców prowadzących działalność na obszarze BOF na temat jakości kształcenia zawodowego w pierwszej kolejności zapytano ich, czy kierunki kształcenia w szkołach zawodowych są dostosowane do ich potrzeb.

Listę zawodów/specjalności, których w opinii pracodawców z terenu BOF brakuje w ofercie szkół zawodowych przedstawia Tabela 3. Ponad 60% badanych przedsiębiorców nie wskazała żadnego zawodu lub stwierdziła, że zawodów nie brakuje. Można to interpretować w dwojaki sposób, że kierunki kształcenia w szkołach zawodowych BOF są w znacznym stopniu dopasowane do potrzeb przedsiębiorców lub, co jest bardziej prawdopodobne,

że badani mają małą wiedzę o ofercie edukacyjnej szkół zawodowych. Istotne znaczenia ma w tym przypadku fakt, iż w badaniu wzięli udział przedsiębiorcy zatrudniający małą liczbę pracowników. Największy odsetek pracodawców, bo aż 11%, wskazał jako brakujący zawód elektryka. Kilku respondentów badania wymieniło również informatyka (6,0%) oraz stolarza (5,0%). Niewielki odsetek badanych, po 3%, wskazał jako specjalności deficytowe pracownika budowlanego oraz mechanika samochodowego. Pozostałe odpowiedzi pojawiły się w wypowiedziach przedsiębiorców tylko jednokrotnie. Zauważyć należy, że wiele zawodów znajdujących w przedstawionej poniżej tabeli w istocie funkcjonuje od wielu lat jako kierunki kształcenia szkół z terenu BOF np. elektryk, mechanik samochodowy. Można przypuszczać, że pracodawcy albo nie mają wiedzy nt. kierunków kształcenia w szkołach zawodowych albo liczba absolwentów tych kierunków nie zaspokaja potrzeb lokalnego rynku pracy. W przypadku takiego zawodu jak elektryk czy informatyk może to wynikać z faktu, że duży odsetek absolwentów tych kierunków kontynuują naukę lub ich oczekiwania finansowe odnośnie wynagrodzenia są rozbieżne z ofertą pracodawców. Kolejną godną uwagi kwestią, jest fakt, że pracodawcy wskazują na bardzo konkretne specjalności, których brakuje np. mechanik pomp wtryskowych, garmażer. Przedsiębiorcy potrzebują pracowników posiadających konkretne kwalifikacje, a nie ogólne umiejętności.

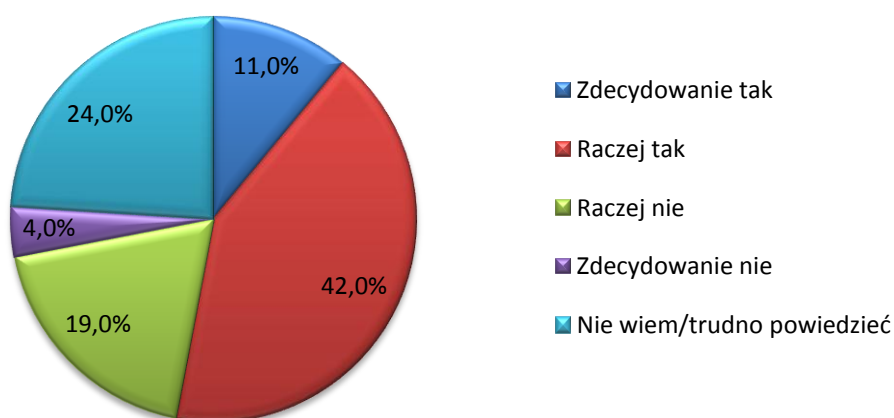
Tabela 3. Zawody/specjalności wymienione przez badanych pracodawców jako brakujące w ofercie szkół zawodowych

Zawód	Odsetek	Zawód	Odsetek
nie wiem	63,0%	murarz	1,0%
elektryk	11,0%	tylnikarz	1,0%
informatyk	6,0%	medyczne zawody	1,0%
stolarz	5,0%	melioracyjne	1,0%
pracownik budowlany	3,0%	kierowca	1,0%
mechanik samochodowy	3,0%	operator koparek	1,0%
mechanik maszyn budowlanych	1,0%	operator wózków widłowych	1,0%
mechanik motocyklowy	1,0%	traktorzysta	1,0%
mechanik pomp wtryskowych	1,0%	kamieniarz	1,0%
blacharz	1,0%	spawacz	2,0%
elektronik samochodowy	1,0%	zbrojarz	1,0%
piekarz	1,0%	szlifierz	1,0%
cukiernik	1,0%	tokarz	1,0%
dekarz	1,0%	specjalista ds. sprzętania	1,0%
wędzarcz	1,0%	szewc	1,0%
garmażer	1,0%	handlowiec	1,0%
ubojowiec	1,0%	telekomunikacyjne	1,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Pracodawców objętych badaniem zapytano czy liczba osób kształconych w zawodach potrzebnych w ich firmie jest wystarczająca (Wykres 3). Ponad połowa respondentów (53%) wskazała odpowiedzi twierdzące. Co czwarta osoba stwierdziła, że trudno powiedzieć. Natomiast 23% przedstawicieli przedsiębiorców uznała, że liczba osób kształconych w zawodach, których potrzebują, nie jest wystarczająca. Odpowiedzi na poniższe pytanie wskazują, że potrzeby przedsiębiorców z obszaru BOF na pracowników o określonych zawodach, są w znacznym stopniu niezaspokojone.

Wykres 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy liczba osób kształconych w zawodach potrzebnych firmie jest wystarczająca?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Pracodawcy poproszeni o wymienienie zawodów, w przypadku których liczba uczniów w szkołach zawodowych jest niewystarczająca wskazywali najczęściej na informatyka i programistę komputerowego (po 7 wystąpień), elektryka (4 wystąpienia). Więcej niż raz wymieniono również pracownika budowlanego, dekarza, hydraulika, piekarza i stolarza. Pełną listę specjalności, które pojawiły się w odpowiedziach pracodawców prezentuje Tabela 4.

Tabela 4. Zawody/specjalności, w których liczba uczniów w szkołach zawodowych jest niewystarczająca

Zawód	Liczba	Zawód	Liczba
informatyk	7	kierowca	1
programista komputerowy	7	księgowa	1
elektryk	4	kucharz	1
pracownik budowlany	3	malarz	1
dekarz	3	mechanik	1
hydraulik	2	mechanik samochodowy	1

piekarz	2	murarz	1
stolarz	2	ochroniarz	1
blacharz	1	operator koparki	1
ciastkarz	1	spawacz	1
elektronik samochodowy	1	szewc	1
elewator wnątrz	1	szlifierz	1
geodeta	1	tokarz	1
kamieniarz	1		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Następnie przedsiębiorców prowadzących działalność na terenie BOF zapytano w jakich zawodach kształci się zbyt wielu uczniów. Wyniki okazały się zaskakujące, ponieważ 10 z 14 wymienionych zawodów znalazło się również na liście specjalności, w których liczba uczniów szkół zawodowych jest niewystarczająca. Świadczy to o dużej rozbieżności pomiędzy opiniami oraz potrzebami poszczególnych pracodawców BOF.

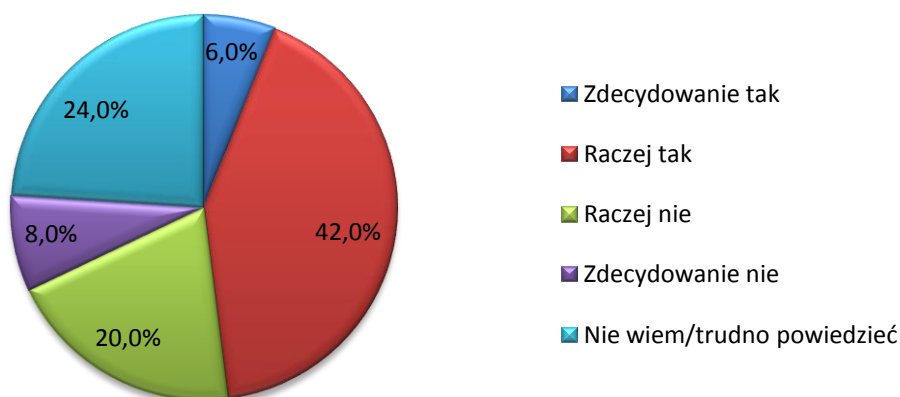
Tabela 5. Zawodach, w których kształci się zbyt wielu uczniów w szkołach zawodowych

Zawód	Odsetek	Zawód	Odsetek
nie wiem	23	ciastkarz	1
elektryk	6	fryzjer	1
gastronom	6	hydraulik	1
kucharz	5	księgowa	1
mechanik	5	monter	1
informatyk	3	murarz	1
piekarzy	2	szewc	1
pracownik budowlany	1		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

W opinii badanych przedsiębiorców szkoły zawodowe działające na terenie BOF kształcą uczniów w zawodach, które są im potrzebne. Takiego zdania było 48% badanych przedstawicieli. Tylko 8% uczestników badania wskazało na odpowiedź zdecydowanie nie. 20% stwierdziło, że kierunki kształcenia w szkołach zawodowych z ich okolicy nie są zgodne z jego potrzebami. Pozostałe 24% nie ma zdania na ten temat.

Wykres 4. Zgodność kierunków kształcenia w szkołach zawodowych z potrzebami przedsiębiorców

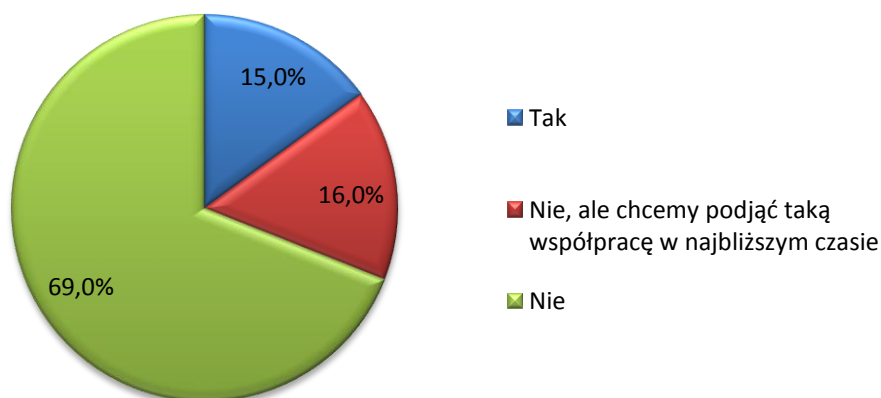

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Szkolnictwo zawodowe powinno w jak największym stopniu odpowiadać na potrzeby pracodawców, szczególnie na lokalnym rynku pracy. Jest to niezbędny warunek zapewnienia wysokiej jakości kształcenia zawodowego. Aby zadbać o dostosowanie oferty kształcenia do zmieniających się oczekiwań pracodawców niezbędna jest współpraca szkół zawodowych i przedsiębiorców. W kwestionariuszu badawczym skierowanym do firm prowadzących działalność na obszarze BOF znalazły się pytania o współpracę ze szkołami zawodowymi, potrzeby oraz bariery w tym zakresie.

W pierwszej kolejności zapytano pracodawców, czy współpracują ze szkołami zawodowymi. Tylko 15% badanych odpowiedziało, że tak (Wykres 5). Kolejne 16 % chciałoby podjąć taką współpracę w najbliższym czasie. Oznacza to, że ponad 80% pracodawców zatrudniających absolwentów szkół zawodowych w żadnej formie nie współpracuje ze szkołami zawodowymi.

Wykres 5. Stan współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Jako główny powód braku współpracy ze szkołami zawodowymi przedsiębiorcy wskazali fakt, że nie mają takiej potrzeby. Jednocześnie 32% respondentów uznało, że jest to spowodowane regulacjami prawnymi związanymi z zatrudnianiem młodocianych pracowników. W grupie badanych znalazło się 6 firm, które stwierdziły, że nie było zainteresowania współpracą ze strony szkół. Tylko jeden przedstawiciel firmy miał złe doświadczenia z współpracy ze szkołami zawodowymi. Jako dodatkowe powody braku współpracy wymieniono brak czasu i warunków.

Wyniki badania wskazują na mały zakres współpracy szkół z pracodawcami, ponad połowa badanych nie widziała potrzeby, a więc korzyści ze współpracy ze szkołami. Jednocześnie Ci sami pracodawcy w wielu przypadkach, wskazują specjalności, których brakuje w ofercie szkół zawodowych oraz niedostateczne przygotowanie absolwentów szkół zawodowych. Niewielki zakres współpracy może wynikać w pewnym stopniu z faktu, iż w badaniu wzięli udział w zdecydowanej większości pracodawcy zatrudniający małą liczbą pracowników, a szkoły zawodowe starają się nawiązywać współpracę z większymi firmami.

Wykres 6. Powody braku współpracy przedsiębiorców ze szkołami zawodowymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Pracodawcy współpracujący ze szkołami zawodowymi najczęściej przyjmowali uczniów na praktyki zawodowe, odpowiedź taką wskazało 39% pracodawców. Nieco rzadziej zatrudniali młodocianych w celu przygotowania zawodowego lub przyjmowali absolwentów na staż zawodowy. Jako forma współpracy ze szkołami pojawiła się jeszcze organizacja zajęć praktycznych w zakładzie i informowanie szkół o oczekiwaniach wobec przyszłych pracowników. Badani pracodawcy nie udostępniali swoich pracowników jako nauczycieli przedmiotów zawodowych, nie uczestniczyli w spotkaniach z uczniami w szkole ani nie uczestniczyli w badaniach dotyczących oczekiwań wobec pracodawców.

Wykres 7. Formy współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=33).

Pracodawcy oceniali w skali od 1 do 5, jakie formy współpracy ze szkołami zawodowymi są ich zdaniem najistotniejsze (Tabela 6). Najwyższa średnia ocen, choć i tak bardzo niska – 2,66, pojawiła się w odniesieniu do przyjmowania uczniów na praktyki zawodowe. Średnia wyniosła ponad 2 jeszcze w przypadku trzech odpowiedzi: przyjmowanie absolwentów na staż zawodowy, zatrudnianie młodocianych w celu przygotowania zawodowego, organizowanie zajęć praktycznych w zakładzie pracy. Jeśli weźmiemy pod uwagę wyłącznie oceny przedsiębiorców współpracujących ze szkołami zawodowymi, okazuje się, że w przypadku przyjmowania uczniów na praktyki zawodowe średnia ocen jest dużo wyższa i wynosi 3,73 w pięciostopniowej skali. Lepiej zostało ocenione również zatrudnianie młodocianych w celu przygotowania zawodowego – średnia 3,13. W przypadku pozostałych kategorii odpowiedzi różnice ocen pomiędzy pracodawcami współpracującymi ze szkołami i tymi, którzy nie współpracują nie są znaczące. Z punktu widzenia większości pracodawców współpraca ze szkołami zawodowymi nie jest ważna, wskazuje to na potrzebę podjęcia działań informacyjno-promocyjnych skierowanych do przedsiębiorców, a w szczególności mikro i małych firm.

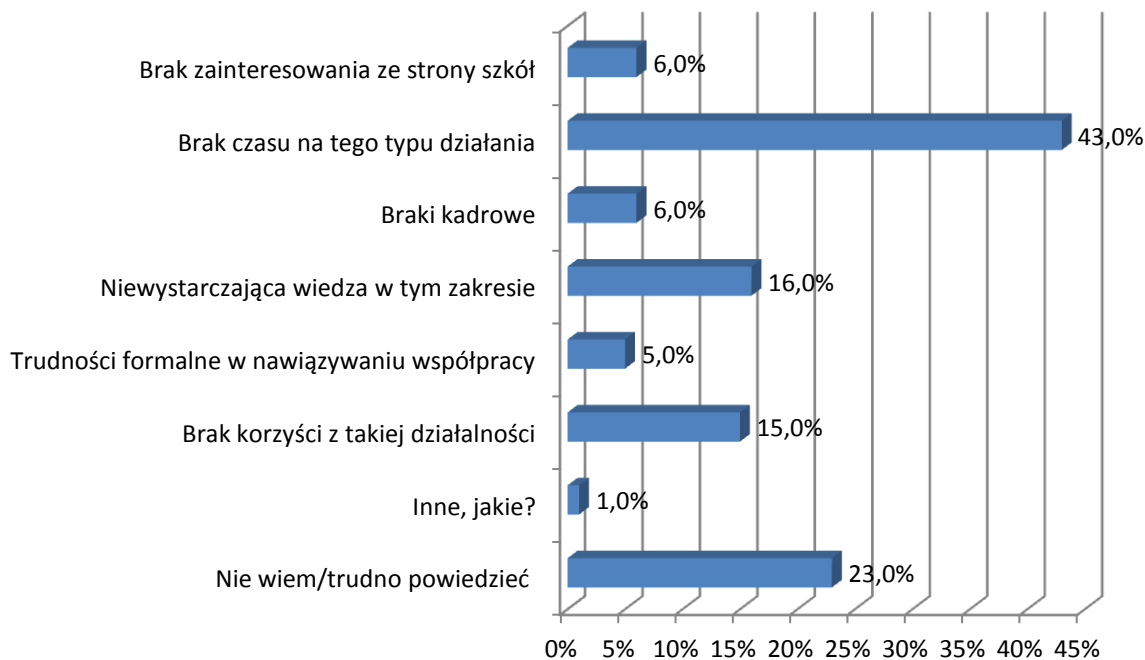
Tabela 6. Ocena istotności formy współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi z punktu widzenia przedsiębiorstwa

Formy współpracy	Średnia ocena pracodawców		
	wszyscy	współpracujący ze szkołami zawodowymi	nie współpracujący ze szkołami zawodowymi
Przyjmowanie uczniów na praktyki zawodowe	2,66	3,73	2,47
Zatrudnianie młodocianych w celu przygotowania zawodowego	2,37	3,13	2,24
Przyjmowanie absolwentów na staż zawodowy	2,5	2,87	2,44
Organizowanie zajęć praktycznych w zakładzie	2,18	2,07	2,20
Udostępnianie pracowników jako nauczycieli przedmiotów zawodowych	1,82	1,93	1,80
Informowanie szkół o potrzebach i oczekiwaniach wobec potencjalnych pracowników	1,9	2,00	1,88
Organizowanie w szkołach spotkań z uczniami w celu przedstawienia oczekiwań	1,85	1,80	1,86
Uczestniczenie w badaniach dotyczących oczekiwań wobec absolwentów	1,8	1,73	1,81
Inne	1,46	1,33	1,48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Prawie połowa (43%) pracodawców uważa, że najistotniejszą barierą we współpracy ze szkołami zawodowymi jest brak czasu na takie działania. 16% badanych uznało, że ma niewystarczającą wiedzę w tym zakresie, a 15% nie widzi korzyści z takiej działalności. Wyniki badania sugerują, że jest to z pewnością grupa pracodawców, wobec których można podjąć działania mające na celu zachęcenie do współpracy ze szkołami zawodowymi, wskazać im jej korzyści.

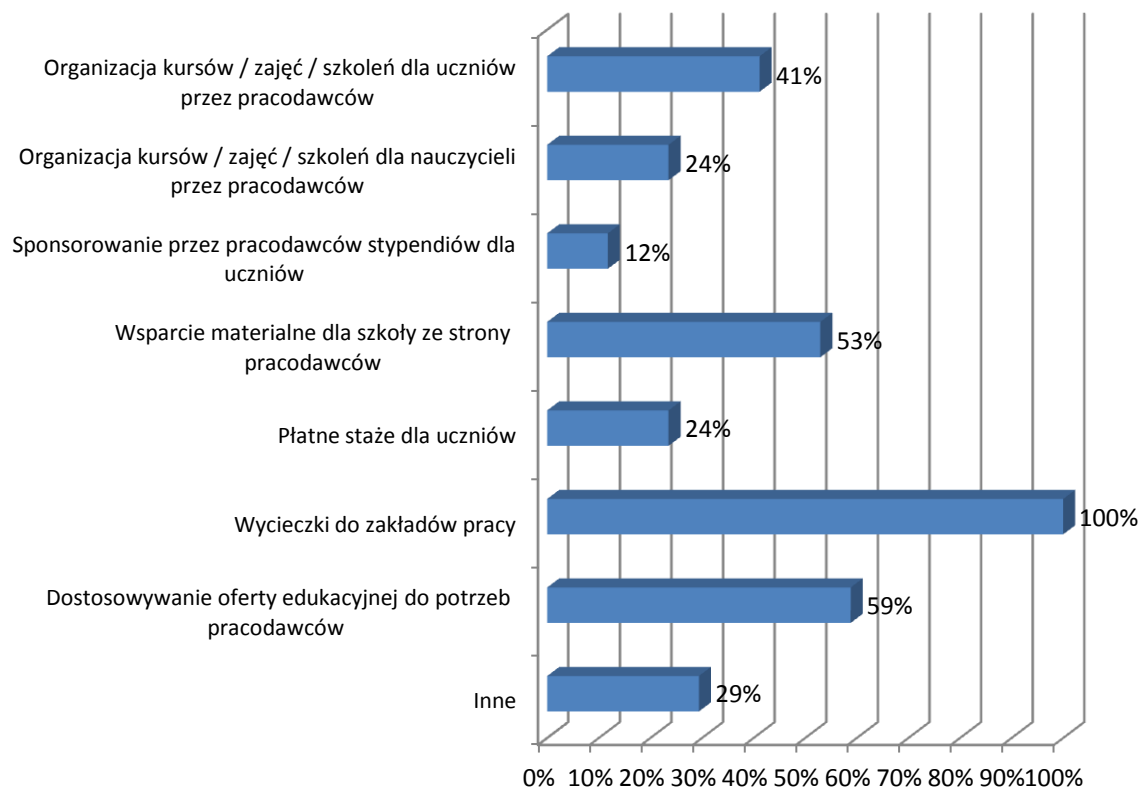
Wykres 8. Bariery i trudności, jakie napotykać pracodawcy chcący prowadzić współpracę ze szkołami zawodowymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Chcąc dokonać pełnej analizy współpracy szkół zawodowych z pracodawcami uwzględnić trzeba ocenę sytuacji z perspektywy szkoły. W ankiecie skierowanej do szkół poproszono je o wskazanie form współpracy z pracodawcami, wyniki zaprezentowano na wykresie 8. 100% szkół z terenu BOF organizuje dla uczniów wycieczki do zakładów pracy. Ponad połowa szkół (53%) dostosowuje ofertę edukacyjną, kierunki kształcenia do potrzeb pracodawców. 47% szkół korzysta ze wsparcia materialnego ze strony pracodawców. W przypadku zbliżonego odsetka (41%) placówek uczniowie mają możliwość uczestniczyć w kursach, szkoleniach lub innych zajęciach organizowanych przez pracodawców. Pozostałe formy współpracy są wykorzystywane znacznie rzadziej. Nauczyciele tylko 4 szkół mieli możliwość skorzystania z kursów, szkoleń organizowanych przez pracodawców. Jeszcze mniej szkół spotkało się ze stażami lub stypendiami dla uczniów, które były finansowane przez pracodawców. Jedna ze szkół współpracuje z pracodawcami w ramach dualnego systemu kształcenia.

Wykres 9. Formy współpracy szkół z pracodawcami

Liczba wskazań na poszczególne odpowiedzi nie sumuje się do 100, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników PAPiI (n=17).

W opinii dyrektorów szkół dobra współpraca z pracodawcami to podstawa efektywnego kształcenia zawodowego. Wypowiedzi przedstawicieli szkół na temat współpracy są niezwykle pozytywne *„Dziękuję naszym pracodawcom za tak różne formy wsparcia. Tak jak mówiłam to praca przy programach, to praca przy podręcznikach, ćwiczeniach, materiałach, dają nam, lub udostępniają sprzęt, przyjmują na praktyki zawodowe.”* *„Także są już takie różne pozytywne reakcje, no i generalnie wspierają przyjaźnie edukację także tu muszę też powiedzieć.”*

Dyrektorzy szczegółowo omawiali różnorodne formy współpracy:

„Tego mamy bardzo dużo: wizyty, tzw. wycieczki zawodoznawcze do różnych zakładów na terenie całego kraju, na terenie Unii, gdzie mogą uczniowie nasi, jeszcze uczniowie, a potem absolwenci, zapoznać się jak gdyby z przyszłymi warunkami pracy.”

„Ostatnio robiliśmy takie spotkanie w Centrum Kształcenia Praktycznego żeby pracodawcy zobaczyli czym my dysponujemy i przedstawiliśmy im również na czym polega reforma edukacji zawodowej, bo ona diametralnie odbiega od tego co miało miejsce wówczas gdy ci właściciele firm jeszcze sami się uczyli w szkołach zawodowych.”

„Pracodawcy prezentują swoje nowości, technologie. Oni przyjeżdżają, przywożą tu jest. Pracownik przyjeżdża, wszystko pokazuje.”

W trakcie wywiadów indywidualnych pojawiły się przykłady bardzo ciekawych form współpracy szkoła - pracodawcy, świadczących o dużym zaangażowaniu przedsiębiorców np. *„Podpisałem podpisaliśmy umowę z jedną z firm na stypendia dla najlepszych uczniów z branży odzieżowej i te stypendia będą co miesięcznie wypłacane to jest świetne podejście pracodawcy”*

„Firmy sponsorują sport u nas i założymy Samasz, wszedł w tenis stołowy bo nasza drużyna walczy w ekstraklasie tenisa stołowego i on określoną sumę przekazuje na tenis stołowy”

„Nauczyciele jeżdżą tam na 3 dni, czy też uczniowie. Oni tam nam dają zakwaterowanie i oni tam np. szkolą się i to jest w formie takiej bezpłatnej współpracy”

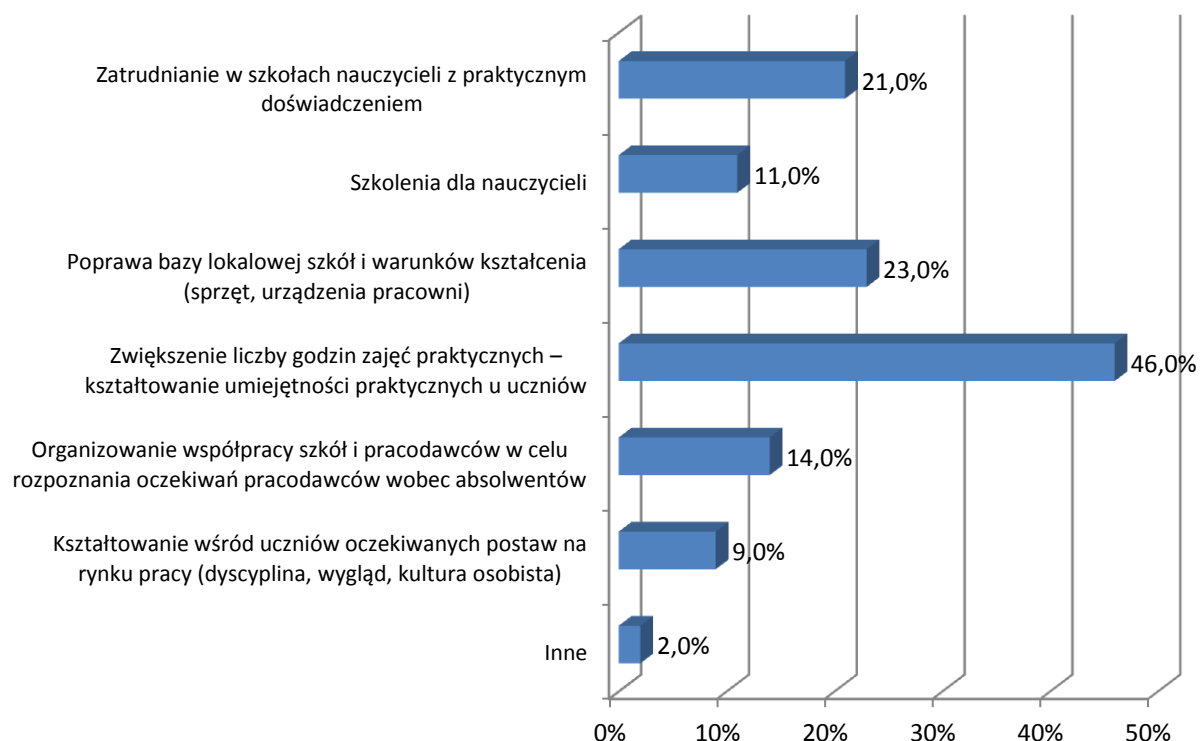
Dyrektorzy nie wskazali na występowanie trudności we współpracy z pracodawcami. Zwrócono jednak uwagę, że szkoła musi zadbać o to, aby w zakładzie pracy uczeń miał możliwość realizacji programu praktyk *„Warunkiem podpisania umowy z zakładem pracy jest zapewnienie nam, a my powinniśmy mieć przekonanie, że w tym zakładzie pracy jest możliwość zrealizowania programu przeznaczanego na praktykę. Nie może być taka sytuacja, że uczeń przez 4 miesiące tylko sprząta.”*

Warto zwrócić uwagę, na nowatorskie rozwiązania w Zespole Szkół LOGIZ, który jako jedyna szkoła w woj. podlaskim wystąpiła do Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej z prośbą o możliwość realizacji egzaminu praktycznego bezpośrednio u pracodawcy i otrzymała pozytywną opinię. Po raz pierwszy będzie więc realizowany egzamin w zakładzie pracy, a nie w warunkach warsztatów szkolnych. Oznacza to, iż OKE musi zaopiniować zasoby pracodawcy pod kątem wyposażenia stanowiska pracy będącego stanowiskiem egzaminacyjnym.

Chcąc zweryfikować jak pracodawcy z obszaru BOF oceniają jakość kształcenia w szkołach zawodowych zapytano ich, jakie działania należałoby podjąć aby je poprawić. Zdaniem 46% przedsiębiorców zwiększeniu powinna ulec liczba godzin zajęć praktycznych, tak aby uczniowie posiadali po zakończeniu edukacji jak najwięcej umiejętności praktycznych. Prawie co czwarty badany wskazał również na konieczność poprawy bazy lokalowej i sprzętowej szkół oraz zatrudnianie w szkołach nauczycieli z praktycznym doświadczeniem. Wszystkie te najczęściej pojawiające się odpowiedzi wskazują na to, że przedsiębiorcy oczekują aby absolwenci szkół zawodowych mieli jak największe doświadczenie praktyczne w wykonywaniu zawodu, mogli korzystać z nowoczesnego sprzętu, który aktualnie wykorzystywany jest w firmach. 14% badanych jako czynnik mogący poprawić jakość kształcenia wskazało współpracę szkół i pracodawców w celu rozpoznania oczekiwań pracodawców wobec absolwentów. Zbliżony odsetek, 11% pracodawców, uważa że powinno się doszkalać nauczycieli. Najmniejsza liczba wskazań (9%) dotyczyła odpowiedzi, że jakość

kształcenia zawodowego podniosłoby kształtowanie wśród uczniów oczekiwanych postaw na rynku pracy. Wśród odpowiedzi wymienionych jako inne pojawiły się programy kształcenia w określonych kierunkach.

Wykres 10. Czynniki mogące w opinii pracodawców poprawić jakość kształcenia w szkołach zawodowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Luka pomiędzy oczekiwaniami przedsiębiorców BOF, a poziomem kompetencji absolwentów szkół zawodowych

Oceny kierunków kształcenia szkół zawodowych z obszaru BOF pod kątem ich przydatności na rynku pracy można dokonać między innymi analizując opracowania dotyczące zawodów deficytowych i nadwyżkowych. Jak wynika z danych Powiatowego Urzędu Pracy w Białymstoku na dzień 30 czerwca 2014 r. zarejestrowane były 24 202 osoby bezrobotne, w tym 16 098 (66,52%) zamieszkujących na terenie Białegostoku. Z analizy 1 111 zawodów, w których zarejestrowane były osoby bezrobotne bądź zostały zgłoszone oferty pracy wynika, że najwięcej osób bezrobotnych zarejestrowanych było w zawodach: sprzedawca (1082), ślusarz (278), technik mechanik (275), murarz (225), robotnik budowlany (215). Z kolei najwięcej ofert pracy wśród zgłoszonych 2 445 w pierwszym półroczu 2014r. skierowano do osób w następujących zawodach: robotnik budowlany (160), robotnik gospodarczy (roboty publiczne) (126), przedstawiciel handlowy (116). W Tabeli 7 zaprezentowano aktualne zestawienie zawodów deficytowych i nadwyżkowych w mieście Białystok i powiecie białostockim. Na terenie BOF największy deficyt pracowników odnotowano w takich zawodach jak monter rusztowań, pracownik centrum obsługi telefonicznej, monter sieci telekomunikacyjnych, cieśla i technik ochrony fizycznej osób i mienia. Wśród zawodów nadwyżkowych znalazły się technik technologii odzieży, ekonomista, kucharz małej gastronomii, technik elektryk, nauczyciel wychowania fizycznego.

Tabela 7. Lista zawodów deficytowych i nadwyżkowych w mieście Białystok i powiecie białostockim - I półrocze 2014r.

Zawody deficytowe	Zawodu nadwyżkowe
Monter rusztowań	Technik technologii odzieży
Pracownik centrum obsługi telefonicznej (pracownik call center)	Ekonomista
Monter sieci telekomunikacyjnych	Kucharz małej gastronomii
Cieśla	Technik elektryk
Technik ochrony fizycznej osób i mienia	Nauczyciel wychowania fizycznego
Operator zautomatyzowanej i zrobotyzowanej linii produkcyjnej w przemyśle elektromaszynowym	Zaopatrzeniowiec
Monter sieci wodnych i kanalizacyjnych	Specjalista do spraw organizacji usług gastronomicznych, hotelarskich i turystycznych
Operator koparko - ładowarki	Cukiernik
Operator maszyn i urządzeń do produkcji okien z tworzyw sztucznych	Ślusarz
Operator koparki	Kosmetolog
Asystent prawny	Wychowawca w placówkach oświatowych,

	wychowawczych i opiekuńczych
Grafik komputerowy DTP	Specjalista ochrony środowiska
Pracownik ochrony fizycznej I stopnia	Socjolog
Kosztorysant budowlany	Technik obsługi turystycznej
Specjalista do spraw kadr	Technolog robót wykończeniowych w budownictwie
Organizator obsługi sprzedaży internetowej	Technik geodeta
Glazurnik	Technik informatyk
Posadzkarz	Inżynier mechanik - maszyny i urządzenia przemysłowe
Operator obrabiarek sterowanych numerycznie	Grafik komputerowy multimedialny
Zbrojarz	Technik mechanik
Dekarz	Inżynier budownictwa - budownictwo ogólne
Przedstawiciel handlowy	Kelner
Telemarketer	Inżynier rolnictwa
Sprzedawca w branży spożywczej	Technik telekomunikacji
Monter konstrukcji stalowych	Stolarz
Stolarz budowlany	Inżynier inżynierii środowiska - systemy wodociągowe i kanalizacyjne
Asystent do spraw księgowości	Lakiernik samochodowy
Agent ubezpieczeniowy	Piekarz
Programista aplikacji	Specjalista administracji publicznej
Inżynier mechanik - maszyny i urządzenia do obróbki metali	Architekt

Źródło: Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w mieście Białystok i powiecie białostockim za I półrocze 2014 r., Białystok 2014 r.

Przedstawiciele szkół zawodowych posiadają w zdecydowanej większości wiedzę nt. zawodów nadwyżkowych i deficytowych. Są świadomi, że według statystyk kształcą w zawodach, które zostały zakwalifikowane jako nadwyżkowe. Nie stanowi to jednak dla nich argumentu, do tego aby zweryfikować kierunki nauczania. Po pierwsze podkreślają, że otrzymują informację bezpośrednio od pracodawców, że potrzebują pracowników w tych właśnie zawodach. *„Jeżeli chodzi o te zawody nadwyżkowe i deficytowe to my zauważamy taką dziwną dwoistość, bo często jest tak że jest zawód nadwyżkowy a jeżeli analizujemy ogłoszenia pracodawców, którzy poszukują pracowników okazuje się że jednocześnie jest duże zapotrzebowanie, że brak jest pracowników w tym zawodzie. Więc staramy się rozsądnie podchodzić do tych analiz.”* *„Mimo, iż kształcenie odbywa się w zawodach „statystycznie ujętych” jako zawody nadwyżkowe to kształcenie to odbywa się pod potrzeby konkretnych pracodawców a tym samym zatrudnialność po tych właśnie kierunkach jest bardzo wysoka.”* Z drugiej strony pojawiały się opinie, że osoby znajdujące się w rejestrach bezrobotnych, to z pewnością nie są absolwenci danej szkoły, bo oni bez problemu mogą

znaleźć zatrudnienie. Dyrektorzy szkół w wywiadach podnieśli również kwestię motywacji do pracy absolwentów szkół. Ich zdaniem problem stanowi fakt, iż mogliby oni bez problemu znaleźć pracę w zawodzie wyuczonym, ale nie są tym zainteresowani. *„Na pewno jest proszę mi wierzyć jeżeli ja słyszę dane statystyczne np. z całego województwa, że jest nadwyżka np. osób które skończyły szkołę krawiecką czy technikę technologii odzieży prawda, a przyjeżdżają do mnie pracodawcy i proszą o takową osobę ponieważ nie mogą znaleźć osób, które by miały otrzymać konkretne kolekcje no w tym momencie coś w tym wszystkim nie pasuje prawda, bo ci ludzie mówią, że potrzebują ludzi składają zamówienia do PUP-u czy WUP-u, a w tym momencie tych osób nie ma, no to gdzie jest w tym momencie problem czy po prostu ludzie nie chcą pracować, bo są za wygodni czy są za małe marże za dość ciężką pracę”.* Specyficzna sytuacja dotyczy zawodu technik rolnik, który jest zawodem nadwyżkowym. *„Dziwię się bardzo, że jest zawodem nadwyżkowym bo wszyscy którzy się kształcą to są typowi rolnicy i oni trafiają do własnych gospodarstw. Być może to jest związane z tym, że nie mogą od razu przejąć gospodarstw bo jeszcze są rodzice, którzy pracują na tych gospodarstwach, ale oni niebawem przejmą stery i również będą właśnie prowadzili te własne gospodarstwa.”*

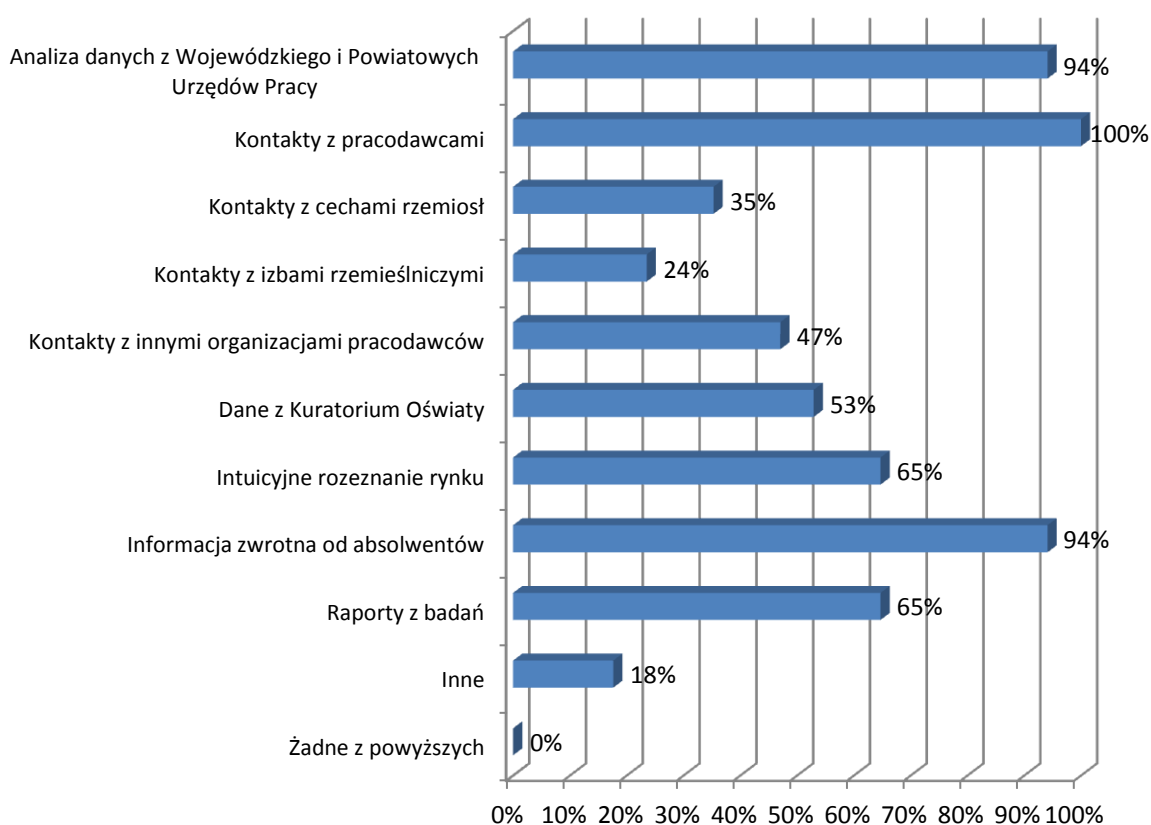
Pojawiły się również informacje, iż szkoły widzą zapotrzebowanie na określone zawody, który należą do deficytowych ale nie mają możliwości kształcenia w tych kierunkach z uwagi na brak bazy dydaktycznej i kadry. *„Wiedzę taką posiadamy, przy czym w tej branży gastronomiczno-spożywczej takim deficytowym zawodem moim zdaniem to jest np. rzeźnik, masaż, wędliniarz. Niestety nasza szkoła w tych zawodach nie kształci ponieważ nie posiadamy do tego bazy.”*

Monitoring zawodów nadwyżkowych i deficytowych to nie jedyne źródło informacji na temat zapotrzebowania rynku pracy na zawody. Objęte badaniem szkoły pozyskują dane o rynku pracy z takich źródeł jak:

- opracowania, raporty Wojewódzkiego Urzędu Pracy i Powiatowych Urzędów Pracy *„My otrzymujemy informacje w oparciu o raporty opracowywane przez Powiatowy Urząd Pracy i one są prezentowane na seminariach, na konferencjach na które zapraszani są dyrektorzy szkół zawodowych.”* *„Jeżeli chodzi o PUP to właśnie oni służą nam właśnie różnego rodzaju analizami dotyczącymi zawodów poszukiwanych, zawodów deficytowych, zawodów nadwyżkowych i z tych analiz często korzystamy.”*,
- bezpośrednio od pracodawców *„A też informacje otrzymujemy od pracodawców, którzy poszukują pracowników z naszej branży. Często pracodawcy przynoszą do nas ogłoszenia z zapytaniem czy można na tablicy ogłoszeń powiesić.”* *„Mamy również informacje, które otrzymujemy od zakładów pracy czyli mówimy tu o branży gastronomicznej hotelarsko-gastronomicznej – od właścicieli tych lokali, od zakładów.”* ,
- konferencje, seminaria, szkolenia np. organizowane przez Miasto Białystok ,
- instytucje rynku pracy, otoczenia biznesu m.in. Centrum Kształcenia Ustawicznego, Cechy Rzemiosł, inkubator przedsiębiorczości w Łapach.

Jak wynika z analizy danych pozyskanych w ramach badania ankietowego (Wykres 11), wszystkie szkoły aby dostosować ofertę do potrzeb rynku pracy kontaktują się z pracodawcami. Prawie 100% szkół dokonuje analizy danych z Wojewódzkiego oraz Powiatowego Urzędu Pracy oraz wykorzystuje informacje zwrotne od absolwentów. Duży odsetek (65%) szkół biorących udział w badaniu opiera się na intuicyjnym badaniu rynku oraz informacjach pozyskanych z raportów z badań. Połowa badanych szkół (53%) korzysta z informacji z Kuratorium Oświaty. Na uwagę zasługuje fakt, że stosunkowo mała liczba szkół czerpie wiedzę z kontaktów z organizacjami pracodawców, cechami rzemiosł, izbami rzemieślniczymi. Jako dodatkowe źródło informacji wskazano ogłoszenia prasowe i portale internetowe dotyczące rynku pracy.

Wykres 11. Działania podejmowane w celu dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy

Liczba wskazań na poszczególne odpowiedzi nie sumuje się do 100, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół (n=17).

Podstawowym działaniem podejmowanym przez szkoły w celu dostosowania oferty do potrzeb rynku pracy powinna być weryfikacja kierunków kształcenia. Proces uruchomienia nowego kierunku kształcenia inicjuje dyrektor szkoły. Dyrektor szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe, w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę, ustala zawody, w których kształci szkoła, po zasięgnięciu opinii powiatowej i wojewódzkiej rady rynku pracy

co do zgodności z potrzebami rynku pracy.⁹ Dyrektor funkcjonującej publicznej szkoły ponadgimnazjalnej, aby utworzyć nowe kierunki kształcenia zawodowego musi sprawdzić, czy proponowany zawód lub zawody, w których ma kształcić szkoła, są zgodne z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego.¹⁰ Wprowadzanie nowych kierunków napotyka na wiele uwarunkowań, którym szkoła musi sprostać. Jako podstawowe należy wymienić: zdolność organu prowadzącego do finansowania takiego przedsięwzięcia, pozyskanie odpowiedniej kadry dydaktycznej czy utworzenie bazy dydaktycznej zgodnej z zaleceniami programowymi kształcenia w danym zawodzie. Dyrektorzy muszą łączyć zewnętrzne wymagania rynku z wewnętrznymi interesami szkoły. Zdarza się, że dominuje ten drugi aspekt i dyrektorzy szkół otwierają takie kierunki kształcenia, na które istnieje zapotrzebowanie ze strony młodzieży, nawet jeśli mają świadomość, iż dla absolwentów nie będzie miejsca na rynku pracy.

Głównymi czynnikami decydującymi o podjęciu decyzji o utworzeniu nowego kierunku kształcenia są:

- popyt na dany kierunek ze strony uczniów,
- warunki organizacyjno-dydaktyczne szkoły (dostępna baza dydaktyczna i kadra nauczycielska),
- zapotrzebowanie ze strony rynku pracy.

Jednym z najważniejszych aspektów branych pod uwagę przez władze szkoły jest fakt, czy znajdą się chętni uczniowie, którzy podejmą naukę na nowym kierunku. Szkoły dbają przede wszystkim o liczbę przyszłych uczniów, co jest wynikiem sposobu finansowania szkół. Szkoły są finansowane z subwencji oświatowej, która jest naliczana na podstawie liczby uczniów uczęszczających do szkoły. Jednocześnie często zdarzają się sytuacje, że nabór na dany kierunek jest prowadzony przez kilka kolejnych lat, mimo iż nie ma chętnych i w praktyce szkoła w tym zawodzie nie kształci.

Czynnikiem warunkującym decyzję o uruchomieniu nowego kierunku kształcenia jest również potencjał szkoły rozumiany jako dostępna kadra zawodowa oraz baza dydaktyczna. Otwarcie pracowni do praktycznej nauki nowego zawodu jest przedsięwzięciem bardzo kosztownym, stąd też szkoły bazują na swoich dotychczasowych zasobach bądź decydują się na pozyskanie na ten cel środków z funduszy unijnych lub wsparcia pracodawców. Co za tym idzie modyfikacje kierunków kształcenia najczęściej są dokonywane bez zmiany głównego profilu szkoły, a więc zmiana kierunków kształcenia polega na poszerzeniu lub nieznacznej modyfikacji dotychczas oferowanych kierunków kształcenia.

Decyzja szkoły o uruchomieniu nowego kierunku opiera się również na analizie rynku pracy, badaniu popytu i podaży na rynku pracy w celu identyfikacji kwalifikacji, na które jest zapotrzebowanie. Szkoły między innymi biorą pod uwagę dane pozyskane z Powiatowych

⁹ art. 39 ust. 5 ustawy o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.)

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2011 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego

Urzędów Pracy na temat zawodów deficytowych i nadwyżkowych. Dodatkowo szkoły prowadzą konsultacje z pracodawcami pod kątem zapotrzebowania na konkretne kwalifikacje.

Proces powstawania nowych kierunków jest w głównej mierze kreowany przez popyt ze strony młodzieży. Podlega pewnego rodzaju modzie na określone kierunki nauczania. Analiza pod kątem potrzeb rynku pracy ma w większości przypadków charakter jedynie formalny, deklaracyjny. Skutkuje to niedostosowaniem kwalifikacji absolwentów do potrzeb rynku pracy i pracodawców.¹¹

Wyniki wcześniejszych badań realizowanych na terenie województwa podlaskiego nie do końca znajdują odzwierciedlenie w odpowiedziach przedstawicieli szkół zawodowych z terenu BOF. Zostali oni poproszeni o wskazanie najistotniejszych powodów otwierania nowych kierunków kształcenia, każdej z wymienionych odpowiedzi mieli przyznać od 1 do 5 punktów, gdzie 1 – najmniej istotne, 5 - najbardziej istotne. Analiza wyników badania (Tabela 8) wskazuje, że przy otwieraniu nowego kierunku kształcenia najistotniejsze są opinie pracodawców, w tym przypadku średnia z ocen wyniosła aż 4,47. W dalszej kolejności, jako najbardziej istotne, wskazywano sugestie organu prowadzącego (średnia 4,06) oraz sytuacje na lokalnym rynku pracy. Najmniej znaczące, są w opinii przedstawicieli szkół wyniki opracowań, raportów oraz opinie rodziców i uczniów. W tym punkcie występuje największa rozbieżność z wynikami innych badań, dyrektorzy szkół zaprzeczają bowiem aby o otwieraniu nowego kierunku decydował głównie popyt wśród młodzieży.

Tabela 8. Czynniki mające wpływ na decyzję o otwarciu nowego kierunku kształcenia

Wyszczególnienie	Udział procentowy					Średnia ocen
	1	2	3	4	5	
sytuacja na lokalnym rynku pracy (np. pojawienie się nowych inwestorów)	5,88%	5,88%	17,65%	29,41%	41,18%	3,94
decyzja podjęta w oparciu o wyniki opracowań, raportów	11,76%	11,76%	41,18%	29,41%	5,88%	3,06
opinie pracodawców	0,00%	5,88%	0,00%	35,29%	58,82%	4,47
opinie/presja rodziców i uczniów	11,76%	23,53%	17,65%	29,41%	17,65%	3,18
dostępność kadry w szkole	11,76%	0,00%	17,65%	47,06%	23,53%	3,71
sugestie organu prowadzącego	5,88%	5,88%	11,76%	29,41%	47,06%	4,06

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania IDI (n=17).

Nieco inaczej przedstawiają się odpowiedzi dyrektorów szkół w przypadku czynników mających decydujący wpływ na zamykanie kierunków kształcenia. Jako najważniejszy powód wskazywano najczęściej sugestie organu prowadzącego (średnia 4,0). Dużo mniej istotna

¹¹ Raport z badania „Diagnoza stanu kształcenia zawodowego i potrzeb w zakresie modernizacji oferty kształcenia dotyczących efektywności i adekwatności kształcenia przez szkoły zawodowe w kontekście potrzeb regionalnego rynku pracy”, 3 listopada 2011 r., str. 73-74

okazała się sytuacja na lokalnym rynku pracy (3,38) i opinie pracodawców (3,31). Najmniejsze znaczenie mają wyniki opracowań, raportów (2,77).

Tabela 9. Czynniki mające wpływ na decyzję o zamknięciu kierunku kształcenia

Wyszczególnienie	Udział procentowy					Średnia ocen
	1	2	3	4	5	
sytuacja na lokalnym rynku pracy (np. pojawienie się nowych inwestorów)	7,69%	23,08%	15,38%	30,77%	23,08%	3,38
decyzja podjęta w oparciu o wyniki opracowań, raportów	7,69%	30,77%	46,15%	7,69%	7,69%	2,77
opinie pracodawców	7,69%	15,38%	30,77%	30,77%	15,38%	3,31
opinie/presja rodziców i uczniów	23,08%	15,38%	15,38%	30,77%	15,38%	3,00
dostępność kadry w szkole	23,08%	15,38%	23,08%	7,69%	30,77%	3,08
sugestie organu prowadzącego	7,69%	0,00%	15,38%	38,46%	38,46%	4,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania IDI (n=17).

Analiza dynamiki zmian w zakresie kierunków kształcenia szkół zawodowych z obszaru BOF w latach 2010 - 2014 wskazuje, że znacznie więcej nowych kierunków otworzono (59) niż zamknięto (20). Zaznaczyć trzeba, iż połowę nowych kierunków kształcenia (29) otworzyły szkoły policealne¹². Wśród nowo otwartych kierunków są te, które znajdują się na liście zawodów nadwyżkowych w mieście Białystok i powiecie białostockim np. technik ekonomista, technik robót wykończeniowych w budownictwie ale również takie, które należą do zawodów deficytowych np. monter sieci wodnych i kanalizacyjnych. Podobnie sytuacja przedstawia w odniesieniu do kierunków zamykanych. Trudno więc wyciągnąć jednoznaczne wnioski na temat tego, na ile zmiany kierunków kształcenia korespondują z potrzebami pracodawców zgłaszanymi do urzędów pracy.

Tabela 10. Zestawienie otwieranych i zamykanych kierunków kształcenia w szkołach zawodowych BOF¹³

Rok szkolny	Nazwy wprowadzonych kierunków	Nazwy zamkniętych kierunków
2010/2011	Technik usług fryzjerskich Technik budownictwa Technik cyfrowych procesów graficznych Technik hotelarstwa Higienistka stomatologiczna	Technik obsługi turystycznej Mechanik Operator pojazdów i maszyn rolniczych Technik mechanik

¹² W zdecydowanej większości były to kierunki otworzone w Szkole Policealnej nr 5.

¹³ W tabeli wytłuszczono nazwy kierunków kształcenia otwieranych i zamykanych w szkołach policealnych.

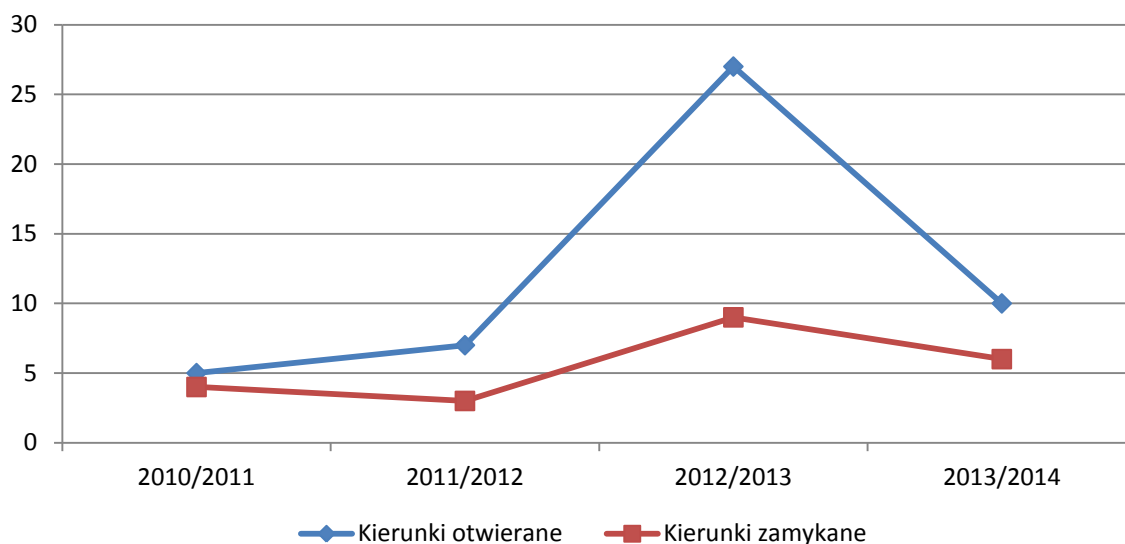
2011/2012	Technik weterynarii Technik mechanizacji rolnictwa Technik energetyk Technik cyfrowych procesów graficznych Technik ekonomista Technik logistyk Terapeuta zajęciowy	Technik elektronik Technik hotelarstwa Monter elektronik
2012/2013	Technik żywienia i usług gastronomicznych Kucharz * 2 Technik żywienia i usług gastronomicznych Technik mechanik - użytkowanie obrabiarek skrawających Monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie Murarz- tynkarz Monter sieci, instalacji i urządzeń sanitarnych Technik turystyki wiejskiej Monter mechatronik Technik transportu drogowego Technik eksploatacji portów i terminali Technik pojazdów samochodowych* 2 Florysta Technik administracji * 2 Technik bezpieczeństwa i higieny pracy Opiekunka dziecięca Technik rachunkowości Technik informatyk Technik tyfloinformatyk Technik architektury krajobrazu Technik handlowiec Technik fototechnik Operator obrabiarek skrawających Technik rolnik	Technik organizacji usług gastronomicznych Kucharz * 3 Kucharz małej gastronomii * 2 Monter instalacji i urządzeń sanitarnych Technik ochrony środowiska Technik prac biurowych
2013/2014	Technik urządzeń i systemów energii odnawialnej Monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie Technik elektryk Technik usług pocztowych i finansowych Technik masażysta Technik bezpieczeństwa i higieny pracy * 2 Opiekun osoby starszej Technik usług kosmetycznych Technik sterylizacji medycznej	Technik hotelarstwa Technik obsługi turystycznej Technik budownictwa Technik usług fryzjerskich Technik bezpieczeństwa i higieny pracy Dietetyk

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół (n=17).

Podsumowanie powyższej tabeli stanowi wykres 13, ukazujący dynamikę wprowadzania nowych kierunków kształcenia w zespołach szkół zawodowych województwa podlaskiego w latach szkolnych 2010/2011 do 2013/2014. W roku szkolnym 2010/2011 i 2011/2012 utworzono niewiele nowych kierunków kształcenia. Kolejny rok szkolny, w którym od 1 września 2012r przeprowadzono reformę szkolnictwa zawodowego, wprowadzono nową

podstawę programową kształcenia w zawodach, zaowocował wprowadzeniem, ale też zamknięciem największej liczby kierunków kształcenia. Obserwować można wyraźną dynamikę wzrostu w stosunku do lat poprzednich. W roku szkolnym 2013/2014 sytuacja ponownie się ustabilizowała.

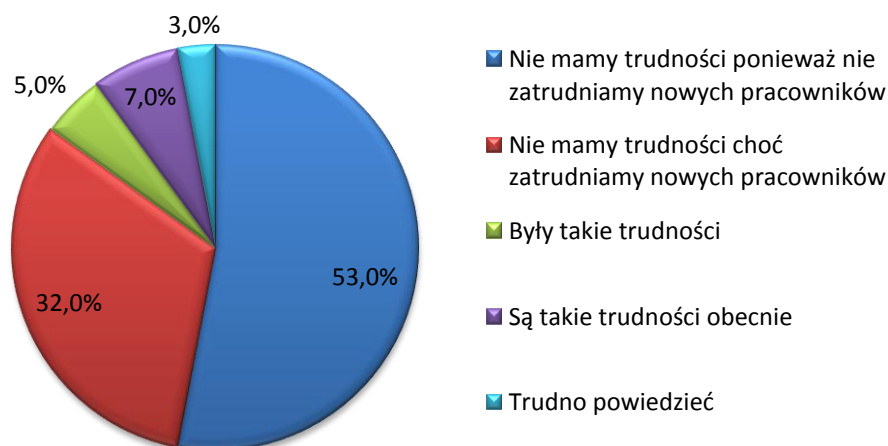
Wykres 12. Dynamika zmian w zakresie otwierania i zamykania kierunków kształcenia w latach 2010/2011 do 2013/2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół (n=17).

Istotnym elementem pozwalającym zdiagnozować lukę pomiędzy oczekiwaniami pracodawców z terenu BOF, a poziomem kompetencji absolwentów szkół zawodowych jest weryfikacja, czy mieli oni trudności ze znalezieniem nowych pracowników. Ponad połowa (53%) badanych przedsiębiorców zatrudniających absolwentów szkół zawodowych nie poszukiwała nowych pracowników w związku z tym nie miała możliwości sprawdzenia, czy na rynku pracy są osoby o oczekiwanych kwalifikacjach. 32% respondentów nie miało w przeszłości ani obecnie trudności w pozyskaniu nowych pracowników, a 12% przedsiębiorców spotkała się z takimi problemami. 7% ma trudności znalezieniu pracownika obecnie. W przypadku czterech pracodawców brakuje pracowników w zawodzie mechanik. Pozostali przedsiębiorcy wymienili takie zawody jak kamieniarz, kierowca kat C, mechanik pomp wtryskowych, programista, sprzedawca, stolarz, wykrawacz, blacharz, bojowiec i garmażer.

Wykres 13. Trudności w znalezieniu pracowników

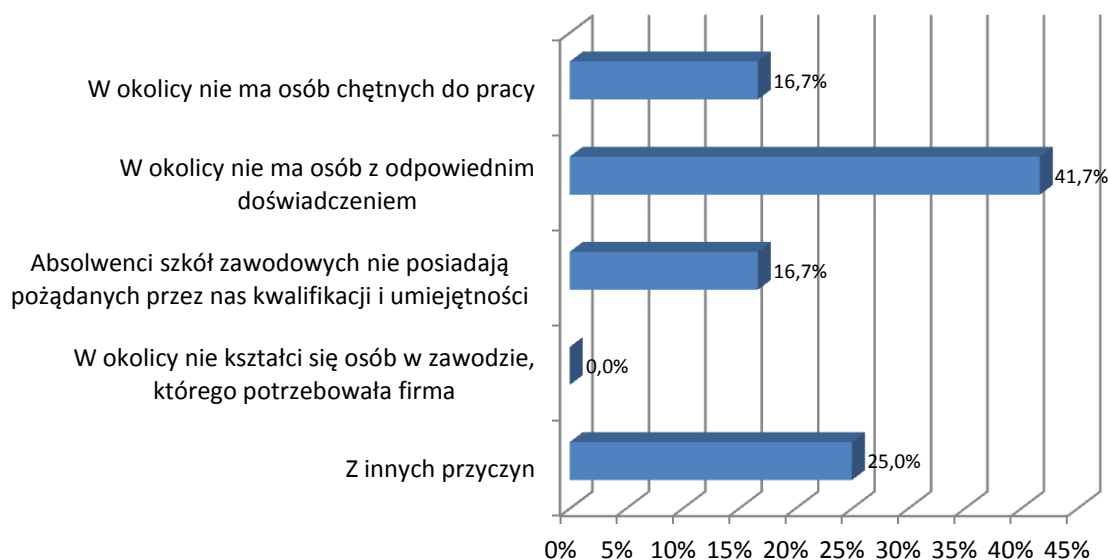

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Zdaniem badanych przedsiębiorców, którzy mieli trudności w pozyskaniu nowego pracownika o odpowiednich kwalifikacjach, wynikały one głównie z powodu braku pracowników o odpowiednim doświadczeniu. Odpowiedź taką wskazało 41% badanych (Wykres 144). Taki sam odsetek badanych (16,7%) stwierdził, że w okolicy nie ma osób chętnych do pracy i absolwenci szkół zawodowych nie posiadają pożądanych kwalifikacji i umiejętności.

Liczba absolwentów szkół zawodowych, ukończone przez nich kierunki kształcenia oraz posiadane doświadczenie i kwalifikacje nie zaspakajają w pełni potrzeb i oczekiwań pracodawców z terenu BOF.

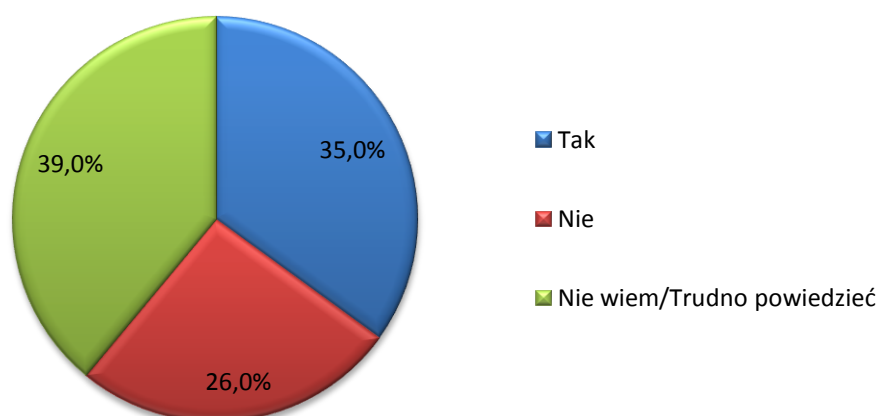
Wykres 14. Przyczyny trudności w pozyskaniu nowego pracownika o odpowiednich kwalifikacjach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=12).

Jedna trzecia przedsiębiorców, którzy wzięli udział w badaniu telefonicznym planuje w ciągu najbliższych 5 lat zatrudnić pracowników z wykształceniem zawodowym. 26% nie planuje powiększenia kadry o takich pracowników. Pozostali badani nie znali w trakcie badania odpowiedzi na to pytanie. Przedstawiciele firm zapytano jaką liczbę pracowników z wykształceniem zawodowym spodziewają się zatrudnić. 6 z badanych pracodawców planuje zatrudnić jednego pracownika, aż 26 zamierza zaangażować do pracy 2 absolwentów szkół zawodowych. Jeden z przedsiębiorców ma zamiar dać zatrudnienie 20 osobom z wykształceniem zawodowym.

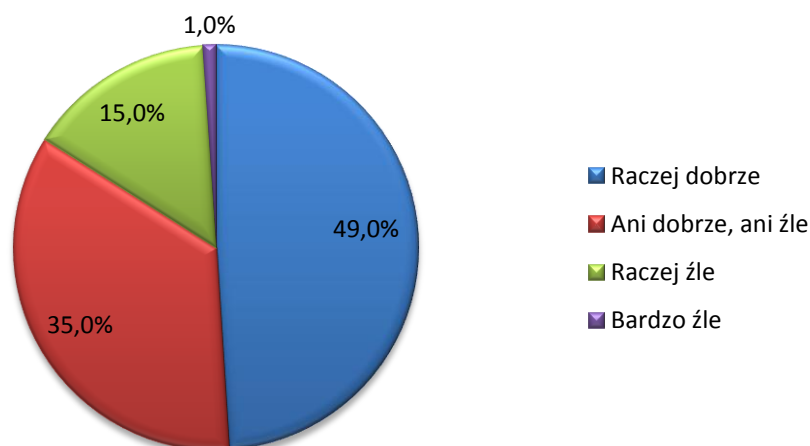
Wykres 15. Perspektywy zatrudniania nowych pracowników z wykształceniem zawodowym w badanych przedsiębiorstwach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Badani przedstawiciele firm, które prowadzą działalność na terenie BOF oceniają przygotowanie absolwentów szkół zawodowych do pracy w zawodzie w bardzo zróżnicowany sposób. Po pierwsze, żaden z badanych nie ocenił przygotowania absolwentów w sposób bardzo dobry. Połowa uznała je, za raczej dobre. Bardzo duży odsetek, bo aż 35% uczestników badania nie ocenia go ani dobrze, ani źle. 16% respondentów ma złą opinie ta temat przygotowania absolwentów szkół zawodowych do pracy w zawodzie.

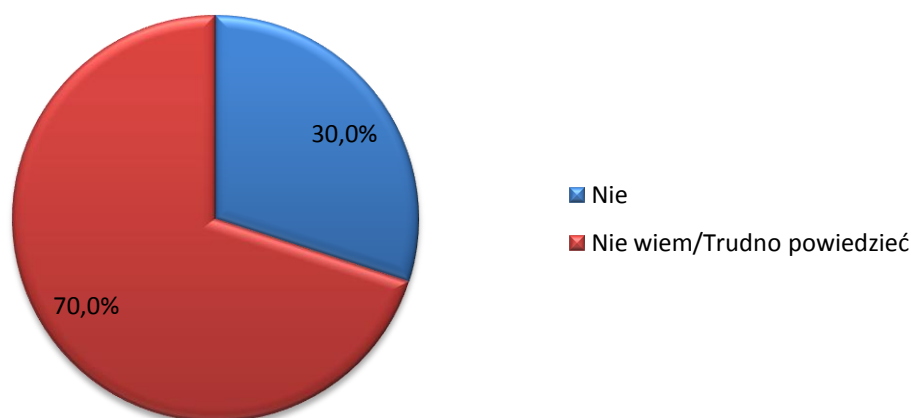
Wykres 16. Ocena przygotowania absolwentów szkół zawodowych do pracy w zawodzie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Przedsiębiorców poproszono o odpowiedź na pytanie, czy są zawody, których sposób nauczania w szkołach zawodowych wyjątkowo nie przystaje do warunków rynku pracy. Zdecydowana większość (70%) badanych nie była w stanie udzielić odpowiedzi na to pytanie. Pozostałe 30% stwierdziło, że nie ma takich zawodów.

Wykres 17. Występowanie zawodów, których sposób nauczania w szkołach zawodowych nie przystaje do warunków rynku pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Aby zdiagnozować lukę pomiędzy oczekiwaniami przedsiębiorców, a kompetencjami absolwentów szkół zawodowych, poproszono przedstawicieli firm, szkoły zawodowe oraz samych absolwentów o ocenę kompetencji absolwentów szkół zawodowych. Mogli oni dokonywać oceny poszczególnych elementów na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało bardzo źle, a 5 bardzo dobrze.

Wyniki oceny przedsiębiorców przedstawia tabela 11. Średnia z ocen wszystkich analizowanych elementów jest zbliżona i oscyluje wokół 3,2. Od 3,4 w przypadku przygotowania teoretycznego do zawodu do 2,98 w przypadku posiadanych uprawnień i certyfikatów. Najwyżej oceniono przygotowanie teoretyczne absolwentów do wykonywania zawodu. W tym przypadku średnia ocen wyniosła 3,4. Największa liczba badanych wskazała na ocenę na poziomie 4. Na podobnym poziomie (3,37) oceniono przygotowanie praktyczne do zawodu osób, które ukończyły szkoły zawodowe. W tym przypadku pojawiło się więcej ocen na poziomie 5, ale również na poziomie 2, czyli oceny były bardziej zróżnicowane. Pracodawcy objęci badaniem najniżej (średnia 2,98) ocenili posiadane przez absolwentów certyfikaty i uprawnienia. Połowa respondentów w większości wskazała na odpowiedź 3, niemal wszyscy pozostali na 2 lub 4.

Tabela 11. Ocena kwalifikacji absolwentów szkół zawodowych przez pracodawców

Oceniany element	Liczba wskazań					Średnia ocena
	1	2	3	4	5	
przygotowanie teoretyczne do zawodu	4%	14%	30%	42%	10%	3,40
przygotowanie praktyczne do zawodu	3%	20%	27%	37%	13%	3,37
umiejętność obsługi sprzętu używanego w pracy	2%	13%	42%	35%	8%	3,34
umiejętność obsługi komputera	1%	21%	36%	38%	4%	3,23
posiadane uprawnienia i certyfikaty	4%	21%	50%	23%	2%	2,98
gotowość do podnoszenia kwalifikacji	4%	12%	55%	26%	3%	3,12
znajomość języków obcych	5%	13%	49%	32%	1%	3,11
przygotowanie do pracy w zespole	1%	13%	45%	39%	2%	3,28
motywacja do pracy	1%	15%	38%	38%	8%	3,37
cechy osobowe: pracowitość, sumienność, terminowość, lojalność	2%	12%	42%	37%	7%	3,35

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

Szkoły zawodowe ankietowane na potrzeby badania również zostały poproszone o ocenę uzyskanych w szkole przez uczniów kwalifikacji. Wyniki badania przedstawia poniższa tabela. Najniżej oceniono znajomość języków obcych, w tym przypadku średnia wyniosła zaledwie 3,4, pojawiły się niemal wyłącznie oceny na poziomie 3 i 4. Jeszcze w przypadku 3 ocenianych elementów średnia z not była mniejsza niż 4, były to posiadane uprawnienia i certyfikaty, gotowość do podnoszenia kwalifikacji oraz cechy osobowe. Dobrze postrzegane są takie aspekty jak motywacja do pracy, przygotowanie do pracy w zespole jak również

przygotowanie teoretyczne i praktyczne do zawodu. Zdecydowanie najlepsze wyniki zanotowano w przypadku oceny umiejętności obsługi sprzętu używanego w pracy i umiejętności obsługi komputera, gdzie wszystkie odpowiedzi były powyżej średniej.

Tabela 12. Ocena kwalifikacji absolwentów szkół zawodowych przez szkoły zawodowe

Oceniany element	Liczba wskazań					Średnia ocena
	1	2	3	4	5	
przygotowanie teoretyczne do zawodu	0%	0%	18%	53%	29%	4,12
przygotowanie praktyczne do zawodu	0%	6%	0%	53%	41%	4,29
umiejętność obsługi sprzętu używanego w pracy	0%	0%	0%	47%	53%	4,53
umiejętność obsługi komputera	0%	0%	0%	47%	53%	4,53
posiadane uprawnienia i certyfikaty	6%	6%	12%	65%	12%	3,71
gotowość do podnoszenia kwalifikacji	0%	0%	24%	65%	12%	3,88
znajomość języków obcych	0%	12%	35%	53%	0%	3,41
przygotowanie do pracy w zespole	0%	0%	6%	76%	18%	4,12
motywacja do pracy	0%	0%	18%	65%	18%	4,00
cechy osobowe: pracowitość, sumienność, terminowość, lojalność	0%	0%	24%	65%	12%	3,88

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół

Jako ostatnie prezentujemy wyniki autooceny, jakiej dokonali sami absolwenci szkół zawodowych. Niemal wszystkie brane pod uwagę kompetencje uzyskały w ocenie średnią poniżej 4 w pięciostopniowej skali. Jak można było przypuszczać najwyżej oceniono cechy osobowe takie jak pracowitość, sumienność, terminowość, lojalność (średnia 4,2). Nieco słabiej motywację do pracy i umiejętność obsługi komputera (średnia 4). Odsetek najniższych ocen wystawionych przez byłych uczniów szkół zawodowych jest największy w przypadku posiadanych uprawnień i certyfikatów i znajomości języków obcych.

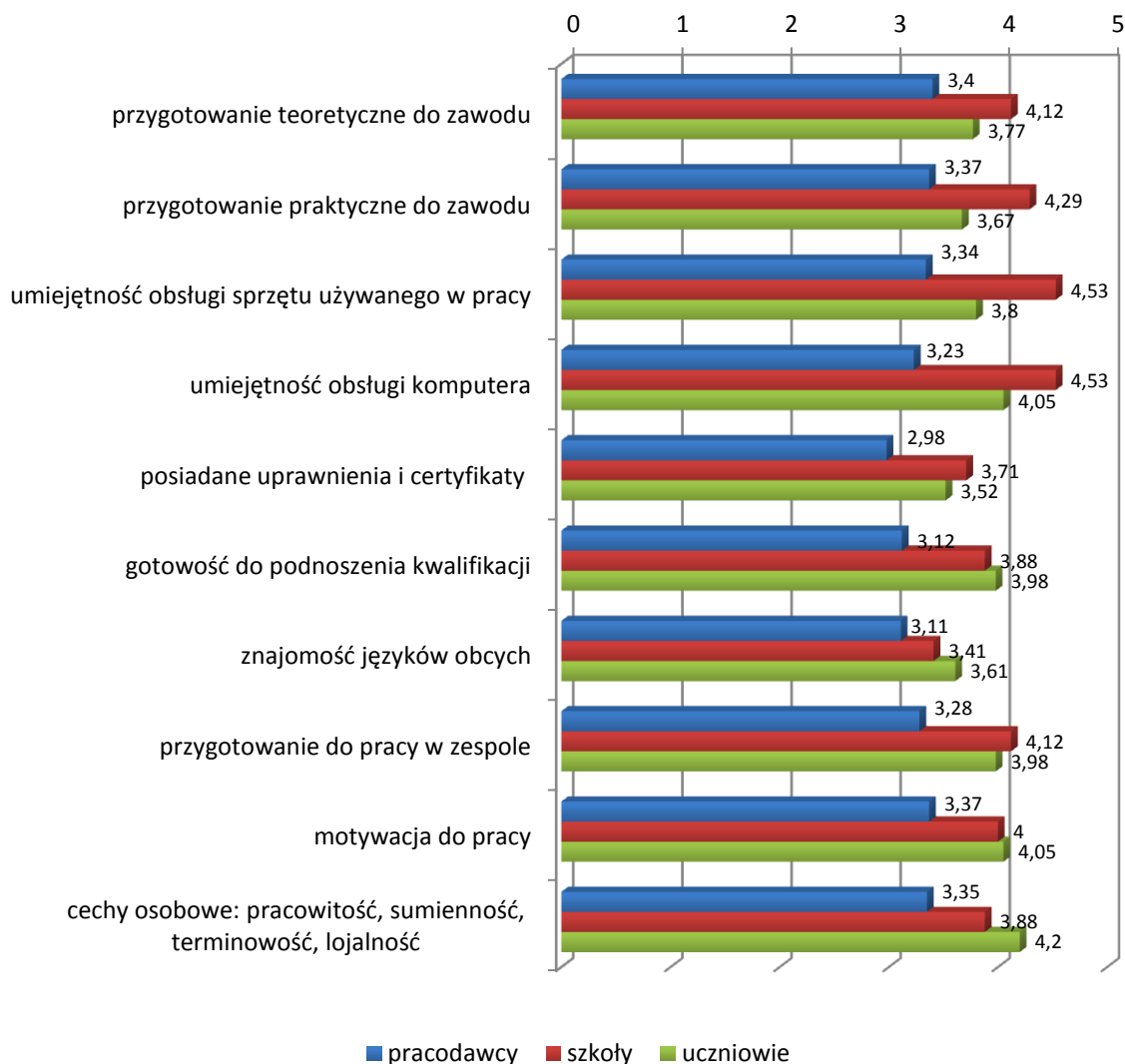
Tabela 13. Autocena kwalifikacji absolwentów szkół zawodowych

Oceniany element	Liczba wskazań					Średnia ocena
	1	2	3	4	5	
przygotowanie teoretyczne do zawodu	4%	11%	24%	26%	35%	3,77
przygotowanie praktyczne do zawodu	11%	6%	27%	17%	39%	3,67
umiejętność obsługi sprzętu używanego w pracy	6%	10%	18%	30%	36%	3,80
umiejętność obsługi komputera	0%	5%	32%	26%	37%	4,05
posiadane uprawnienia i certyfikaty	12%	13%	15%	31%	29%	3,52
gotowość do podnoszenia kwalifikacji	0%	7%	22%	37%	34%	3,98
znajomość języków obcych	2%	10%	34%	33%	21%	3,61
przygotowanie do pracy w zespole	0%	4%	25%	40%	31%	3,98
motywacja do pracy	4%	4%	17%	33%	42%	4,05
cechy osobowe: pracowitość, sumienność, terminowość, lojalność	0%	4%	16%	36%	46%	4,20

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Interesujące wyniki daje zestawienie średnich ocen kwalifikacji absolwentów wszystkich grup respondentów. W odniesieniu do każdego z poddawanych ocenie aspektów najbardziej krytyczni okazali się być przedsiębiorcy. Ich oceny były każdorazowo niższe o kilka dziesiątych zarówno od szkół jak i absolwentów. Największą różnicę opinii da się zaobserwować w przypadku umiejętności obsługi komputera, którą pracodawcy ocenili na poziomie 3,23, absolwenci 4,05 a szkoły aż 4,53. Zauważalna jest naturalna tendencja, że te kwalifikacje, które w największym stopniu kształtowane są przez szkołę czyli przygotowanie teoretyczne i praktyczne do zawodu, umiejętność obsługi sprzętu używanego w pracy zostały przez placówki ocenione najbardziej pozytywnie. Jeśli chodzi o te trzy kryteria największa rozbieżność (1,19 punkta procentowego) w opiniach szkół i pracodawców występuje przy ocenie umiejętności obsługi sprzętu. Z perspektywy absolwentów ich kompetencje miękkie, interpersonalne w znacznym stopniu odpowiadają oczekiwaniom rynku pracy. Najwyższe średnie z ocen osób, które ukończyły szkoły zawodowe dotyczą cech osobowych, gotowości do podnoszenia kwalifikacji oraz motywacji do pracy. Największą zgodność w ocenach badanych grup występuje w stosunku do słabej znajomości języków obcych przez absolwentów szkół zawodowych.

Wykres 18. Średnie oceny kwalifikacji absolwentów szkół zawodowych

Źródło: Opracowanie własne

Kreowanie postaw przedsiębiorczych wśród uczniów przez współczesną szkołę zawodową jest jednym z priorytetów reformy oświaty. Uczniowie ponadgimnazjalnych szkół zawodowych często deklarują samozatrudnienie. Jednak z chwilą ukończenia szkoły zapal do pracy na własne konto słabnie. Następuje zderzenie z rzeczywistością rynkową, procedurami urzędniczymi, trudnościami pozyskania dotacji np. z urzędu pracy. Aby zminimalizować tego rodzaju problemy z przystosowaniem do praw rynku, w programach kształcenia uczniów - już na poziomie gimnazjum - pojawiają się treści z zakresu przedsiębiorczości. Rozwijane są one i uszczegóławiane na poziomie szkół ponadgimnazjalnej. Jednak ciągle traktowane są jako kolejny przedmiot nauczania. Trudno wyobrazić sobie zajęcia praktyczne przekazywane uczniom w formule przedmiotu teoretycznego. Podobnie jest z nauczaniem

przedsiębiorczości. Wymaga ona, podobnie jak nauka zawodu, wszechstronnego treningu, kształtowania odporności na stres, stymulowania postaw i zachowań przedsiębiorczych.¹⁴

Jak wynika z wywiadów indywidualnych szkoły zawodowe realizują bardzo różnorodne inicjatywy przygotowujące przyszłych absolwentów do wejścia na rynek pracy. Należą do nich:

- wycieczki do zakładów pracy *„Organizujemy wycieczki do zakładów pracy by naocznie stwierdzić, czy o takiej pracy nasi uczniowie marzą”*,
- praktyki zawodowe *„Realizujemy praktyki zawodowe po to też aby oni wybierając sobie zakład pracy stwierdzili czy kompetencje, które są oczekiwane przez pracodawców, czy faktycznie nasi uczniowie patrzą w tym samym kierunku i przykładają ten sam prestiż, ten sam priorytet do kompetencji cenionych przez pracodawców.”* *„Dualny sposób nauczania dlatego, że może na początku nauki to nie to odbywają zajęcia w pracowniach szkolnych, ale w drugim roku nauki większość zajęć odbywa się u pracodawcy. Czyli we wszystkich tutaj możliwych placówkach służby zdrowia, które się znajdują na terenie Białegostoku i większość zajęć realizowane jest u pracodawcy, więc mają kontakt już z takim prawdziwym wejściem na rynek pracy i rzeczywistością jaka ich później zastanie.”*,
- staże uczniowskie *„Płatne staże, dodatkowe staże, dodatkowe praktyki, tak. Bo praktyka zawodowa jest w programie nauczania i one są realizowane, natomiast my na okres wakacyjny znajdujemy zakłady pracy, które chcą przyjąć naszych uczniów już jako młodocianych pracowników i płacą im za to. Więc takie płatne staże im organizujemy. Mało tego wysłaliśmy w roku ubiegłym trzy grupy na staże zagraniczne.”*,
- doradztwo zawodowe *„Prowadzone jest także doradztwo zawodowe wewnątrzszkolne. Pomimo że nie mamy zatrudnionego w szkole doradcy zawodowego pracującego na etacie to mamy 3 osoby, które ukończyły studia w tym kierunku i posiadają kwalifikacje i w związku z tym mogą to doradztwo prowadzić.”*,
- zajęcia z przedsiębiorczości *„uczniowie uczestniczyli w takich warsztatach poza szkołą nt. zakładania własnej firmy.”*,
- zajęcia dla uczniów z zakresu kompetencji interpersonalnych *„Przede wszystkim jest to praca odbudowująca ich motywację, równowagę życiową. W tym celu m.in. od roku 2010 realizowany jest program pod nazwą „Remedium” – program profilaktyki uniwersalnej wśród młodzieży, którego 5 edycja realizowana jest w tym roku. Tegoroczna edycja zawiera różnorodne działania m.in. alternatywne formy spędzania czasu wolnego oraz integracja nowo przyjętych uczniów i warsztaty socjoterapeutyczne. Realizowane programy są bardzo pozytywnie odbierane przez młodzież i przynoszą wymierne efekty w postaci dobrze przygotowanych do wejścia na rynek pracy młodych ludzi.”*,
- targi edukacyjne *„Targi edukacyjne organizowane są co roku w naszej szkole, gdzie młodzież z klas maturalnych i trzecich klas ZSZ uczestniczy w spotkaniu z uczelniami, ze*

¹⁴ Adekwatność kształcenia do potrzeb rynku pracy w ponadgimnazjalnych szkołach zawodowych województwa świętokrzyskiego str.43

- szkołami, z pracodawcami. To jest takie wydarzenie w naszej szkole i ono odbywa się raz do roku na przełomie lutego i marca.”,
- działalność ośrodków kariery „*prowadzimy taki Szkolny Ośrodek Kariery na zasadach wolontariatu, za darmo zupełnie. I on funkcjonuje, on działa, on pomaga*”,
 - spotkania z pracodawcami „*dla nas mają spotkania z pracodawcami, które odbywają się w ramach szkoleń zawodowych, czyli tu pracodawcy przyjeżdżają do nas do szkoły albo my jedziemy do nich oddzielnie młodzież, oddzielnie nauczyciele.*” ,
 - współpraca z pracodawcami, angażowanie się w ich przedsięwzięcia np. konkursy, wyjazdy,
 - współpraca z uczelniami wyższymi „*Mamy umowy podpisane z Politechnika Białostocką: z Wydziałem Elektrycznym, z Wydziałem Informatycznym. I te umowy skutkują tym, że razem nasi uczniowie są zapraszani na konferencje, na seminaria na Politechnikę, uczestniczymy w tych seminariach.*”,
 - konferencje zawodoznawcze „*Poza tym robimy dużo konferencji zawodoznawczych tutaj u nas z pracodawcami i zapraszamy tych, z którymi współpracujemy najściślej.*”,
 - kwalifikacje potwierdzone certyfikatami „*Robimy jeszcze kursy, które dają dodatkowe kwalifikacje potwierdzone certyfikatami. I takim kursem jest np. eksploatacja urządzeń elektroenergetycznych do 1 kilowolta, kurs AutoCad, kurs ECDL Core, kurs techniczne środki zabezpieczeń mienia, kurs automatyzacja procesów produkcyjnych.*” „*Dajemy możliwość zdobycia dodatkowych kwalifikacji począwszy od operatorów wózków a skończywszy na jakiś taki barista do parzenia kawy czy carving. Tych kursów w ubiegłych latach było ponad 30, dodatkowych różnych: kurs prawa jazdy, kurs obsługi kas fiskalnych*”,
 - przynależność do organizacji branżowych, klastrów „*Szkoła należy do Północno-Wschodniego Klastra Ekoenergetycznego. Zostaliśmy zaproszeni, spotykamy tam pracodawców, którzy zajmują się branżą elektryczną, zieloną energią też, tam jest dużo takich którzy już część swojej działalności przekierowali na instalacje elektryczne w celu pozyskiwania zielonej energii. Mamy spotkania raz na kwartał średnio, przyjeżdżają goście z zagranicy, prezentują dobre praktyki, rozwiązania.*” „*Zarówno uczniowie, ale głównie nauczyciele należą do Stowarzyszenia Elektryków Polskich. I pod parasolem stowarzyszenia czerpiemy z seminariów organizowanych przez to stowarzyszenie*”,
 - organizacja konkursów branżowych dla młodzieży „*Konkursy na poziomie wojewódzkim i ogólnopolskim dla młodzieży w branżach oczywiście poszczególnych branżach zawodowych, ci uczniowie mają możliwość sprawdzenia swoich umiejętności, możliwości na poziomie uczniów z całej Polski*”.

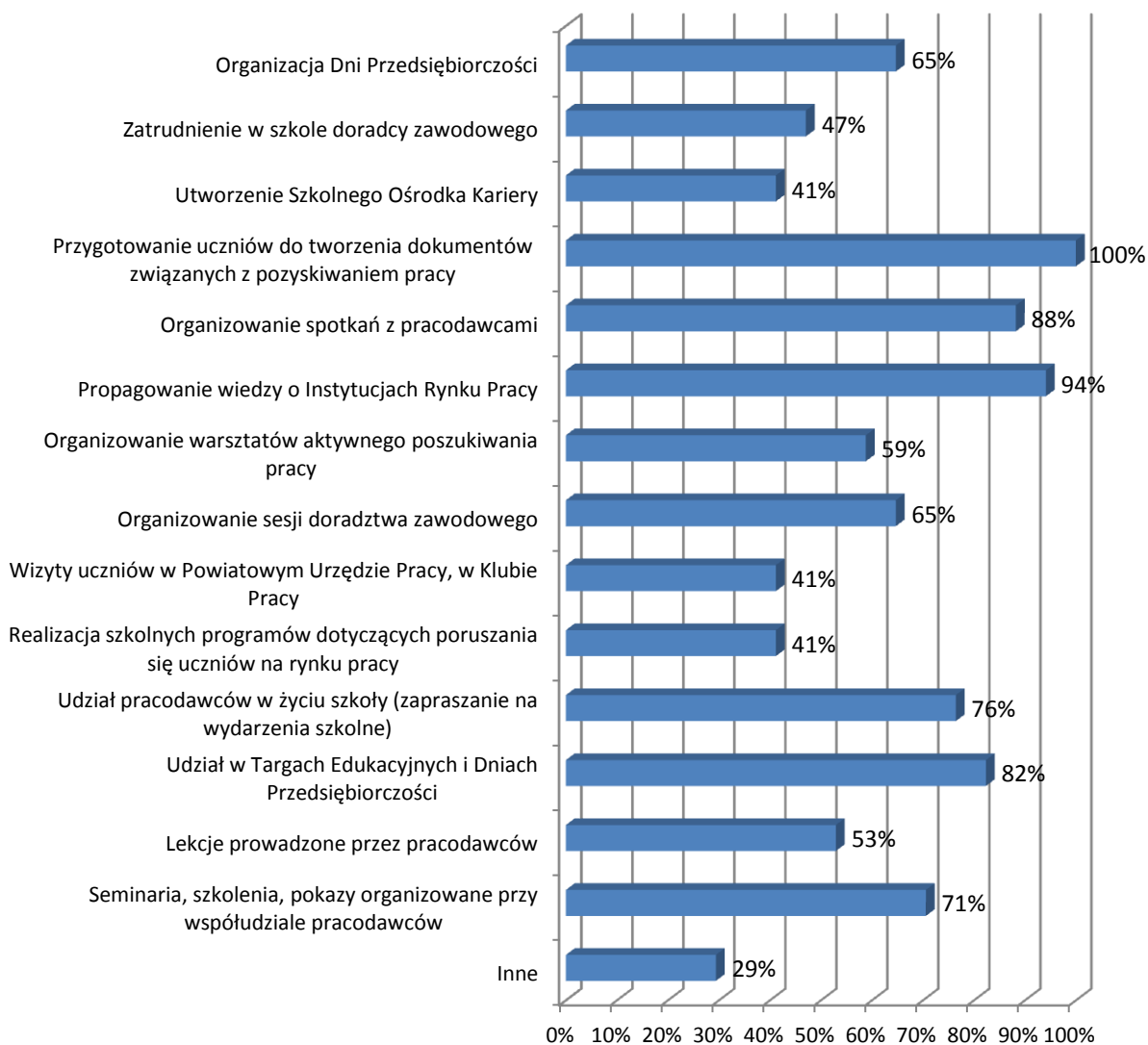
Większość szkół w trakcie wywiadów wymieniała takie działania przygotowujące przyszłych absolwentów do wejścia na rynek pracy jak praktyki zawodowe, doradztwo zawodowe, spotkania z pracodawcami. Pozostałe formy pracy z uczniami pojawiały się w wypowiedziach dyrektorów szkół znacznie rzadziej lub tylko w pojedynczych przypadkach.

W kwestionariuszu badawczym skierowanym do szkół zawodowych również znalazło się pytanie dotyczące działań realizowanych przez szkoły w celu przygotowania absolwenta do wejścia na rynek pracy. Wszystkie objęte badaniem szkoły przygotowują uczniów do tworzenia dokumentów związanych z pozyskiwaniem pracy (cv, list motywacyjny, itp.), większość z nich (ponad 80%) organizuje spotkania z pracodawcami, propaguje wiedzę o Instytucjach Rynku Pracy, a uczniowie biorą udział w Targach Edukacyjnych i Dniach Przedsiębiorczości. W przypadku ponad 70% szkół pracodawcy uczestniczą w życiu szkoły poprzez np. zapraszanie na wydarzenia szkolne oraz organizują seminaria, szkolenia przy udziale pracodawców. Najrzadziej pojawiającym się odpowiedziami było utworzenie Szkolnego Ośrodka Kariery, wizyty uczniów w Powiatowym Urzędzie Pracy oraz realizacja szkolnych programów dotyczących poruszania się uczniów na rynku pracy. Tego typu inicjatywy podejmuje tylko 41% badanych szkół.

Trzy szkoły wymieniły inne działania prowadzone na rzecz ułatwienia uczniom wejścia na rynek pracy, takie jak:

- udział w projektach edukacyjnych nastawionych na aktywność i kreatywność na rynku pracy,
- spotkania z absolwentami,
- w Centrum Kształcenia Ustawicznego w Białymstoku funkcjonuje Lokalne Centrum Doradztwa Zawodowego, które realizuje większość z wyżej wymienionych działań na rzecz słuchaczy CKU, uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych Miasta Białegostoku oraz pilotażowo na rzecz zainteresowanych współpracą szkół z gmin ościennych. Ponadto realizowane są zajęcia pozalekcyjne w ramach międzynarodowych projektów edukacyjnych zwiększające kompetencje kluczowe słuchaczy CKU w zakresie rozumienia i praktycznego zastosowania technicznego języka angielskiego (języka angielskiego ukierunkowanego zawodowo) oraz poszerzające wiedzę na temat założenia własnej działalności gospodarczej. W ramach zajęć z Eurodoradztwa słuchacze poznają zasady i warunki wejść na europejski rynek pracy. Realizowane są również staże zagraniczne dla słuchaczy Centrum.

Wykres 19. Działania realizowane przez szkoły w celu przygotowania absolwenta do wejścia na rynek pracy.

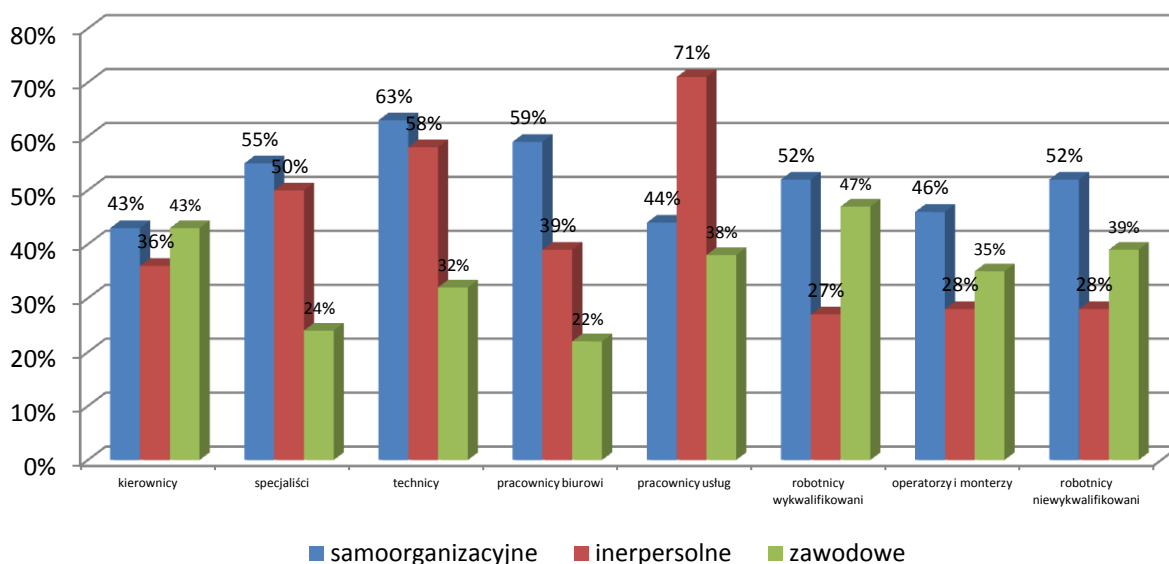
Liczba wskazań na poszczególne odpowiedzi nie sumuje się do 100, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół

Większość analiz dotyczących zapotrzebowania na pracowników koncentruje się na dziedzinach gospodarki, które będą się w najbliższym czasie rozwijać, w których popyt na pracowników będzie wzrastał, gdzie poszukuje się „zawodów przyszłości”. Jednakże rynek pracy jest niestabilny i ciągle pojawiają się nowe zawody, prognozy dotyczące wzrostu zapotrzebowania na konkretnych pracowników zmieniają się diametralnie w krótkim czasie. Trudno przewidzieć, jakich umiejętności zawodowych będą poszukiwali pracodawcy. Z tego powodu pracownik musi być elastyczny oraz powinien być przygotowany na to, że będzie się musiał kilka razy przekwalifikowywać. Dlatego też zamiast koncentrować się na zawodach, które będzie można wykonywać w przyszłości, warto przyjrzeć się kompetencjom coraz

częściej oczekiwanym przez pracodawców. Analizy Bilansu Kapitału Ludzkiego z 2011r. pokazują, że oczekiwane przez pracodawców kompetencje raczej nie zmieniają się na przestrzeni lat. Niezależnie od rodzaju zajmowanego stanowiska niezmiennie liczą się kompetencje interpersonalne oraz samoorganizacyjne. To one były najczęściej wskazywane przez badanych pracodawców wraz z kompetencjami zawodowymi. Analiza poniższego wykresu dowodzi, że w większości kategorii zawodowych pracodawcy kładą szczególny nacisk na posiadanie przez pracowników zdolności samoorganizacyjnych. Wyjątkiem są pracownicy usług – w nich przypadku najważniejsze są kompetencje interpersonalne, często wykorzystywane w kontaktach z klientami. Umiejętności społeczne są również wymagane od specjalistów i techników. Pracodawcy zdają sobie sprawę, iż pracownik będzie potrzebował szkolenia z tzw. „umiejętności twardych” potrzebnych na jego stanowisku pracy, które są w dużej mierze zależne od firmy. Dodatkowo kompetencje interpersonalne i samoorganizacyjne są trudniejsze do wyuczenia, a ich opanowanie wymaga znacznie więcej czasu. Nie oznacza to jednak, że pracodawcy nie zwracają uwagi na kompetencje zawodowe. Wykres pokazuje, że są one bardzo ważne w przypadku kierowników, robotników oraz operatorów i monterów, natomiast rzadziej wymagane od pracowników biurowych czy specjalistów.¹⁵

Wykres 20. Kompetencje oczekiwane od pracowników według BLK z 2011 roku (w %)

Źródło: http://www.rynekpracy.pl/artukul.php/typ.1/kategoria_glowna.28/wpis.732

Ponad połowa badanych przedsiębiorców uważa, że przy zatrudnianiu pracownika, posiadanie przez niego wykształcenia zawodowego zgodnego z wymogami stanowiska pracy jest istotne. Dla 40% respondentów jest to bardzo istotne, nie zatrudniają osób bez odpowiedniego przygotowania zawodowego. Kolejne 17% wskazało, że stanowi to istotny

¹⁵ http://www.rynekpracy.pl/artukul.php/typ.1/kategoria_glowna.28/wpis.732

element rekrutacji. Pozostali przedsiębiorcy biorący udział w badaniu uznali formalne wykształcenie zawodowe za nie istotne, dla nich decydującą rolę odgrywają posiadane umiejętności zawodowe oraz doświadczenie. Można więc sądzić, że w opinii blisko połowy badanych pracodawców ukończenie szkoły zawodowej nie daje gwarancji posiadania wystarczających umiejętności w wyuczonym zawodzie.

Wykres 21. Na ile istotne jest przy zatrudnianiu nowego pracownika posiadanie przez niego wykształcenia zawodowego zgodnego z wymogami stanowiska pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników CATI (n=100).

W trakcie badania zapytano dyrektorów szkół zawodowych czy ich zdaniem dla pracodawcy ważniejsze są kompetencje ogólne pracownika (umiejętność uczenia się, porozumiewania w języku polskim i obcym, umiejętność komunikowania się w zespole itp.) czy jego kwalifikacje zawodowe. W opinii większości (8 na 17) respondentów przez pracodawców w równym stopniu oczekiwane są od kandydatów do pracy kompetencje społeczne i kwalifikacje zawodowe. *„Zawsze jest potrzebny dobry fachowiec i musi mieć te kwalifikacje zawodowe ale jeżeli nie umie się dogadać z grupą, nie umie współpracować z pracodawcą. Nie umie współpracować ze zleceniodawcą to nic z tego. To jest ze sobą ściśle powiązane.”* *„Zarówno kompetencje społeczne jak i kwalifikacje zawodowe są bardzo istotne według opinii pracodawców – można ocenić, że na równi. Często wręcz pracodawcy oceniają, iż osobowość i chęć rozwoju są najważniejsze u pracownika, bo kompetencje zawodowe można nabyć w trakcie pracy zaś chęci do podwyższania kwalifikacji czy pewnych cech osobowości jak np. komunikatywność już nie.”*

Niemal równie liczna grupa dyrektorów szkół (7 na 17) jest zdania, że dla pracodawców ważniejsze są kompetencje ogólne pracownika i jego umiejętność dostosowania się do wykonywania zadań na konkretnym stanowisku. *„Pracodawcy twierdzą, że jeśli będzie chciał postawić tego człowieka na jakąś maszynę to on przeszkoli go do obsługi tej maszyny w ciągu dwóch godzin albo dwóch dni. Natomiast umiejętność uczenia się, odpowiedzialności za powierzoną pracę, umiejętność pracy w zespole i wielu jeszcze innych rzeczy tego się w dzień*

czy w dwa nie da nauczyć i to jest w tym momencie dla nich ważniejsze.” „Nie możemy zapominać o tych kompetencjach ogólnych przygotowując człowieka do wykonywania pracy bo ludzie tracą pracę nie dlatego, że nie mają kompetencji zawodowych tylko dlatego, że się nie potrafią, mówiąc kolokwialnie, dogadać z pracodawcą. Nie potrafią negocjować, nie potrafią wyrażać swoich argumentów, komunikować swoich argumentów, nie potrafią współpracować w grupie i często się „obrażają”. Tutaj kształtowanie tej umiejętności rozmowy, przekazywania informacji, negocjowania swojego stanowiska, swojej postawy, negocjowania warunków pracy i tego wszystkiego co dotyczy środowiska pracy to często bywa powodem tego, że ludzie po prostu mówią „dziękuję, nie pracuję”. Zwrócono przy tym uwagę, że nie da się jednoznacznie określić, co jest istotniejsze dla przedsiębiorców ponieważ zależy to w znacznej mierze od stanowiska pracy. „No bo osoba, która obsługuje tokarkę cyfrową sterowaną numerycznie ona jest przez całe osiem godzin zajęta obsługiwaniem, ma zleczone prace i się koncentruje tylko na tym urządzeniu i umiejętności jego obsługi, ustawiania parametrów stosownie do tego co dostanie w zleceniu to jest dla pracodawcy istotne.”

Tylko w trakcie dwóch wywiadów rozmówcy wyrazili opinię, że pracodawcy przywiązują większą wagę do kwalifikacji zawodowych niż kompetencji miękkich. *„Pracodawca chce, żeby ten uczeń odpowiednio umiał pospawać, przygotować odpowiednio stanowisko i inne elementy, które mu są potrzebne. On tylko chce dokończyć przez miesiąc, tydzień, dwa do poznania miejsca pracy, natomiast żeby on był już konkretnie nauczony w odpowiednim zawodzie. I to dla pracodawców jest najważniejsze.”*

Jak wynika z analizy, z punktu widzenia przedsiębiorcy, istotną rolę odgrywają nie tylko umiejętności czysto zawodowe ale również kompetencje interpersonalne i społeczne pracownika. Stąd też szkoły zawodowe powinny zapewnić uczniom warunki rozwoju umiejętności w zakresie m.in. pracy w zespole, komunikacji, negocjacji i rozwiązywania konfliktów.

Poziom kształcenia zawodowego na terenie BOF

W tej części opracowania przedstawione zostały wyniki analizy dotyczącej poziomu kształcenia w szkołach zawodowych BOF. Została ona przeprowadzona w oparciu o wyniki badania ankietowego w 17 placówkach objętych badaniem. W kwestionariuszu badawczym skierowanym do szkół poproszono o podanie minimalnej, maksymalnej oraz średniej sumy punktów, którzy uzyskali kandydaci przyjęci do szkoły w latach 2012-2014. Z uwagi na specyfikę szkół policealnych, gdzie przy mniejszej liczbie kandydatów niż miejsc nie stosuje się kryterium punktowego przy naborze uczniów, zostały one wyłączone z rozważań w tej części opracowania.

Zgodnie z Zarządzeniem Nr 28/2014 Podlaskiego Kuratora Oświaty z dnia 4 marca 2014 r. zmieniającym zarządzenie Nr 22/2014 Podlaskiego Kuratora Oświaty z dnia 24 lutego 2014 r. w sprawie ustalenia terminów rekrutacji do gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych oraz zasad rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2014/2015 na każdym etapie rekrutacji o przyjęciu do szkół ponadgimnazjalnych decydowała suma punktów uzyskana w postępowaniu rekrutacyjnym.

Maksymalna liczba punktów możliwych do uzyskania wynosiła 200 pkt., w tym:

1. Za wyniki egzaminu w ostatnim roku nauki w gimnazjum – 100 pkt.
2. Za oceny z języka polskiego i trzech wybranych obowiązkowych zajęć edukacyjnych: - 60 pkt.
3. Osiągnięcia ucznia : - 40 pkt.
 - a) ukończenie gimnazjum z wyróżnieniem - 10 pkt.
 - b) udział w konkursach wiedzy organizowanych przez kuratora oświaty z następujących przedmiotów: - 12 pkt.
 - c) uzyskane wysokie miejsca w zawodach artystycznych i sportowych oraz konkursach wiedzy innych niż wymienione w pkt. 3 lit. b, organizowanych przez kuratora oświaty (pierwsze trzy miejsca, nie więcej niż 7 pkt.)
 - d) uzyskane wysokie miejsca w zawodach wiedzy, artystycznych i sportowych organizowanych przez podmioty działające na terenie szkoły (pierwsze trzy miejsca, nie więcej niż 6 pkt.)
 - e) osiągnięcia w aktywności na rzecz innych ludzi, zwłaszcza w formie wolontariatu, lub środowiska szkolnego (pod warunkiem, że jest to działanie długofalowe – co najmniej 1 rok) - 5 pkt.

W 3 spośród 14 zespołów szkół zawodowych z terenu BOF na przestrzeni lat 2012-2014 nie stosowano kryterium punktowego przy naborze kandydatów do technikum. Poniższa tabela

przedstawia jaką liczbę punktów otrzymali kandydaci do pozostałych 11 techników na terenie BOF. Okazuje się, że minimalna liczba punktów, którą należało uzyskać aby dostać się do dowolnego technikum nieznacznie się zmieniała, a najwyższą wartość osiągnęła w 2013 roku (37 punktów). Jednocześnie w ciągu analizowanych trzech lat systematycznie rosła minimalna liczba punktów, którą trzeba było uzyskać aby dostać się do najlepszych techników na terenie BOF (od 68 do 92,6 punktów). Oznacza to, że zdolni absolwenci gimnazjów częściej wybierali jako drogę edukacji naukę w szkole zawodowej. Biorąc pod uwagę maksymalną ilość punktów, jaką uzyskali kandydaci do technikum w latach 2012 i 2013 była ona równa 200, natomiast w roku 2014 osiągnęła 179,4 punktów. Średnia ilość punktów gimnazjalistów aplikujących do technikum była niemal identyczna we wszystkich analizowanych rocznikach i wynosiła prawie 90 punktów. Podkreślić należy bardzo duże rozbieżności pomiędzy wymaganą liczbą punktów umożliwiającą przyjęcie w poszczególnych technikach. Są wśród nich dwa, gdzie co roku nie przyjmowano osób o liczbie punktów mniejszej niż 64, a średnia liczba otrzymanych punktów wynosiła około 100. Ale są również takie, w których wystarczyło zaledwie 30 punktów, a ich średnia wyniosła 60 punktów. Przyczyny takiego stanu rzeczy można upatrywać w kierunkach kształcenia, które oferuje dane szkoły. Kierunki takie jak technik elektronik, technik ekonomista cieszą się z pewnością większym prestiżem niż kierunki budowlane. Różnice te wynikają również z renomy, którą cieszą szkoły z wieloletnią tradycją nauczania w konkretnych zawodach.

Tabela 14. Suma punktów uzyskana przez kandydatów do techników w latach 2012-2014

Rok szkolny	Wynik minimalny			Wynik maksymalny			Wynik średni		
	min	max	śr	min	max	śr	min	max	śr
2012/2013	29,6	68,0	46,3	110,0	200,0	154,4	60,0	108,7	86,7
2013/2014	37,0	85,0	52,6	114,0	200,0	147,2	72,0	115,0	89,5
2014/2015	26,0	92,6	49,3	109,0	179,4	143,1	50,0	119,2	86,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół

Jak widać w przedstawionej poniżej tabeli inaczej wygląda sytuacja w zakresie sumy punktów uzyskanych przez kandydatów do zasadniczych szkół zawodowych na terenie BOF. Przede wszystkim zwrócić należy uwagę na bardzo dużą różnicę w ilości punktów jaką musi otrzymać gimnazjalista, aby podjąć naukę w szkole zawodowej w stosunku do technikum. Dane potwierdzają, iż do szkół zawodowych aplikuje młodzież, która na wcześniejszych szczeblach edukacji osiągała słabe wyniki. Jednocześnie maksymalna liczba punktów osiągnięta przez kandydatów do szkół zawodowych wskazuje, iż znaleźli się wśród nich uczniowie, którzy mogliby bez trudu wybrać naukę w renomowanym technikum. W przypadku szkół zawodowych, podobnie jak w technikach występują różnice pomiędzy poszczególnymi szkołami.

Tabela 15. Suma punktów uzyskana przez kandydatów do zasadniczych szkół zawodowych w latach 2012-2014

Rok szkolny	Wynik minimalny			Wynik maksymalny			Wynik średni		
	min	max	śr	min	max	śr	min	max	śr
2012/2013	10	35,4	27,5	79,0	141,0	98,1	35	74,6	58,5
2013/2014	10	46,6	28,3	36,0	114,0	89,7	21	76,8	53,6
2014/2015	13	51,0	33,0	42,0	102,0	85,0	26	75,6	56,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół

Jednym z kryteriów, prawdopodobnie najbardziej wymiernym, oceny poziomu kształcenia w poszczególnych zawodach jest zdawalność egzaminów zawodowych. W celu oceny jakości kształcenia w szkołach zawodowych BOF dokonano porównania poziomu zdawalności w BOF, podlaskim oraz średniego poziomu zdawalności w całym kraju. Z danych zaprezentowanych w Tabeli 166 wynika, że zdawalność absolwentów techników i szkół policealnych jest niższa niż w województwie w przypadku połowy zawodów oferowanych w technikach. Nieco lepiej prezentują się dane w porównaniu ze średnią zdawalnością na poziomie kraju, na terenie BOF dla 9 zawodów odsetek osób, które zdały egzaminy zawodowe jest niższy. Biorąc pod uwagę zawody o największej liczbie uczniów (technik ekonomista, mechanik pojazdów samochodowych, technik budownictwa, technik informatyk) okazuje się, że tylko w przypadku technika ekonomisty poziom zdawalności jest wyższy niż średnia w województwie i kraju. Istotne wydaje się położenie nacisku na wzrost poziomu zdawalności przede wszystkim w 3 zawodach o największej liczbie uczniów, co powinno się pozytywnie przełożyć na statystyki dotyczące ogólnego poziomu kształcenia zawodowego w województwie.

Tabela 16. Odsetek zdających absolwentów techników i szkół policealnych, którzy otrzymali dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe (z ogółu podchodzących do egzaminu) w 2014 roku.

Zawód	BOF	Podlaskie	Polska
Kelner	93,1%	87,1%	79,9%
Kucharz	86,4%	90,9%	62,8%
Opiekun w domu pomocy społecznej	100,0%	100,0%	75,0%
Ratownik medyczny	25,0%	40,0%	15,1%
Technik architektury krajobrazu	55,6%	24,4%	38,7%
Technik budownictwa	78,7%	80,3%	75,6%
Technik cyfrowych procesów graficznych	78,6%	66,7%	47,8%
Technik drogownictwa	73,9%	73,9%	72,7%
Technik ekonomista	86,2%	80,7%	76,2%
Technik elektronik	55,6%	54,6%	46,9%

Technik elektryk	23,4%	35,8%	37,4%
Technik farmaceutyczny	100,0%	100,0%	42,1%
Technik geodeta	88,7%	79,1%	69,3%
Technik handlowiec	80,0%	86,7%	73,1%
Technik hotelarstwa	46,0%	57,5%	70,8%
Technik informatyk	44,8%	52,2%	57,0%
Technik mechanik	59,0%	60,8%	65,5%
Technik mechatronik	27,0%	32,4%	28,6%
Technik obsługi turystycznej	78,6%	78,8%	72,7%
Technik ochrony środowiska	62,5%	62,5%	49,5%
Technik organizacji reklamy	69,2%	75,0%	75,3%
Technik organizacji usług gastronomicznych	78,4%	76,1%	80,5%
Technik pojazdów samochodowych	69,3%	77,3%	78,9%
Technik prac biurowych	100,0%	100,0%	71,0%
Technik rolnik	47,8%	29,2%	30,8%
Technik technologii drewna	63,6%	65,0%	58,0%
Technik technologii odzieży	100,0%	100,0%	71,9%
Technik technologii żywności	66,7%	57,7%	66,0%
Technik teleinformatyk	61,0%	47,4%	44,1%
Technik usług fryzjerskich	63,3%	67,5%	74,1%
Technik usług kosmetycznych	100,0%	25,0%	39,7%

Źródło: opracowanie własne w oparciu o dane OKE, CKE i ankiet przeprowadzonych w szkołach.

Analiza poziomu zdawalności egzaminów zawodowych wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (Tabela 17) wskazuje, że efektywność kształcenia w zasadniczych szkołach zawodowych jest większa niż w technikach. W przypadku 4 na 11 zawodów egzamin zdały wszystkie osoby, które do niego przystąpiły. Odsetek zdających absolwentów, którzy otrzymali dyplom dla kolejnych 4 kierunków jest wyższy niż województwie i całej Polsce. A zatem wydaje się, iż priorytetem powinno być stymulowanie rozwoju zasadniczych szkół zawodowych na terenie BOF, a w szczególności promocja tej drogi kształcenia wśród młodzieży.

Tabela 17. Odsetek zdających absolwentów szkół zawodowych, którzy otrzymali dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe (z ogółu podchodzących do egzaminu) w 2014 roku.

Zawód	BOF	Podlaskie	Polska
Cukiernik	86,4%	87,5%	74,73%
Elektromechanik	53,8%	54%	65,82%
Elektromechanik pojazdów samochodowych	100,0%	95%	91,82%
Elektryk	52,9%	53%	46,50%
Fryzjer	14,3%	70%	68,27%
Kucharz małej gastronomii	25,0%	15%	44,47%
Mechanik pojazdów samochodowych	64,2%	71%	74,34%
Monter instalacji i urządzeń sanitarnych	100,0%	91%	86,08%
Ogrodnik	100,0%	100%	60,00%
Pracownik pomocniczy obsługi hotelowej	80,0%	80%	90,29%
Technolog robót wykończeniowych w budownictwie	100,0%	98%	93,07%

Źródło: opracowanie własne w oparciu o dane OKE, CKE i ankiet przeprowadzonych w szkołach.

Pewien obraz jakości kształcenia w szkołach zawodowych BOF dają osiągnięcia ich uczniów w konkursach, olimpiadach i programach stypendialnych. Jak widać w zamieszczonej poniżej tabeli prawie każda ze szkół objętych badaniem pochwalić się może sukcesami w tej dziedzinie. Łącznie 97 uczniów szkół zawodowych BOF zostało laureatami konkursów na poziomie krajowym. W większości były to turnieje, olimpiady stricte branżowe, żadna ze szkół nie wykazała się osiągnięciami w konkursach ramach przedmiotów ogólnokształcących.

Tabela 18. Udział uczniów szkół zawodowych z terenu BOF w olimpiadach szkolnych, zewnętrznych konkursach zawodowych, programach stypendialnych (w okresie ostatnich 2 lat).

Nazwa szkoły	Nazwa konkursu/olimpiady/programu	Liczba laureatów/stypendystów	Poziom krajowy
Zespół Szkół Budowlano-Geodezyjnych im. Stefana Władysława Bryły w Białymstoku	Olimpiada Innowacji Technicznych i Wynalazczości	5	1
	Ogólnopolski Forum Instalacyjne	2	2
	Olimpiada Wiedzy Geodezyjnej i Kartograficznej	1	1
	Olimpiada Wiedzy i Umiejętności Budowlanych	3	3
	Stypendia(np. Za innowacyjną myśl Techniczną, UM dla uzdolnionych uczniów, Prezesa Rady Ministrów)	17	
Zespół Szkół Gastronomicznych w Białymstoku	Turniej na Najlepszego Ucznia w Zawodzie Cukiernik	4	4
	Turniej Gastronomiczny	21	
	Olimpiada Wiedzy o Żywieniu i Żywności	4	
	Olimpiada Wiedzy Hotelarskiej	3	1
	Olimpiada Wiedzy o Polskim i Europejskim Rynku Pracy	4	4
	Mistrzostwa Polski Uczniów Szkół Cukierniczych	2	2

Zespół Szkół Mechanicznych Centrum Kształcenia Praktycznego Nr 2 im. Św. Józefa w Białymstoku	Olimpiada Innowacji Technicznych	18	3
	Olimpiada Wiedzy o Wynalazczości	3	3
	Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy Elektrycznej i Elektronicznej	5	5
	II Ogólnopolski Konkurs Wiedzy Mechatronicznej	3	3
	Olimpiada Innowacji Technicznych i Wynalazczości Blok A	3	3
	Olimpiada Innowacji Technicznych i Wynalazczości Blok B	2	2
	Olimpiada Techniki Samochodowej	1	1
	Mazowiecki Konkurs Mechatroniczny	3	
	Ogólnopolski Konkurs Mechaniczny	3	3
Zespół Szkół Technicznych im. gen. Władysława Andersa w Białymstoku	Turniej Budowlany "Złota kielnia"	1	1
	IV Ogólnopolski Konkurs Stolarski	2	2
	XIV Konkurs Stolarski	2	
	Stypendium Prezesa Rady Ministrów	2	2
	Stypendium Marszałka Województwa Podlaskiego	3	
	Stypendium Prezydenta Miasta Białegostoku	7	
Zespół Szkół Zawodowych nr 5 im. gen. Ignacego Prądzyńskiego w Białymstoku	Turniej Budowlany "Złota kielnia"	1	1
	Buduj z PREFBET Śniadowo	1	
	Olimpiada Wiedzy i Umiejętności Budowlanych	1	
	Międzyszkolny turniej budowlany "Nowoczesne budownictwo wokół nas"	6	
	Kobieta na przestrzeni wieków	1	
	Wojewódzki konkurs "Sprawny w zawodzie - fryzjer"	1	
Zespół Szkół Mechanicznych im. Stefana Czarnieckiego w Łapach	Olimpiada Wiedzy Samochodowej	2	2
	Olimpiada Wiedzy Ekologicznej	2	
	Stypendium Prezesa Rady Ministrów	2	
Zespół Szkół Handlowo-Ekonomicznych im. Mikołaja Kopernika w Białymstoku	Olimpiada Wiedzy o Bankach	3	3
	Ogólnopolski Konkurs „Najlepsze zajęcia z przedsiębiorczości”	3	
	Turniej Wiedzy i Umiejętności Handlowo-Menedżerskich	2	2
	Ogólnopolskiego Konkursu z zakresu Rachunkowości	1	1
	Turnieju Wiedzy o Zawodach	3	
	Ogólnopolski Turnieju Wiedzy o Przedsiębiorczości	1	1
	Ogólnopolski Konkurs Ekonomiczny „Z klasy do kasy”	3	3
	Olimpiada Wiedzy Hotelarskiej	1	1
Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Praktycznego w Białymstoku	OWiUR	5	5
	Konkurs Schumanna	1	1

Zespół Szkół w Czarnej Białostockiej	VIII Konkurs Informatyczny Bóbr		
	Konkurs graficzny warszawskiej szkoły Informatycznej	1	1
	Konkurs tik-tak Polskiego Towarzystwa Informatycznego		krajowy
Zespół Szkół Elektrycznych im. prof. Janusza Groszkowskiego w Białymstoku	Olimpiada Wiedzy Elektrycznej i Elektronicznej „Euroelektra”	1	1
	Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy Elektrycznej i Elektronicznej	2	2
	Olimpiada Wiedzy o Wynalazczości	3	3
	Olimpiada Innowacji Technicznych	6	6
	Olimpiada Innowacji Technicznych i Wynalazczości		1
	62. Światowe Targi Wynalazczości, Badań Naukowych i Nowych Techniki „Brussels Innova 2013”	1	
	Stypendium Prezydenta Miasta Białegostoku za wyniki i osiągnięcia w nauce	2	
	Stypendium Prezydenta Miasta Białegostoku za Innowacyjną Myśl Techniczną	8	
	Stypendium Prezydenta Miasta Białegostoku za działalność artystyczną	9	
Centrum Kształcenia Ustawicznego w Białymstoku	Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy Ekonomicznej dla Dorosłych	2	2
	Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy z Rachunkowości	1	1
Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących z Oddziałami Integracyjnymi im. Stanisława Staszica w Białymstoku	Ogólnopolski Konkurs na Młodego Projektanta Bielizny Damskiej	4	4
	Olimpiada Wiedzy Hotelarskiej	2	
	Konkurs Stypendialny Stowarzyszenia Edukacji Kulturalnej WIDOK	1	1
	Ogólnopolskie Mistrzostwa Krawieckie	1	1
	TEXTIL Ogólnopolskie Seminarium Studenckie - konkurs	6	6
	Kreacje prowokacje Konkurs Szkół Mody	1	1
	Ogólnopolska Olimpiada Wiedzy i Umiejętności z zakresu projektowania i wytwarzania odzieży	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników PAPII

Jak wynika z badania ankietowego przedsiębiorców, posiadanie dodatkowych certyfikatów, uprawnień jest najslabiej przez nich ocenianym elementem kompetencji absolwentów szkół zawodowych. W związku z powyższym niewątpliwie dużym atutem szkół zawodowych jest fakt, że posiadają uprawnienia do wydawania powszechnie uznawanych certyfikatów i zaświadczeń, potwierdzające uprawnienia zawodowe. Ułatwia to za pewnie pozyskanie przez uczniów cennych z punktu widzenia rynku pracy dodatkowych formalnych kwalifikacji. Pięć spośród 17 badanych placówek wskazało, że ma takie możliwości, dane te zostały zaprezentowane w zamieszczonej poniżej tabeli. Na szczególną uwagę w tym obszarze zasługuje zakres możliwości, które ma tym obszarze Centrum Kształcenia Ustawicznego, które kształci w formach pozaszkolnych i wydaje

- zaświadczenia o ukończeniu kwalifikacyjnego kursu zawodowego (Fotograf, Technik ekonomista, Technik cyfrowych procesów graficznych, Technik rolnik, Operator obrabiarek skrawających, Florysta, Technik prac biurowych, Technik informatyk)
- zaświadczenia o ukończeniu kursu umiejętności zawodowych (Mechanik pojazdów samochodowych, Cukiernik, Fryzjer, Technik informatyk)
- zaświadczenia o ukończeniu okresowych szkoleń BHP
- zaświadczenia o ukończeniu kursów/szkoleń:
 1. Archiwizacja dokumentów w placówkach oświatowych – technik administracji.
 2. Archiwizacja dokumentów w przedsiębiorstwie - technik administracji.
 3. Obsługa kas fiskalnych – technik handlowiec, sprzedawca.
 4. Obsługa komputera i kas fiskalnych z fakturowaniem - technik handlowiec, sprzedawca.
 5. Kontrola zarządcza w jednostkach – technik administracji.
 6. Podstawy obsługi komputera – technik prac biurowych.
 7. Podstawy obsługi komputera z wykorzystaniem zasobów internetowych – technik prac biurowych.
 8. Podatek VAT w jednostkach budżetowych - technik ekonomista, technik rachunkowości.
 9. Podstawowy kurs języka migowego dla pracowników administracji publicznej – technik masażysta, opiekunka dziecięca, technik prac biurowych.
 10. Profesjonalny pracownik biurowo – administracyjny – technik prac biurowych, technik administracji.
 11. Savoir – vivre w pracy urzędnika – technik prac biurowych, technik administracji.
 12. Seminarium kancelaryjno – archiwalne – technik archiwista.
 13. Seminarium Odyseja umysłu - technik ekonomista, technik rachunkowości.
 14. Specjalista do spraw kadr i płac - technik ekonomista, technik rachunkowości.
 15. System HACCP w zbiorowym żywnieniu – technik żywienia i usług gastronomicznych, cukiernik, kucharz, piekarz.
 16. Wynagrodzenia nauczycieli samorządowych szkół i placówek oświatowych – technik ekonomista, technik rachunkowości.
 17. Zamówienia publiczne po zmianach – technik ekonomista, technik rachunkowości.
 18. Zmiany zasad rachunkowości oraz planu kont - technik ekonomista, technik rachunkowości.

Tabela 19. Wydawane przez Zespół Szkół powszechnie uznawane certyfikaty i zaświadczenia, potwierdzające uprawnienia zawodowe

Nazwa szkoły/ zespołu	Nazwa certyfikatu/zaświadczenia	Zawód/zawody, którego/których dotyczy certyfikat/zaświadczenie
Zespół Szkół Mechanicznych Centrum Kształcenia Praktycznego Nr 2 im. Św. Józefa w Białymstoku	Instytut Spawalnictwa Gliwice „Książeczka spawacza”	Spawacz
	Instytut Spawalnictwa Gliwice „Międzynarodowe Świadectwo Egzaminu Kwalifikacyjnego Spawacza”	Spawacz
	Zaświadczenie o ukończeniu kursu spawacza	Spawacz
	Certyfikat umiejętności „Programowanie i obsługa obrabiarek sterowanych numerycznie CNC”	Operator obrabiarek skrawających Technik mechanik
Zespół Szkół Handlowo- Ekonomicznych im. Mikołaja Kopernika w Białymstoku	Certyfikat: kasa fiskalna	Technik hotelarstwa
	Certyfikat: Kelner-barman	Technik hotelarstwa
	Certyfikat: Barista-sommelier	Technik hotelarstwa
	Kursy prawo jazdy	Technik ekonomista, technik handlowiec, technik hotelarstwa
	Certyfikat językowy TELC (język niemiecki i angielski)	Technik ekonomista, technik handlowiec, technik hotelarstwa
	Certyfikat ECDL	Technik ekonomista, technik handlowiec, technik hotelarstwa
Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Praktycznego w Białymstoku	Kurs operatora kombajnu zbożowego	Technik mechanizacji, Technik rolnik
	Doradztwo w zakresie stosowania środków chemicznych	Technik architektury, Technik mechanizacji, Technik rolnik
	Kurs inseminacyjny	Technik weterynarii, Technik rolnik
Zespół Szkół Zawodowych nr 2 im. kpt. Władysława Wysockiego w Białymstoku	Certyfikaty Europass mobilność	Technik hotelarstwa
	Certyfikaty VVc of Vocational compet	Technik mechatronik; Technik hotelarstwa
	Certyfikaty Computer AIDED Design 2D and 3D	Technik mechatronik; Technik hotelarstwa
	Certyfikaty Multimedia in Advertising	Technik mechatronik; Technik hotelarstwa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników PAPII

Losy absolwentów szkół zawodowych BOF

Jednym z działań, planowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, które mają na celu usprawnienie i dostosowanie szkolnictwa zawodowego do potrzeb rynku pracy w roku 2015 jest monitorowanie losów absolwentów szkół prowadzących kształcenie zawodowe. W ramach tego obszaru planowane są m.in. następujące działania:

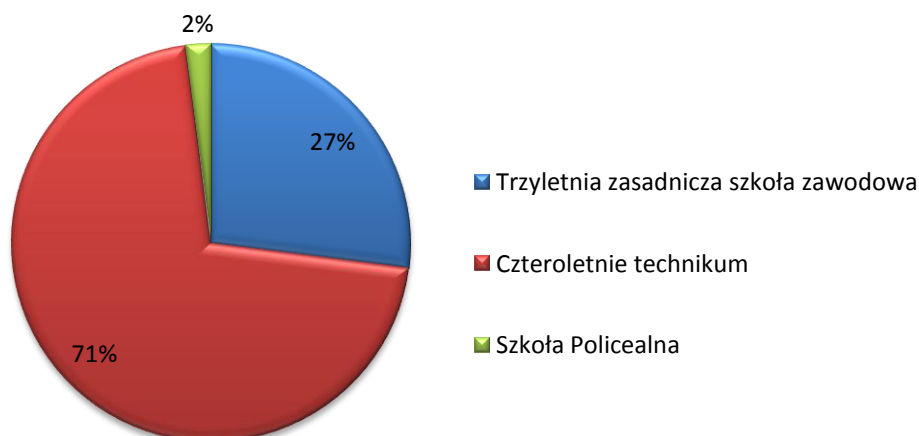
- opracowanie narzędzi badawczych do badania losów absolwentów szkół zawodowych,
- pilotaż narzędzi w wybranych szkołach,
- przygotowanie dyrektorów i nauczycieli do korzystania z narzędzi,
- przeprowadzenie pierwszej edycji monitorowania losów absolwentów,
- opracowanie raportów z badań.

Obecnie tylko nieliczne spośród badanych szkół prowadzą stały monitoring losów swoich absolwentów. W większości ogranicza się on do ankiet zamieszczonych na stronie internetowej, które charakteryzują się niewielkim poziomem zwrotu. *„Ja Pani powiem teraz obecnie robimy ankietę na stronie internetowej. I teraz kwestia zainteresowania czy absolwentom się zechce wejść i zrobić. My w tym roku jako nowość wprowadzamy i zobaczymy jak to nam wyjdzie.”*

Najbardziej efektywną metodą okazuje się być ankieta telefoniczna wśród absolwentów. Jedna ze szkół realizuje rokroczne takie badanie w okresie wrzesień-październik, gdy rozpoczyna się rok akademicki i sytuacja osób, które ukończyły w danym roku szkołę jest ustabilizowana. *„Dzwonimy do nich. Takie rozmowy telefoniczne pozwalają określić co robi dana osoba i jej rówieśnicy z klasy. Oczywiście nie sposób się do wszystkich dodzwonić ale to jest najlepszy sposób, bo jest to kontakt osobisty. Można też zrobić ankietę i poprosić ich o odesłanie ale jest to rozwiązanie mniej efektywne. Najlepiej jest więc po prostu do nich zadzwonić i zapytać.”*

W ramach realizacji jednego z głównych celów badania, którym była analiza losów absolwentów szkół zawodowych BOF, przeprowadzono badanie wśród 100 absolwentów 17 zawodowych szkół publicznych objętych badaniem. W badanej próbie znaleźli się głównie absolwenci technikum, ich udział procentowy wyniósł 71%. 27% uczestników badania to absolwenci zasadniczych szkół zawodowych. Pozostałe 2% stanowiły osoby, które ukończyły szkoły policealne.

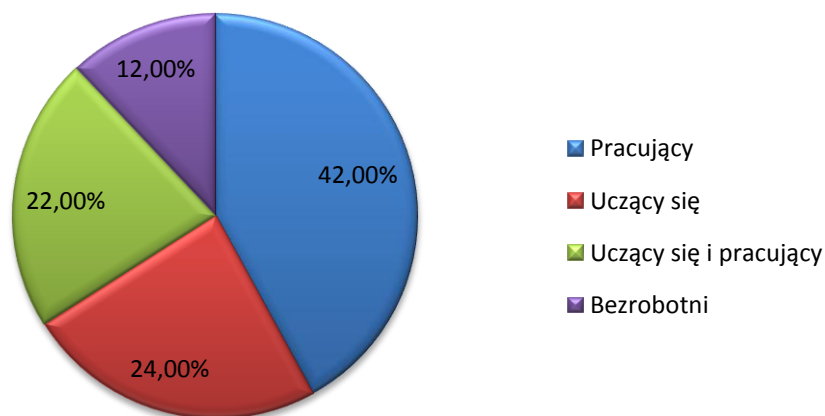
Wykres 22. Absolwenci szkół zawodowych BOF w podziale na typ ukończonej szkoły.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Analiza wyników ankiety wskazuje, że ponad 60% ogółu absolwentów deklaruje, iż posiada w obecnej chwili zatrudnienie. Wśród nich 22% jednocześnie uczy się i pracuje. Ponad 40% absolwentów kontynuuje naukę. Wreszcie 12% absolwentów twierdzi, iż są osobami bezrobotnymi.

Wykres 23. Sytuacja na rynku pracy absolwentów szkół zawodowych BOF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Biorąc pod uwagę sytuację na rynku pracy osób, które ukończyły różne typy szkół zaobserwować można kilka interesujących prawidłowości. Po pierwsze największy odsetek osób tylko pracujących znalazł się wśród osób, które ukończyły zasadnicze szkoły zawodowe. Po drugie zgodnie z oczekiwaniami absolwenci techników to grupa z największym odsetkiem osób kontynuujących naukę (31%) lub też uczących się i równolegle podejmujących

zatrudnienie (30%). Jednocześnie odsetek bezrobotnych wśród absolwentów techników jest niższy niż średnia dla wszystkich typów szkół i wynosi 3%. Wszyscy uczestnicy badania, którzy ukończyli szkoły policealne obecnie pracują.

Ciekawe wyniki daje zestawienie sytuacji na rynku pracy z faktem zaliczenia egzaminu zawodowego. Okazuje się, iż występuje pewien pozytywny związek pomiędzy faktem posiadania zatrudnienia i zaliczenia egzaminu zawodowego. W grupie pracujących odsetek osób, które zdały egzamin zawodowy wynosi bowiem 93%. W grupie bezrobotnych natomiast powyższy odsetek jest nieco niższy i wynosi 78%.

Ostatnim przekrojem naszej analizy jest ocena sytuacji absolwentów na rynku pracy w podziale na zawody. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że ze względu na szeroką listę zawodów, mocne wnioski wyciągać można jedynie w przypadku tych, gdzie liczba respondentów była relatywnie wysoka. W innych przypadkach obserwowane tendencje mogą być bowiem wynikiem takiego, a nie innego doboru próby.

W tabeli poniżej przedstawiono wyniki analizy pokazujące udział osób pracujących, pracujących i uczących się, bezrobotnych i tylko uczących się. W przypadku kilku zawodów odsetek absolwentów posiadających zatrudnienie wynosi 100%. Liczba respondentów wśród tych specjalności wynosi jednak 1 lub 2 osoby, co jak zaznaczono wcześniej, nie pozwala jednoznacznie stwierdzić, iż nauka w tych zawodach rzeczywiście daje gwarancję uzyskania zatrudnienia. Podobnie zresztą jest również w przypadku zawodów, gdzie brak jest pracujących absolwentów. Wśród zawodów o liczbie respondentów wynoszącej 5 osób lub więcej, największy udział pracujących absolwentów widoczny jest w zawodowych takich jak cukiernik, monter instalacji sanitarnych, technik mechanik i technik informatyk (wszędzie wynosi on powyżej 50%). Są to więc w równym stopniu zawody oferowane przez technika jak i szkoły zawodowe.

W przypadku zawodów o największym udziale bezrobotnych dominują fryzjer i cukiernik (w obu przypadkach udział ten wynosi ponad 30%). Warto zauważyć, że jednocześnie w przypadku obu tych zawodów duży odsetek absolwentów pracuje, a żaden nie kontynuuje nauki. Pojawiły się zawody, w których żaden z absolwentów nie był bezrobotny, należą do nich technik geodeta, technik ekonomista oraz technik mechanik. Jest to jednak przede wszystkim pochodną dużego udziału osób kontynuujących naukę (wynosi on tutaj ponad 50%). Inny zawód, w których widać wyjątkowo wysoki udział osób uczących się to technik hotelarstwa przy dużym odsetku bezrobotnych, co najlepiej wydaje się świadczyć o niskiej efektywności kształcenia w tym zawodzie. Najmniej procentowo osób uczących się odnotowano natomiast w zawodach takich jak fryzjer, cukiernik oraz monter instalacji sanitarnych.

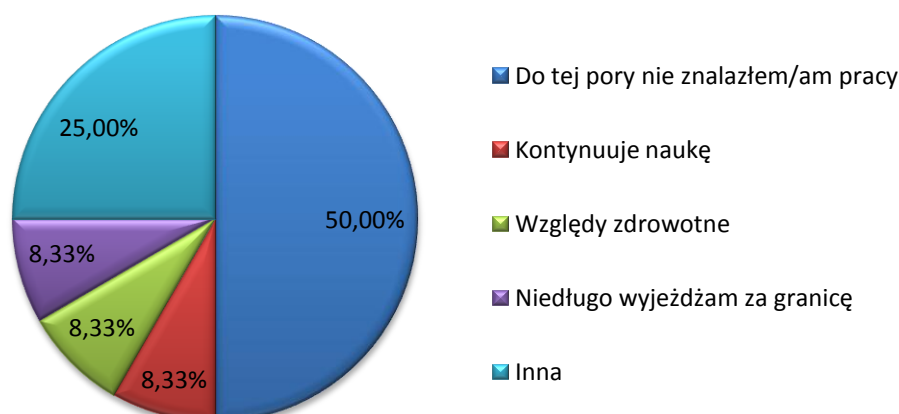
Tabela 20. Sytuacja na rynku pracy absolwentów szkół zawodowych BOF w podziale na zawody

Zawód	Pracujący w %	Uczący się w %	Uczący się i pracujący w %	Bezrobotni w %
Technik geodeta	13,04%	39,13%	47,83%	0,00%
Technik ekonomista	40,00%	30,00%	30,00%	0,00%
Technik usług fryzjerskich	72,73%	18,18%	0,00%	9,09%
Technik hotelarstwa	22,22%	22,22%	44,44%	11,11%
Technik mechanik	50,00%	12,50%	37,50%	0,00%
Fryzjer	37,50%	0,00%	0,00%	62,50%
Cukiernik	66,67%	0,00%	0,00%	33,33%
Monter instalacji sanitarnych	60,00%	20,00%	0,00%	20,00%
Technik teleinformatyk	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%
Technik budownictwa	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%
Technik informatyk	50,00%	50,00%	0,00%	0,00%
Technik handlowiec	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Mechanik samochodowy	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Elektromechanik	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%
Monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie	66,67%	0,00%	0,00%	33,33%
Elektryk	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Stolarz	50,00%	0,00%	0,00%	50,00%
Sprzedawca	50,00%	50,00%	0,00%	0,00%
Dietetyk	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Bezrobotni absolwenci, którzy wzięli udział w badaniu w zdecydowanej większości (92%) pozostają bez pracy nie dłużej niż 6 miesięcy. Połowa badanych jako główny powód takiego stanu rzeczy podaje fakt, iż jak dotąd nie znalazła pracy. Ten sam odsetek (8%) podał jako przyczynę pozostawania bez pracy kontynuację nauki, względy zdrowotne i planowany wyjazd za granicę. Co czwarty badany stwierdził, że powód pozostawania bez pracy jest inny.

Wykres 24. Przyczyny braku pracy absolwentów szkół zawodowych BOF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Co interesujące, aż połowa absolwentów twierdzi, iż po skończeniu szkoły był taki moment, że pozostawali bez pracy mimo, że jej szukali. Dotyczy to głównie tych osób, które obecnie pracują (53%), a w znacznie mniejszym stopniu osób kontynuujących naukę i pozostających bez zatrudnienia.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że tylko 40% osób, które ukończyły szkoły zawodowe kontynuuje naukę na kierunku związanym z wcześniejszym kierunkiem kształcenia. Można to interpretować w dwojaki sposób, albo wybór kierunku nauki dokonany przez ucznia na etapie gimnazjum okazał się nietrafny i zmienił on zainteresowania, albo uzyskane w tym kierunku wykształcenie nie pozwoliło mu znaleźć pracy w zawodzie i jest zmuszony się przebranżowić.

Mało pozytywny obraz jakości kształcenia zawodowego na terenie BOF wyłania się z analizy danych dotyczących odsetka pracujących w wyuczonym zawodzie (Tabela 21). Udział ten wynosi zaledwie 55%. W dwóch rocznikach, z których głównie rekrutowali się uczestnicy badania tj. 2012/2013 i 2013/2014 występuje nieznaczna różnica w odsetku osób, które znalazły zatrudnienie w wyuczonym zawodzie na korzyść osób, które ukończyły naukę w 2013 roku.

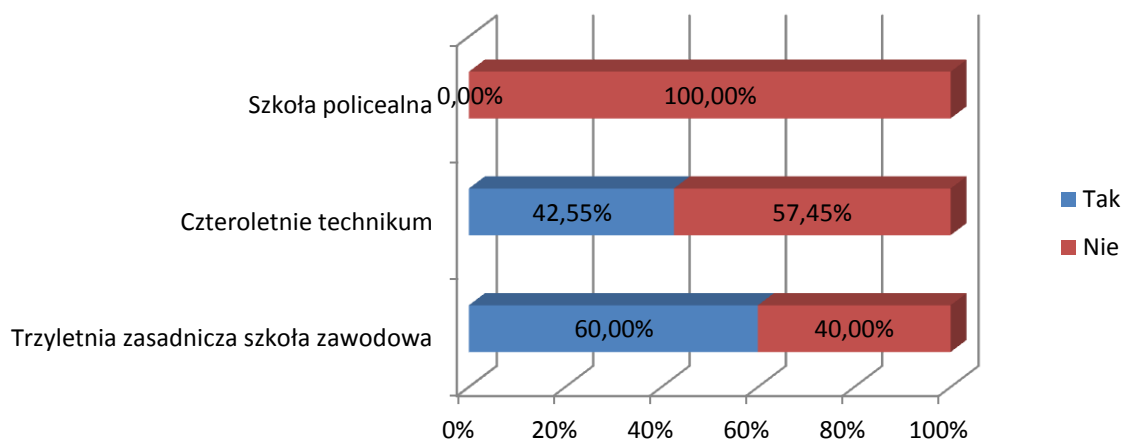
Tabela 21. Pracujący w wyuczonym zawodzie z uwzględnieniem roku ukończenia szkoły zawodowej

Praca w wyuczonym zawodzie	Rok ukończenia szkoły zawodowej					Razem
	2014	2013	2012	2011	2010	
Tak	35,29%	56,25%	50,00%	0,00%	0,00%	45,31%
Nie	64,71%	43,75%	50,00%	100,00%	100,00%	54,69%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Jeśli weźmiemy pod uwagę rodzaj ukończonej szkoły, to okazuje się, że różnice nie są znaczące. Nieco więcej, bo 60% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych pracuje w zawodzie. W przypadku techników udział procentowy osób, które znalazły zatrudnienie zgodne z kierunkiem kształcenia jest mniejszy i wynosi 43%.

Wykres 25. Pracujący w wyuczonym zawodzie absolwenci szkół zawodowych BOF w podziale na typ ukończonej szkoły

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Wśród zawodów o liczbie respondentów powyżej 5 osób, w zawodzie wyuczonym pracuje największy odsetek badanych w przypadku technika mechanika (71%) i fryzjera (67%). Wszyscy uczestnicy badania, którzy ukończyli takie kierunki kształcenia jak technik informatyk, technik handlowiec, monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie, elektryk i sprzedawca znaleźli zatrudnienie w swojej branży. Są jednak zawody, gdzie żaden z badanych nie podjął pracy w wyuczonym zawodzie np. stolarz, dietetyk, elektromechanik. Szczególnie negatywny wynik w grupie zawodów najliczniej reprezentowanych wśród badanych, zaobserwować można w przypadku technika hotelarstwa, gdzie udział pracujących w zawodzie to zaledwie 17%.

Tabela 22 Pracujący w wyuczonym zawodzie absolwenci szkół zawodowych BOF w podziale na zawody.

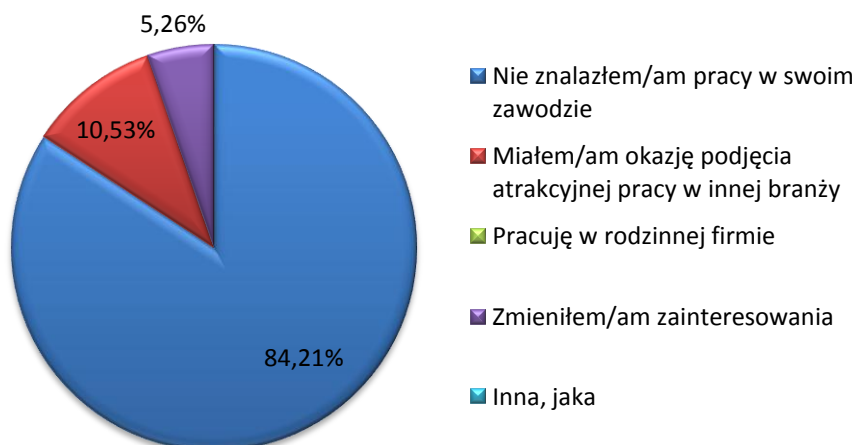
Zawód	Pracujący w wyuczonym zawodzie w %
Technik informatyk	100,00%
Technik handlowiec	100,00%
Monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie	100,00%
Elektryk	100,00%
Sprzedawca	100,00%
Technik mechanik	71,43%
Fryzjer	66,67%

Technik ekonomista	57,14%
Cukiernik	50,00%
Technik geodeta	42,86%
Monter instalacji sanitarnych	33,33%
Technik usług fryzjerskich	25,00%
Technik hotelarstwa	16,67%
Technik teleinformatyk	0,00%
Technik budownictwa	0,00%
Mechanik samochodowy	0,00%
Elektromechanik	0,00%
Stolarz	0,00%
Dietetyk	0,00%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Głównym powodem, dla którego absolwenci szkół zawodowych z terenu BOF nie wykonują pracy w swoim zawodzie był fakt, że nie znaleźli pracy w swoim zawodzie (Wykres 26). Odpowiedzi takiej udzieliło ponad 80% badanych. 11% osób jako przyczynę takiej sytuacji wskazało fakt, że otrzymali atrakcyjną propozycję pracy w innej branży. Pojawiła się również odpowiedź, że wyniknęło to ze zmiany zainteresowań.

Wykres 26. Powody podjęcia pracy w zawodzie innym niż wyuczony

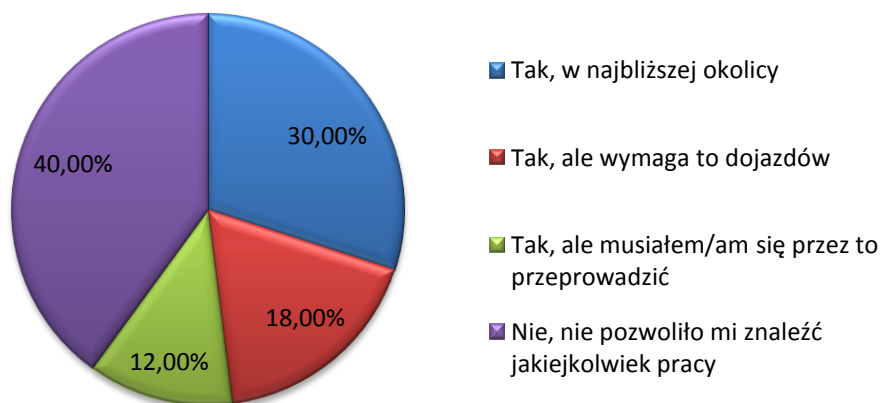

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Jak się okazuje, w opinii prawie połowy (40%) absolwentów szkół zawodowych, wykształcenie uzyskane w szkole zawodowej nie pozwoliło im podjąć zatrudnienia. 30% z nich znalazło pracę w najbliższej okolicy. Duża część osób (30%), które ukończyły szkoły zawodowe, zmuszona jest dojeżdżać do pracy lub zmienić miejsce zamieszkania. Z jednej strony może to pozytywnie świadczyć o ich mobilności, z drugiej jednak o braku szans na

znalezienie zatrudnienia w pobliżu miejsca zamieszkania. Warto podkreślić, że tylko 70% osób przyjęło ofertę pracy. Oznacza to, że fakt wykonywania pracy niezgodnej z kierunkiem wykształcenia lub pozostawania bez zatrudnienia w dużej mierze może być świadomym wyborem danej osoby i nie jest uwarunkowany sytuacją na lokalnym rynku pracy.

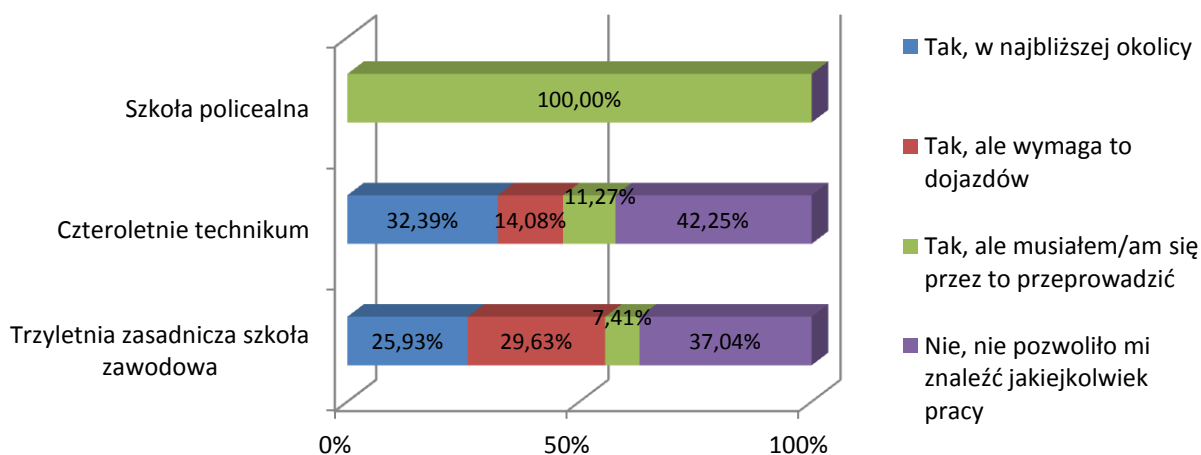
Wykres 27. Wpływ uzyskanego wykształcenia w szkole zawodowej na możliwość znalezienia pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Analiza odpowiedzi absolwentów poszczególnych typów szkół na pytanie dotyczące tego, czy wykształcenie uzyskane w szkole pozwoliło im znaleźć zatrudnienie po jej ukończeniu, wskazuje na niewielką przewagę efektywności kształcenia w szkołach zawodowych. Większy odsetek (42% w stosunku do 37%) absolwentów techników nie mógł znaleźć pracy. Jednocześnie absolwenci szkół zawodowych częściej są zmuszeni dojeżdżać do pracy.

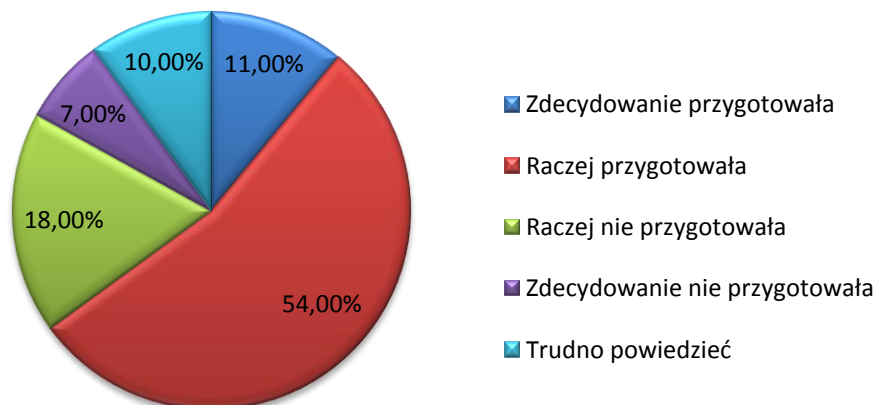
Wykres 28. Wpływ uzyskanego wykształcenia w szkole zawodowej na możliwość znalezienia pracy w podziale na typ ukończonej szkoły

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Absolwentów zapytano, w jakim stopniu szkoła zawodowa przygotowała ich do pracy. Uzyskane wyniki nie są zadawalające, gdyż co czwarty uczestnik badania stwierdził, że nie czuje się przygotowany do wejścia na rynek pracy. Tylko 65% badanych wyraziło pozytywną opinię na temat wskazując na odpowiedź zdecydowanie przygotowała (11%) lub raczej przygotowała (54%).

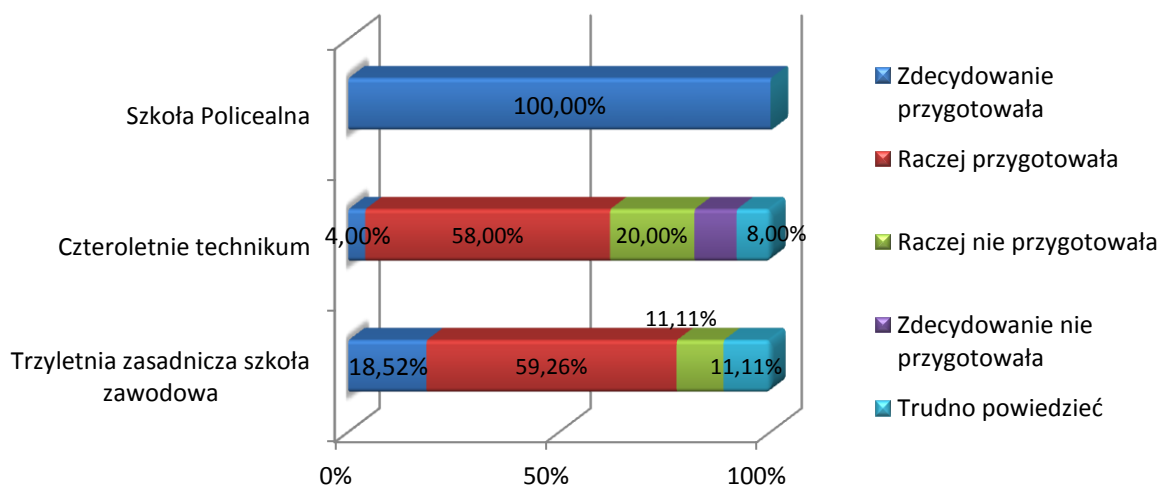
Wykres 29. Ocena w jakim stopniu szkoły zawodowe przygotowują do pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Biorąc pod uwagę różne typy szkół można zauważyć, że najlepiej przygotowani do pracy czują się absolwenci szkół policealnych. W tym przypadku wszyscy badani uznali, że szkoła zdecydowanie przygotowała ich do pracy w zawodzie. Zestawienie wyników badania absolwentów zasadniczych szkół zawodowych i techników po raz kolejny wskazuje na większą efektywność kształcenia w zasadniczych szkołach zawodowych. Zdecydowanie większy odsetek absolwentów techników uznał, że szkoła raczej nie przygotowała ich do pracy (20%) bądź zdecydowanie raczej nie przygotowała (10%).

Wykres 30. Ocena w jakim stopniu szkoły zawodowe przygotowują do pracy w podziale na typ ukończonej szkoły

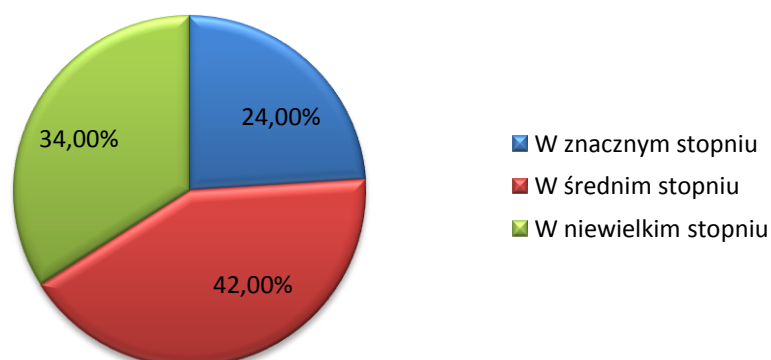

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Wyniki badania potwierdzają tezę, iż w dzisiejszych czasach głównym problemem podlaskiej gospodarki jest niedopasowanie kompetencji pracowników i kandydatów do pracy do aktualnych potrzeb pracodawców. Jednym z najważniejszych źródeł tego niedopasowania jest dominujący model kształcenia teoretycznego z niewielki udziałem kształcenia praktycznego a nawet całkowitym oderwaniem od rzeczywistych stanowisk pracy.

Największa liczba (42%) objętych badaniem absolwentów uważa, że w średnim stopniu wykorzystuje kwalifikacje i wiedzę zdobytą w szkole zawodowej. Skoro, jak wskazują wyniki badania, tylko blisko połowa zatrudnionych absolwentów pracuje w wyuczonym zawodzie, to nie jest zaskakujące, że jedna trzecia badanych jest zdania, że kwalifikacje uzyskane na etapie nauki w szkole ponadgimnazjalnej przydają się tylko w niewielkim stopniu.

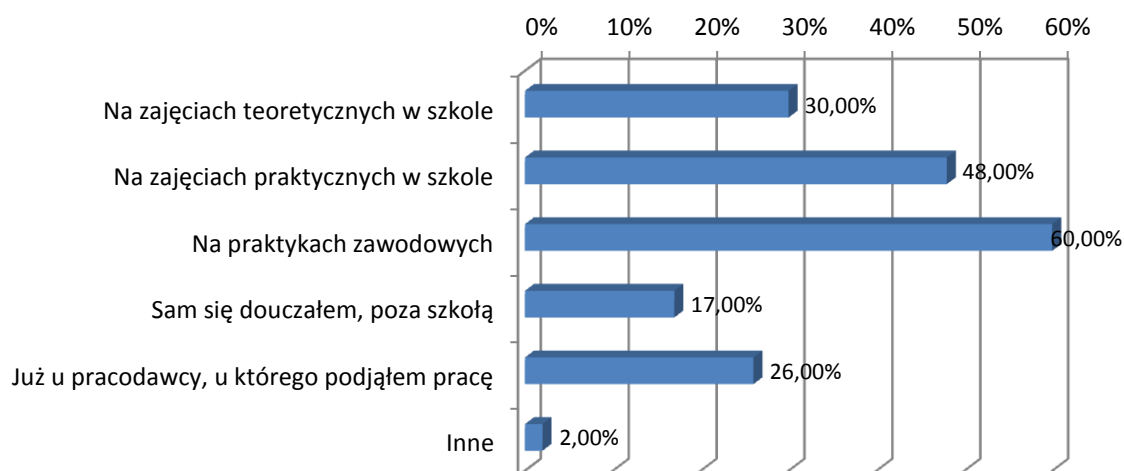
Wykres 31. Zakres wykorzystania kwalifikacji i wiedzy zdobytej w szkole w pracy zawodowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Jak wskazuje analiza danych pozyskanych w toku badania, osoby, które ukończyły szkoły zawodowe pozyskały kwalifikacje, które wykorzystują w pracy głównie w trakcie praktyk zawodowych oraz zajęć praktycznych realizowane w toku nauki w szkole, co zaprezentowano na poniższym wykresie. Odpowiedzi takie wybrało odpowiednio 60% i 48% ankietowanych. Warto więc z pewnością zadbać aby młodzież w ramach praktycznej nauki zawodu miała dostęp do jak najnowszych technologii wykorzystywanych aktualnie przez przedsiębiorców, co ułatwi im sprostanie ich oczekiwaniom. Najbardziej cenne doświadczenia, które procentują w późniejszej pracy młodzież zdobywa w trakcie zajęć praktycznych i praktyk zawodowe, warto więc w możliwie największym zakresie zapewniać młodzieży kontakt z pracodawcami w trakcie np. staży w firmach realizowanych w okresie wakacyjnym lub wprowadzać nowe modele kształcenia w warunkach praktycznych w formie dualnego system kształcenia.

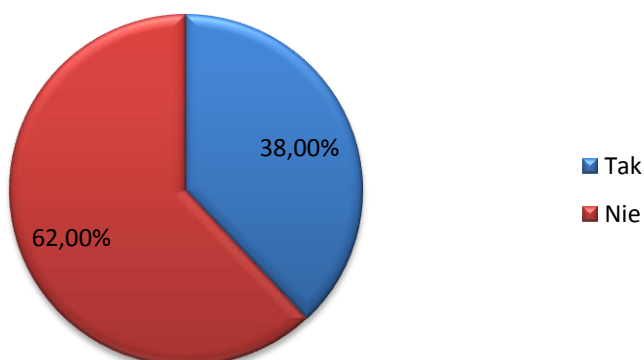
Wykres 32. Sposoby zdobycia kwalifikacji potrzebnych do obecnie wykonywanego zawodu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Absolwenci szkół zawodowych dość rzadko korzystali ze szkoleń, kursów, które pozwoliły by im nabyć dodatkowe kwalifikacje niezbędne do wykonywania pracy. Swoje kompetencje w takiej formie podnosiło tylko 38% osób objętych badaniem.

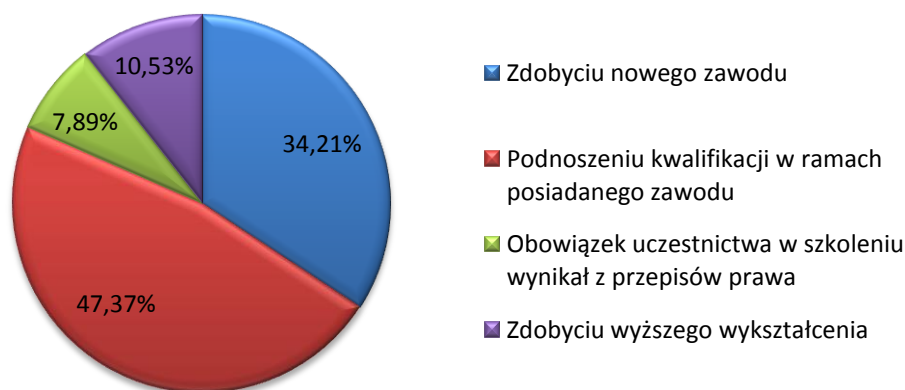
Wykres 33. Podnoszenie przez absolwentów kwalifikacji w formie szkoleń, kursów związanych z wykonywaniem pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Głównym powodem uczestnictwa w dodatkowych szkoleniach była chęć podniesienia kwalifikacji w ramach posiadanego zawodu. Odpowiedź taką wskazało 47% absolwentów biorących udział w badaniu. Szkolenia, kursy służyć też miały uzyskaniu wyższego wykształcenia (11%). Jednocześnie dla bardzo dużej grupy osób (34%) kończących szkoły zawodowe był to sposób na zdobycie nowego zawodu. Jest to kolejny dowód na to, iż absolwenci szkół zawodowych często nie mają możliwości lub chęć pracy w wyuczonym zawodzie.

Wykres 34. Powody korzystania ze szkoleń, kursów podnoszących kwalifikacje

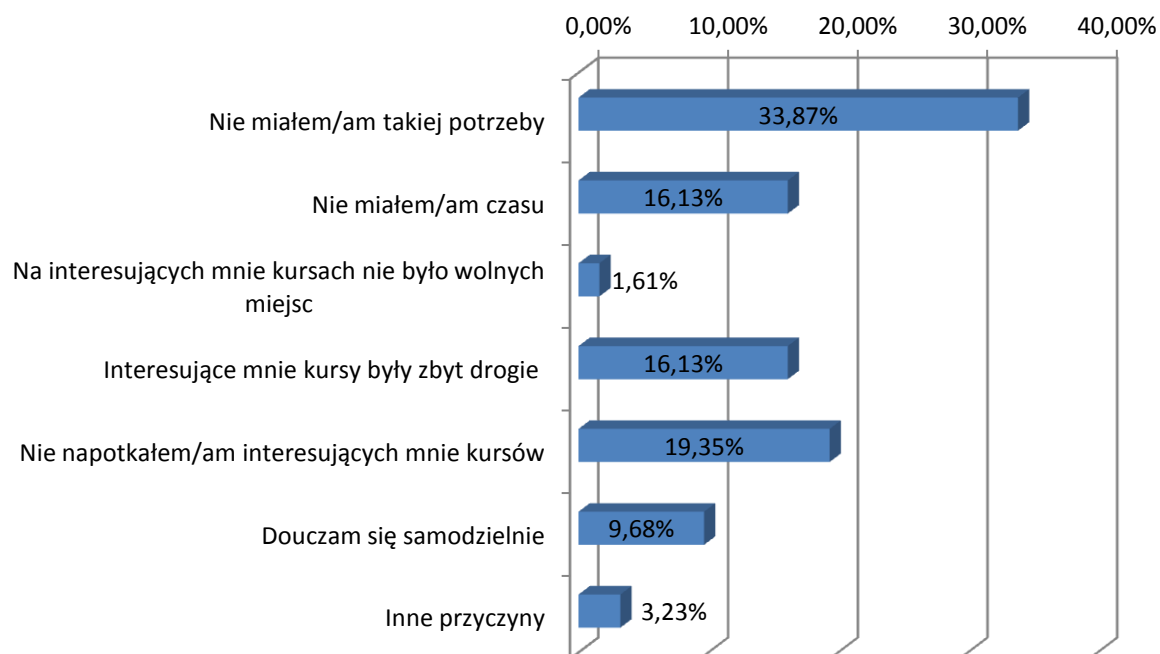

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Absolwenci nie podnoszą kwalifikacji w formie szkoleń ponieważ najczęściej nie widzą takiej potrzeby (Wykres 35). Nie mają świadomości, że dodatkowe, potwierdzone kwalifikacje są tak cenione przez przedsiębiorców. Jako inne powody respondenci wskazywali brak

interesujących kursów (19%), brak czasu (16%) oraz zbyt duże koszty udziału w kursach (16%).

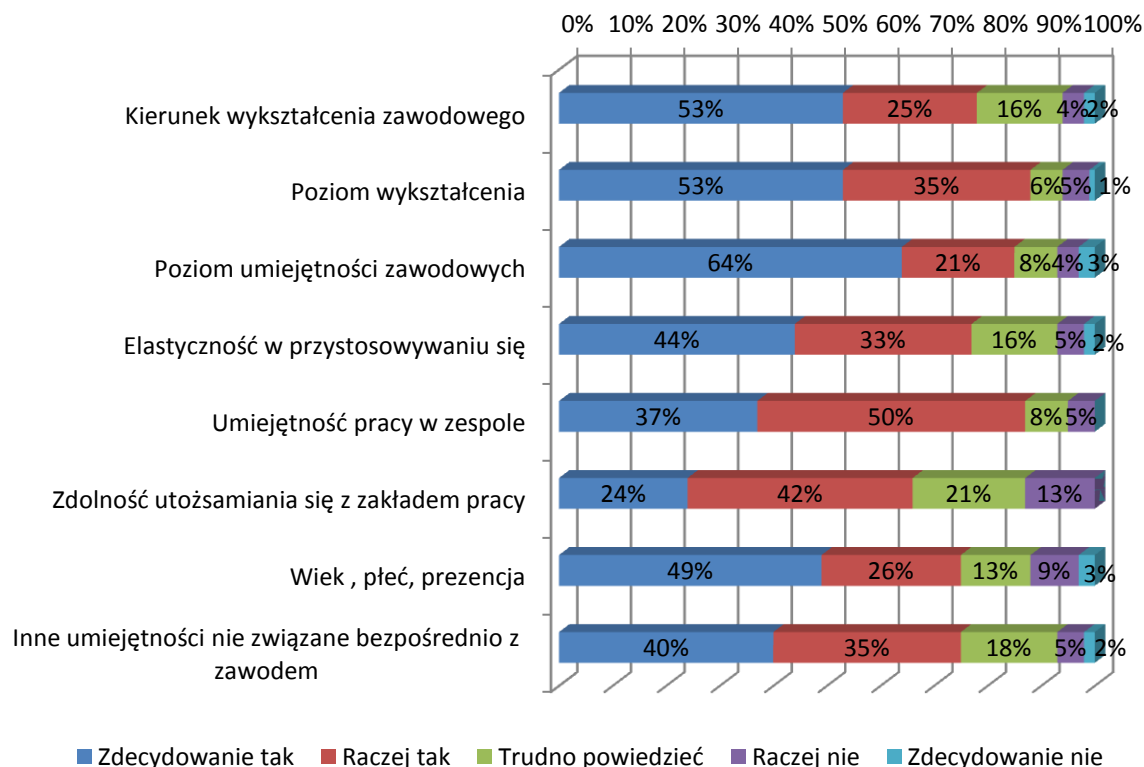
Wykres 35. Powody nie korzystania ze szkoleń, kursów podnoszących kwalifikacje

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Na poniższym wykresie zamieszczono opinie absolwentów szkół zawodowych na temat oczekiwań pracodawców. Respondenci są zdania, że przedsiębiorcy zwracają przede wszystkim uwagę na poziom wykształcenia, umiejętność pracy w zespole oraz poziom umiejętności zawodowych (ponad 85% odpowiedzi twierdzących). Najmniej ceniona jest zdaniem badanych zdolność utożsamiania się z zakładem pracy (66% odpowiedzi twierdzących). Przy czym podkreślić należy, że każda z wymienionych kategorii odpowiedzi jest przez zdecydowaną większość absolwentów postrzegana jako element istotny z punktu widzenia przedsiębiorców. Jako dodatkowe cechy, ważne z punktu widzenia pracodawcy, wskazano posiadanie prawa jazdy, umiejętność obsługi komputera, pracowitość i zdolności manualne.

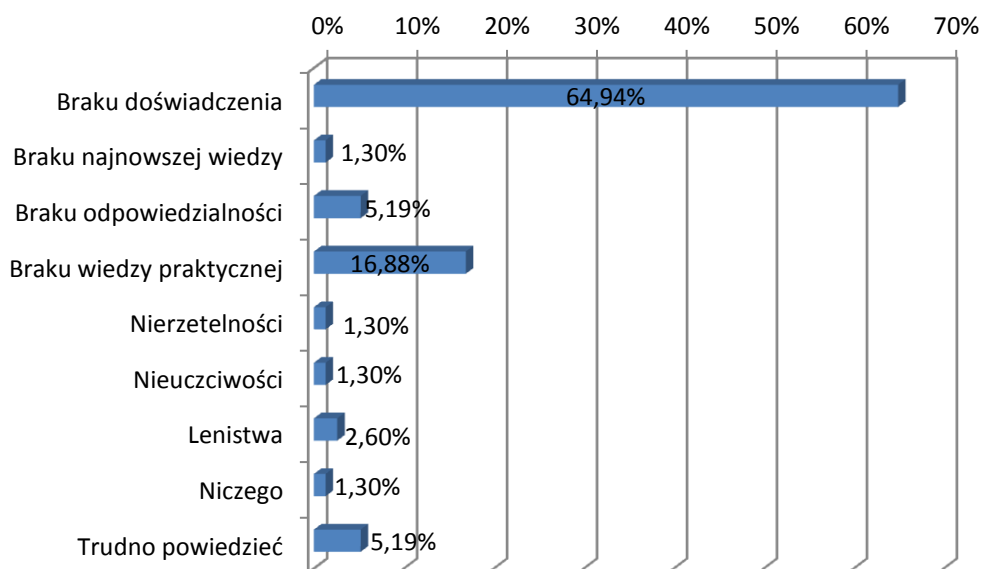
Wykres 36. Cechy absolwenta, na które zwraca uwagę pracodawca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

W opinii zdecydowanej większości (65%) absolwentów biorących udział w badaniu pracodawcy zatrudniający osoby, które ukończyły szkoły zawodowe obawiają się, że nie posiadają one odpowiedniego doświadczenia. Duża liczba wskazań pojawiła się również w odniesieniu do odpowiedzi dotyczącej wiedzy praktycznej (17%). Mając świadomość, jak istotne dla przyszłego pracodawcy jest doświadczenie i praktyczne umiejętności, uczniowie szkół zawodowych powinni być bardzo zainteresowani zdobywaniem dodatkowej praktyki zawodowej poza godzinami przewidzianymi w toku nauki w szkole. Odpowiedzią na to zapotrzebowanie mogłyby być dodatkowe staże zawodowe w przedsiębiorstwach w okresie wakacyjnym. Opinię tą poziewdzają wypowiedzi dyrektorów szkół zawodowych, którzy są zdania, że byłaby to najlepsza forma zdobywania dodatkowych praktycznych umiejętności.

Wykres 37. Obawy pracodawców mających zatrudnić absolwentów szkół zawodowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego absolwentów

Działania zwiększające jakość kształcenia

W tym obszarze badawczym dokonano analizy sytuacji i działań szkół zawodowych na terenie BOF. Analiza została przeprowadzona w oparciu o zestaw kryteriów jakości służących diagnozie obszarów, w których powinny być podejmowane działania mające na celu zwiększenie jakości kształcenia zawodowego. Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto następujące kryteria oceny jakości:

- Kadra dydaktyczna
- Doradztwo zawodowe
- Oferta zajęć pozalekcyjnych
- Innowacyjne metody nauczania
- Nauka języków obcych
- Pozyskiwanie dodatkowych środków (w tym środków z funduszy strukturalnych UE);
- Sprzęt

Podstawowym źródłem informacji wykorzystanych do analizy w tej części opracowania są wyniki ankiety przeprowadzonej w szkołach oraz wywiady z dyrektorami placówek.

Kryterium, które należy wziąć pod uwagę analizując jakość kształcenia zawodowego są kwalifikacje kadry dydaktycznej pracującej w szkołach zawodowych. Z danych uzyskanych w ramach badania ankietowego szkół wynika, że obecnie w szkołach zawodowych BOF zatrudnionych jest łącznie 1303 nauczycieli, z czego 286 to nauczyciele praktycznej nauki zawodu. 288 nauczycieli pracujących w szkołach na terenie BOF posiada uprawnienia egzaminatora. Szczególnie istotne z punktu widzenia dostosowywania szkolnictwa zawodowego do aktualnych potrzeb rynku pracy są dane dotyczące trzech wskaźników, a mianowicie: liczba nauczycieli posiadających doświadczenie zawodowe związane z kierunkiem kształcenia, liczba nauczycieli biorących udział w stażach w przedsiębiorstwach krajowych i zagranicznych oraz liczba nauczycieli biorących udział w kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe. Analiza danych uzyskanych w toku badania wskazuje, że blisko jedna trzecia ogółu nauczycieli (30%) pracowała wcześniej w zawodzie, którego obecnie uczy. Stanowi to niewątpliwie istotną wartość dodaną, gdyż dydaktyk mający wiedzę praktyczną pracy w danym zawodzie ma szansę podzielić się swoim doświadczeniem z uczniami. Występują w tym zakresie istotne różnice pomiędzy poszczególnymi szkołami, w niektórych odsetek ten wyniósł jedynie kilka procent, a w innych kilkadziesiąt. Kolejnym analizowanym wskaźnikiem była liczba nauczycieli biorących udział w stażach w przedsiębiorstwach bądź stażach zagranicznych. Jak wynika z wywiadów z dyrektorami szkół jest to w ich opinii jedna z najefektywniejszych metod podnoszenia kwalifikacji nauczycieli, którzy mogą się dzięki temu zapoznać z najnowocześniejszymi rozwiązaniami

stosowanymi w danej branży nie tylko w regionie czy kraju, ale również za granicą. Niestety niewielka liczba (150) nauczycieli pracujących w szkołach zawodowych na terenie BOF miał możliwość skorzystania z tej formy podniesienia kompetencji zawodowych. W przypadku 7 badanych placówek nauczyciele nie brali udziału w stażach. Jednocześnie w grupie badanych szkół wyróżniają się trzy szkoły, w dwóch z nich odsetek nauczycieli korzystających z tej formy doszkalania wyniósł ponad 40%, a w trzeciej blisko 30%. Ostatnim z analizowanych mierników jakości kadry w szkołach zawodowych BOF była liczba nauczycieli biorących udział w kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe. Bezdyskusyjna wydaje się konieczność podnoszenia kwalifikacji pracowników dydaktycznych szkół, dostosowanie ich wiedzy i umiejętności do zmieniających się wymogów kształcenia w szkolnictwie zawodowym a jednocześnie zmian technologicznych zachodzących w poszczególnych branżach. W związku z powyższym szkoły uczestniczące w badaniu poproszono o wskazanie liczby nauczycieli, którzy w okresie ostatnich 5 lat brali udział w kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe. Odsetek wszystkich nauczycieli pracujących w szkołach zawodowych BOF, którzy podnosili kwalifikacje zawodowe wyniósł 52%. Wynik ten można uznać za niezadawalający i wskazujący na obszar, w którym konieczne jest podjęcie dodatkowych działań na rzecz podniesienia jakości kształcenia. Zauważyć można różne podejście szkół do tej kwestii, w przypadku 5 z badanych szkół odsetek nauczycieli podnoszących kwalifikacje wyniósł ponad 75%, jednocześnie w 12 szkołach był mniejszy niż 50% i aż w 6 szkołach niższy niż 25%. Wyniki analizy wskazują, że znaczna część szkół zawodowych BOF w niewystarczającym stopniu dba o kwalifikacje nauczycieli. Szczególną uwagę należy poświęcić podnoszeniu kwalifikacji nauczycieli kształcenia zawodowego.

Tabela 23. Nauczyciele zatrudnieni w szkołach zawodowych BOF

Wyszczególnienie	Liczba
Ogólna liczba nauczycieli	1303
Liczba nauczycieli praktycznej nauki zawodu	286
Liczba nauczycieli mających uprawnienia egzaminatora	288
Liczba nauczycieli posiadających doświadczenie zawodowe związane z kierunkiem kształcenia (praca w zawodzie, którego uczą)	391
Liczba nauczycieli biorących udział w stażach w przedsiębiorstwach bądź stażach zagranicznych	150
Liczba nauczycieli biorących udział w kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe (w okresie ostatnich 5 lat)	729

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół

Doradztwo zawodowe

W zdecydowanej większości przypadków szkół zawodowych funkcje doradcy zawodowego pełni dodatkowo pedagog szkolny, nauczyciel, który posiada stosowne wykształcenie w tym kierunku. W przypadku wielu szkół poradnictwo zawodowe jest realizowane w większości lub wyłącznie w ramach projektów finansowanych ze środków zewnętrznych np. Unii Europejskiej.

Jak wynika z wywiadów indywidualnych blisko połowa szkół współpracuje w zakresie doradztwa zawodowego z różnymi instytucjami np. poradnią psychologiczno-pedagogiczną, Centrum Kształcenia Ustawicznego, Urzędem Pracy, Miejskim Ośrodkiem Doradztwa Metodycznego, Młodzieżowe Biuro Pracy przy OHP. W jednej ze szkół lekcje na temat prawo pracy prowadzone przez przedstawicieli PIP-u z Białegostoku.

Dyrektorzy szkół w trakcie wywiadów wymienili jako formy zajęć dla młodzieży w ramach doradztwa zawodowego prelekcje, spotkania z pracodawcami, spotkania z ciekawymi ludźmi. Organizowane są konsultacje dla rodziców i uczniów. Prowadzone są zajęcia grupowe dla uczniów mające na celu kształtowanie kompetencji miękkich np. współpracy w grupie jak również konsultacje indywidualne dla zainteresowanych osób. Wskazano jeszcze warsztaty z autoprezentacji ucznia jako przygotowujące do spotkania z przyszłym pracodawcą. Pomoc w przygotowaniu dokumentów aplikacyjnych, w tym CV.

W opinii jednej z badanych osób *„Doradztwo zawodowe ma sens wtedy gdy jest zaczęte wcześniej czyli przed wyborem rodzaju szkoły czyli minimum szkoła gimnazjalna, a nawet powiedziałabym, że szkoła podstawowa ostatnie klasy wtedy to doradztwo ma sens i można oczekiwać większych efektów, bo tu do naszych szkół młodzież przychodzi już prawda po podjęciu decyzji, po jakimś ukierunkowaniu i w 98% ten kierunek zostaje zachowany, więc tutaj to dworactwo jest bardziej już w naszym przypadku ukierunkowane na te kompetencje miękkie i na uczelnie wyższe i pracodawcy, ale dworactwo to przede wszystkim gimnazjum tam ono powinno być jak najmocniej lokalizowane”*. Podobną opinię wyraziła kolejna respondentka *„ja uważam, że gro doradztwa zawodowego powinno być skierowane do uczniów gimnazjów, a obecnie polityka miasta jest taka, że nawet do szkół podstawowych i tam już trzeba skierować więcej jakby środków, czasu aby tego człowieka młodego ukierunkować, aby był to świadomy wybór, prawda, świadomy wybór zawodu czy tej ścieżki zawodowej.”*

W przypadku nielicznych szkół wskazano na istnienie formalnego dokumentu - programu doradztwa zawodowego na dany rok szkolny. Jak wyjaśnia jedna z badanych *„Celem tego systemu jest zapoznanie uczniów z aktualną ofertą szkół ponadgimnazjalnych i wyższych, z bieżącą specyfiką rynku pracy, charakterystyką zawodów, tworzenie warunków do wzrostu świadomości i rozwoju własnych uzdolnień, zainteresowań i kwalifikacji. Celem jest kształtowanie postawy aktywnej, przedsiębiorczej, otwartej na zmiany na rynku pracy. Celem też jest zaznajomienie uczniów z aspektami procesu aktywnego poszukiwania pracy, podejmowania decyzji i uświadamiania konsekwencji wyborów.[...] Realizujemy to na*

zajęciach wychowawczych, na zajęciach z wiedzy o społeczeństwie, z podstaw przedsiębiorczości, organizujemy spotkania z przedstawicielami firm w branżach naszych i pokrewnych do kierunku kształcenia.”

Jeśli chodzi o szkoły policealne, to nie prowadzą doradztwa zawodowego. Zajęcia tego typu pojawiają się jedynie doraźnie, w ramach realizowanych projektów ze środków zewnętrznych.

Jak wynika z powyższej analizy dostępność uczniów szkół zawodowych do doradztwa zawodowego jest powszechna. W tej sytuacji najistotniejszą kwestią wydaje się być weryfikacja jakości doradztwa oraz zapewnienie ciągłości realizacji inicjatyw podejmowanych dzięki wykorzystaniu zewnętrznego środka po ustaniu finansowania.

Oferta zajęć pozalekcyjnych

Wszystkie szkoły zawodowe działające na terenie BOF posiadają szeroką ofertę zajęć pozalekcyjnych, które mają bardzo zróżnicowany charakter. Są to zajęcia wyrównawcze, koła przedmiotowe, rozwijające uzdolnienia, przygotowujące do konkursów i olimpiad, zajęcia sportowe, artystyczne, zajęcia przygotowujące do egzaminu zawodowego. Jak stwierdził jeden z badanych *„Ilość tych zajęć jest zależna od wielu czynników. Pierwszym czynnikiem jest baza, drugim zainteresowanie uczniów, trzecim są pieniądze.. I na przestrzeni tych kilkunastu lat jak ja jestem dyrektorem różnie wyglądała liczba godzin przeznaczona na zajęcia pozalekcyjne.”* Wśród ciekawszych zajęć dodatkowych dyrektorzy wymienili: koło robotyki, koło języka migowego, wyjścia do opery i do teatru na różne spektakle, Orkiestra Dęta, Zespół Taneczny, kino, zajęcia sportowe typu samoobrona i zajęcia na strzelnicy sportowej. Ciekawą inicjatywę, w której uczestniczą nie tylko uczniowie ale również osoby spoza szkoły realizuje Zespół Szkół Technicznych *„Mówiąc o tym mam na myśli taką fajną akcję, którą prowadzimy „Kulinarne abrakadabra” - jedna sobota w miesiącu przez kilka godzin. Schodzą się ludzie, różni ludzie i moi nauczyciele tam różne cuda gastronomiczne z nimi robią z produktów, które zakupujemy.”*

Zainteresowanie uczniów dodatkowymi zajęciami jest bardzo różne, o czym świadczą wypowiedzi dyrektorów szkół *„z frekwencją różnie bywa tak jak z pogodą są miesiące kiedy ci uczniowie chętnie przychodzą są miesiące kiedy widać że jest ich po prostu mniej.”* Jak stwierdził jeden z badanych *„Nie, frekwencja nie jest porywająca. To jest z kilku powodów. Tutaj czynników jest bardzo wiele – my w szkole mamy uczniów, którzy dojeżdżają z dość odległych miejscowości. Prawie 50%, może powiedzmy ponad 40% uczniów to są uczniowie spoza Miasta Białegostoku. A zajęcia pozalekcyjne, żeby miały swój sens to powinny trwać minimum 2 godziny. I bardzo rzadko ci uczniowie decydują się. Ale są jak ja mówię tzw. fanatycy czegoś i oni bardzo chętnie i często na takie zajęcia przychodzą.”* *„Oferta jest bardzo bogata, frekwencja jest czy wykorzystanie tego jest niestety pewną bolączką, bo są to zajęcia nieobowiązkowe. A skoro nieobowiązkowe to dla pewnej części, nawet powiedziałbym dużej części uczniów niewarte zachodu, nie warte zainteresowania. No więc czasami tam*

przychodzą jedna, dwie osoby, czasami dziesięć osób czasami nikt nie przychodzi, różnie bywa.,,

Zajęcia dodatkowe są prowadzone przez nauczycieli zatrudnionych w szkole *„Jest to w zdecydowanej większości efekt tej godziny tzw. godziny karcianej – obowiązkowych zajęć dodatkowych, które nauczyciele mają prowadzić.”* *„Część tych zajęć prowadzona jest przez nauczycieli społecznie w ramach tzw. 40-godzinnego tygodnia pracy i w zależności od zainteresowań uczniów nasi nauczyciele wspierają uczniów zdolnych albo uczniów którzy chcą się rozwijać niekoniecznie tylko i wyłącznie w dziedzinie gastronomicznej. Gro tych zajęć jest opłacana przez szkołę nauczycielom. Nie są to wielkie pieniądze ale jest to jakaś gratyfikacja za dodatkową pracę.”* *„Później ja mogę w formie dodatku motywacyjnego wynagrodzić i motywuję w ten sposób nauczycieli, czy w formie nagrody, bo są efekty z pracy tych kół.*

Szkoły zawodowe posiadają bogatą, różnorodną ofertę zajęć pozalekcyjnych. Warto położyć szczególny nacisk, aby wśród zajęć pozalekcyjnych znalazły się takie, które pozwolą uczniom zdobyć dodatkowe umiejętności cenione przez pracodawców np. branżowy język obcy, wykorzystanie ICT.

Innowacyjne metody nauczania

W ramach badania podjęto próbę ustalenia zakresu wykorzystania w szkołach zawodowych innowacyjnych metod nauczania i uczenia się oraz środków dydaktycznych podnoszących efektywność kształcenia. Podstawowym problemem okazało się różne rozumienie innowacyjności. I tak na przykład część szkół jako innowację wskazywało kształcenie zawodowe w oparciu o modułowy program nauczania. Od 2012 roku kształcenie modułowe funkcjonuje w polskim szkolnictwie zawodowym jako rozwiązanie systemowe i raczej trudno traktować je jako innowacyjne. W szkołach zawodowych działających na obszarze BOF w niewielkim stopniu wykorzystuje się innowacyjne metody nauczania. Występują w tym zakresie duże różnice pomiędzy poszczególnymi szkołami.

W przypadku większości szkół jako formę wykorzystywania nowoczesnych technologii teleinformatycznych wymiano dostęp do pracowni komputerowych, obecność komputera i projektora w salach lekcyjnych. Większość szkół dysponuje tablicami multimedialnymi. *„Tablice multimedialne, mamy takowe na terenie szkoły najnowsze wypusty, w szczególności ci młodszy nauczyciele bardzo chętnie z tych tablic interaktywnych korzystają, nie wspomnę nawet o uczniach, lekcje stają się ciekawsze, fajniejsze.”* Jedną z innowacyjnych metod nauczania, którą wymieniono w trakcie wywiadów z przedstawicielami szkół, są lekcje online. *„Mamy już od kilku lat lekcje online raz w miesiącu, młodzież ogląda bezpośrednio jest transmisja dla szkół, które się tam zalogowały i chcą w tym uczestniczyć. Raz w miesiącu są takie spotkania gdzie oglądają pokaz teoretyczny a później praktyczny. Czyli to jest taka super powtórka wiadomości, uzupełnienia wiadomości.”* W nauczaniu niektórych zawodów korzystanie z nowoczesnego sprzętu komputerowego i oprogramowania jest koniecznością

np. technik informatyk. W przypadku niektórych zawodów wykorzystywane jest wspomaganie komputerowe w zawodzie „gdzie zgodnie z programem się ćwiczy rzeczy potrzebne, przydatne później w zawodzie z wykorzystaniem technologii informacyjnej. Są przedmioty gdzie nauczyciel wykorzystuje to bo musi być z dostępem do komputera w samym przedmiocie np. tam jest w techniku sterylizacji taki przedmiot z zastosowaniem informatyki.” W trakcie wywiadów pojawiły się wypowiedzi świadczące o tym, że szkoły nie są w stanie nadążyć za rozwojem technologicznym „Nowoczesne technologie teleinformatyczne no z tym się nie da, pracownie które mieliśmy unijne to ... młodzież ma lepsze telefony komórkowe czasami.” Warto tu jednak przytoczyć wypowiedź jednego z dyrektorów, który stwierdził, że „Technologie teleinformatyczne to już nie jest innowacja bo tablica multimedialna czy lekcje online, korzystanie z różnych filmów to ja uważam że to jest normalne.”

8 zespołów szkół wskazało, iż wykorzystuje w różnym zakresie kształcenie zdalne, platformy e-learningowe. „Ponieważ my się przygotowujemy do nowego typu egzaminu gdy to uczniowie będą zdawać przy komputerach. I dlatego my otworzyliśmy platformę z tego względu by już przyzwyczajając do rozwiązywania testów elektronicznie.” Dwie szkoły wykorzystują platformę moodle. „Na platformie moodle nauczyciele przygotowują swoje kursy dla uczniów, materiały tam umieszczają, czyli to jest taka platforma porozumiewania się z uczniami i doskonalenia. No lepsza forma doskonalenia wiedzy, przekazu, sprawdzania tej wiedzy.” Strony internetowe są wykorzystywane przez 5 zespołów szkół do zamieszczania materiałów dydaktycznych.

Wśród narzędzi, metod mających zwiększyć efektywność kształcenia wymieniono również:

- makiety i modele ilustrujące i symulujące pracę nowoczesnych maszyn i urządzeń,
- pakiet gier edukacyjnych do nauczania przedmiotów ścisłych,
- prowadzenie zajęć z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania, narzędzi teleinformatycznych i pętli indukcyjnej.

Ciekawym rozwiązaniem, mającym podnieść efektywność kształcenia, są stworzone przez jedną ze szkół skorelowane programów nauczania zawodowego z przedmiotami ścisłymi - 9 programów. Programy kształcenia zawodowego zostały skorelowane z przedmiotami ogólnokształcącymi „Dla przykładu, przedmiot podstawy konstrukcji maszyn jest skorelowany z matematyką i fizyką. Co to oznacza? To oznacza, że w matematyce odpowiednio wcześniej omawia się jakieś tam zagadnienia matematyczne, żeby potem na przedmiotach zawodowych już to można wykorzystać. I podaje się jako przykłady zadań zadania takie np. gdzieś tam w mechanice będą wykorzystane i odwrotnie – na przedmiotach zawodowych nie dubluje się omawiania czegoś co już było omówione na tej matematyce czy fizyce.” Obecnie w szkole funkcjonuje dziewięć skorelowanych programów nauczania w branżach drzewnej, mechanicznej i gastronomicznej.

Innym rozwiązaniem, które pojawiło się w trakcie rozmowy z dyrektorem szkoły było prowadzenie otwartych lekcji. Grupa nauczycieli obserwuje lekcję, a następnie ją omawia. „Pokazujemy szczególnie tym młodszym nauczycielom te innowacyjne metody nauczania,

które docierają bardziej do uczniów i biorą udział w hospitacji, taka grupa kilkunastoosobowa nauczycieli idzie założyć na lekcje języka polskiego, nauczyciel prowadzi i później to omawiamy. Również ludzie wypowiadają się, jak to widzą, czy dobrze ktoś prowadził, czy źle, takie wnioski i to bardzo dużo daje.”

Analiza danych dotyczących liczby uczniów korzystających z innowacyjnych metod nauczania wskazuje, że w przypadku niektórych szkół mieli do nich dostęp wszyscy uczniowie, ale są też przypadki, że dotyczy to tylko części osób uczęszczających do danej placówki. W wielu sytuacjach wynika to z faktu, iż działania te były realizowane w ramach projektów i dotyczyły tylko jego uczestników. Nie są więc to metody, które zostały wprowadzone na stałe w życie szkoły. Trzeba podkreślić fakt, że środki zewnętrzne pozyskiwane w ramach różnego rodzaju projektów dają szkołom możliwość testowania różnego rodzaju rozwiązań.

Różnice pomiędzy poszczególnymi szkołami zawodowymi BOF w zakresie aktualnego wykorzystania innowacyjnych metod nauczania, środków dydaktycznych podnoszących efektywność kształcenia oraz potrzeb w tym zakresie na przyszłość, są tak znaczące, że trudno wysnuć jednoznaczne wnioski dla wszystkich szkół. Sytuacja każdej ze szkół w tym obszarze powinna być rozpatrywana indywidualnie.

Nauka języków obcych

Ważnym celem działalności zasadniczej szkoły zawodowej jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał on na wcześniejszych etapach edukacyjnych. We wszystkich zespołach szkół zawodowych głównym nauczaniem językiem obcym jest język angielski. W połowie szkół (7 na 15) uczniowie uczą się trzech języków, poza obowiązkowym językiem angielskim mają do wyboru jeszcze język niemiecki bądź rosyjski. W 4 zespołach szkół prowadzona jest nauka dwóch języków obcych, a w 2 uczy się wyłącznie języka angielskiego.

W wywiadach indywidualnych tylko dwóch dyrektorów szkół zwróciło uwagę na fakt, że języki obce są dopasowane do potrzeb kierunku kształcenia np. na kierunku monter sieci, instalacji i urządzeń sanitarnych – język angielski, na kierunku kucharz – również język angielski, natomiast na kierunku sprzedawca – zgodnie z potrzebami rynku pracy jest to język rosyjski. W jednej ze szkół uczniowie mogą uczęszczać na dodatkowe zajęcia pozalekcyjne, gdzie uczą się branżowego słownictwa w językach obcych. *„Mamy zajęcia z zakresu branżowego języka angielskiego, niemieckiego, rosyjskiego mamy tylko trzy takie języki obce, ale tylko chciałam powiedzieć że chciałam w przyszłym roku wprowadzić język chiński bo tak pomyślałam sobie że teraz Chin opanowały prawie cały świat.”* Dodatkowe zajęcia z zakresu nauki języków obcych były też często realizowane w ramach projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, w których brały udział szkoły.

Praktyczna nauka zawodu

Organizacja kształcenia zawodowego to ciągły proces łączenia teorii z praktyką. Realizacja zasady wiązania teorii i praktyki w toku kształcenia zachodzi przede wszystkim w przedsiębiorstwach. W krajach Unii Europejskiej zbliżenie szkoły i przedsiębiorstwa uznaje się za priorytetowe działanie w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego.¹⁶ Praktyczna nauka zawodu może odbywać się w placówkach kształcenia ustawicznego, placówkach kształcenia praktycznego, warsztatach szkolnych, pracowniach szkolnych, u pracodawców, a także w indywidualnych gospodarstwach rolnych.¹⁷ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych w Ramowym planie nauczania dla zasadniczej szkoły zawodowej przewidziano 630 godzin na kształcenie zawodowe teoretyczne i 970 godzin na kształcenie zawodowe praktyczne. Natomiast w Ramowym planie nauczania dla technikum po 730 godzin na kształcenie zawodowe teoretyczne i kształcenie zawodowe praktyczne. Praktyki zawodowe są realizowane w wymiarze określonym w podstawie programowej kształcenia w zawodach, w klasie ustalonej przez dyrektora szkoły.

W ramach badania zadano szkołom między innymi pytanie o miejsce organizacji zajęć praktycznych i praktyk zawodowych w poszczególnych typach szkół i w odniesieniu do poszczególnych zawodów. Wskazano 4 typowe miejsca organizacji zajęć: warsztaty szkolne, zakłady pracy, Centra Kształcenia Praktycznego oraz organizację zajęć w ramach wymiany zagranicznej. Zadanie respondentów polegało na określeniu procentowego stopnia realizacji zajęć we wskazanych miejscach. Określone wielkości uśredniono. Rozkład procentowy miejsca realizacji zajęć praktycznych i praktyk zawodowych wskazuje, że na terenie BOF uczniów szkoły zawodowej średnio ok. 60% czasu przeznaczonego na praktyczną naukę zawodu spędza w warsztatach, pracowniach szkolnych i Centrach Kształcenia Praktycznego, a 40% bezpośrednio u pracodawcy. Występują bardzo duże różnice w tym zakresie pomiędzy poszczególnymi szkołami czy też zawodami. Stąd też wynik uśredniony nie daje pełnego obrazu sytuacji. I tak na przykład w Zespole Szkół LOGIZ nauka zawodu odbywa się w całości w warunkach zakładu pracy, a nie w sztucznych warunkach warsztatu szkolnego. Jednocześnie w przypadku wielu zawodów zajęcia praktyczne są w całości realizowane w warunkach szkolnych, a jedyny kontakt ucznia z pracodawcą ma miejsce w trakcie praktyk zawodowych. W przypadku 6 Techników oraz 2 szkół policealnych uczniowie mieli możliwość skorzystania z praktyk zagranicznych. Żadna z zasadniczych szkół zawodowych nie wskazała, aby część zajęć praktycznych realizowana była w formie staży zagranicznych.

Warto zwrócić uwagę, że dużo większe możliwości w zakresie praktycznej nauki zawodu daje kształcenie modułowe. W tym przypadku nie ma rozdziału między teorią a praktyką. Nauczanie prowadzone jest w oparciu o jednostki modułowe, które muszą być realizowane

¹⁶ U. Peruszka *Efektywność kształcenia zawodowego – kształcenie zawodowe a rynek pracy*. IPiSS Warszawa 2000 r.

¹⁷ Art. 70 USTAWA z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty z późn. Zmian.

w odpowiedniej kolejności w programie nauczania prowadząc do pozyskania odpowiedniej wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych. Kształcenie modułowe realizuje się w grupach nie większych niż 10 osób. Z uwagi na m.in. mniejszą efektywność finansową kształcenie modułowe jest w szkołach zawodowych wykorzystywane w ograniczonym zakresie.

Istotnym wyzwaniem, przed jakim stają dyrektorzy szkół zawodowych jest wyśrodkowanie oczekiwań z jednej strony ze strony pracodawców z drugiej ze strony wymogów systemu oświaty, a ściślej egzaminów zawodowych. Szkoła zawodowa powinna kształcić mając na uwadze potrzeby pracodawców, bywa to jednak trudne do pogodzenia z faktem, iż musi przygotować ucznia do zdania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie. Można w tym miejscu przytoczyć wypowiedź jednego z dyrektorów szkół *„W przypadku naszej szkoły są to formy, które przygotowują do egzaminów zawodowych w kwalifikacjach, czyli egzamin dla danej kwalifikacji w zawodzie. I tutaj pojawia się taki problem na forum już na ogólnopolskim – Dla kogo my kształcimy? Czy dla pracodawcy, dla rynku pracy czy pod egzamin? Szkoły są rozliczane z wyników egzaminu i my trzymamy się dokumentów, które dla nas stanowią filar, absolutnie do którego śrubujemy – to jest podstawa programowa. Zawsze jest ranking jak zostały egzaminy złożone – pozytywnie/negatywnie. Czyli my uczymy, żeby uczeń dostał certyfikat potwierdzający jego zdolność do wykonywania pracy. A dostanie ten certyfikat wówczas, kiedy zda egzamin. Ktoś może by tak powiedział, że dobrze by było żeby więcej zajęć było u pracodawcy. My mieliśmy taka próbę w tym roku. Ale mimo, że pracowaliśmy nad tym chyba z pół roku to nie doszliśmy do porozumienia, bo firma stwierdziła, że ona nie jest w stanie przygotować do egzaminu. A ja stwierdziłam, że nie poniosę ryzyka, że pójdą do pracodawcy, zbliżą się do rynku pracy a kwalifikacji nie złożą pozytywnie. Także mimo analizy wielu dokumentów, tego co my musimy zagwarantować uczniami oraz tego co proponuje firma nie doszliśmy do porozumienia”*

Projekty

Szkoły zawodowe z tereny BOF korzystały zarówno jako projektodawcy jak i beneficjenci z projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Głównym źródłem finansowania projektów było Działanie 9.2 z regionalnego komponentu Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Ponadto pozyskiwano środki z takich programów jak Program Comenius, Leonardo da Vinci, Erasmus+. Należy zwrócić uwagę, że szkoły policealne miały ograniczony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania, gdyż w wielu programach wsparcie przewidziano tylko dla szkół ponadgimnazjalnych. Liczba projektów, w których uczestniczyły lub realizowały szkoły jest bardzo różna. Wśród badanych szkół znalazła się taka, gdzie od 2002 roku zrealizowano 48 projektów i takie gdzie było tylko dwa-trzy projekty. Wyjątek stanowi Zespół Szkół LOGIZ, który nigdy nie uczestniczył w projektach unijnych. W opinii przedstawicieli szkół objętych badaniem warunkiem powodzenia w pozyskaniu i realizacji projektu jest zaangażowanie pracowników szkoły, *„bardzo*

*kreatywni nauczyciele, i dobrze zmotywowani, i chętni do tego żeby kolejne projekty tworzyć.” W zdecydowanej większości szkoły same przygotowują projekty, ale zdarzają się też takie, które korzystają na etapie przygotowania wniosku o dofinansowanie ze pomocy różnych firm doradczych. Jak stwierdził jeden z respondentów „Niewątpliwie największą korzyść dają nam projekty napisane przez nas dla nas, samodzielnie, pod nasze potrzeby.” Wszyscy rozmówcy w czasie wywiadów indywidualnych podkreślali pozytywne aspekty udziału w projektach np. *Jesteśmy bardzo zadowoleni z tej współpracy ze względu na ogromne zainteresowanie i satysfakcję młodzieży z ukończonych kursów, które odbyły się w czasie pozalekcyjnym. Na przykład część chłopców skończyła kurs koparek. Każdy kurs, każda forma dodatkowych umiejętności zdobytych przez uczniów uważam za wielki sukces szkoły. Świadczy to też o naszej dbałości o ich potrzeby. To jest zawsze lepsze przygotowanie uczniów do rynku pracy.” „Młodzież integruje się uczestnicząc w różnych działaniach, kursach, wycieczkach, pracach. Doskonalenie różnych umiejętności i dostarczanie uczniom takich kwalifikacji i certyfikatów, które mogą pozyskać jeszcze w trakcie nauki.”**

Zaangażowanie szkoły zawodowej w pozyskiwanie dodatkowych środków finansowych ma bezpośrednie przełożenie na jakość kształcenia w placówce. Unowocześnienie bazy dydaktycznej, podnoszenie kompetencji nauczycieli, stworzenie dodatkowej oferty edukacyjnej dla uczniów nie byłyby możliwe bez dodatkowego finansowania.

Baza dydaktyczna

W opinii większości szkół wyposażenie, którym dysponują zapewnia niezbędne, konieczne do realizacji programu nauczania warunki. Jednocześnie każda z nich chciałaby mieć możliwość unowocześnienia, doposażenia bazy sprzętowej. *„Wymagania, które się odnoszą do postawy programowej, czy które są wpisane do programu nauczania według mnie to nie jest wszystko, bo to jest tylko te minimum które przewidziało ministerstwo więc dlaczego nie wyjść poza te pewne ramy i dać myślę to co najlepsze to co w danej chwili jest powszechnie używane młodzież proszę wierzyć to jest też zwiększenie możliwości tej młodzieży na rynku pracy jeżeli będzie się obeznanym z nowinkami rynku tych nowości technologicznych.”* Potrzeby w zakresie unowocześnienia sprzętu są w znacznym stopniu narzucone poprzez wymagania egzaminów praktycznych *„np. taka kwalifikacja dla technika informatyka dotycząca techniki komputerowej tam gdzie uczeń powinien rozłożyć i złożyć komputer i to nie komputer, który zdajemy do utylizacji tylko dobry komputer taki, na którym on ma się obecnie nauczyć, a potem jeszcze musi uruchomić. A jeśli uczeń rozkręca i skręca raz a potem drugi raz to niestety ale ten sprzęt nie jest „uczniodporny”. I po kilku takich próbach on musi być wymieniany.”* Dodatkową kwestią związaną z zapleczem sprzętowym, *„jat to, iż szkoły chciałby świadczyć usługi na rzecz pracodawców. Byłoby to możliwe gdyby miały dostęp do nowoczesnych laboratoriów. „Nie wiem firma chce zrobić badania wytrzymałości czegoś tam, nie ma takich możliwości. [...] Oczywiście w tych branżach, w których możemy więc drzewo, metal.”* Niezwykle istotne zmiany zaszły w szkołach zawodowych w ciągu ostatnich

lat dzięki wykorzystaniu środków Unii Europejskiej. „Baza jest tak, no w tej chwili nowoczesna. W ostatnich dwóch, trzech latach znacznie wzrósł poziom jakości tego sprzętu, tylko nie należy stać w miejscu, bo postęp niesamowity jest. Więc cały czas musimy sięgać po kolejne środki.” Dodatkowo szkoły pozyskują sprzęt dzięki współpracy z pracodawcami, bezpośrednio od nich. „W niektórych zawodach, szczególnie mechanizacja rolnictwa gdzie na to potrzeba dużych środków bo chociażby czy ciągnik jakiś czy kombajn czy siewnik to są miliony złotych a na to czasami brakuje pieniędzy ale mimo wszystko staramy się jakoś sami zaradzić [...] w ubiegłym roku przekazał nam sprzęt do zbioru zielonki na 60 000 zł. Uważam, że to ogromny sukces.” Niezależnie od już poczynionych zmian, szkoły nadal mają duże potrzeby w zakresie wzbogacenia bazy dydaktycznej. „Owszem odnowiliśmy już sobie dużo pracowni i sprzętu dydaktycznego, ale on musi być zwielokrotniony. Zajęcia powinny odbywać się w ten sposób, że wszyscy uczestnicy na pracowni powinni robić to samo zadanie. Jest to łatwiejsze do prowadzenia dla nauczyciela i dla ucznia, bo mogą sobie konsultować się. Jeśli nie ma odpowiedniej ilości sprzętu to ćwiczenia robione są rotacyjnie – każda grupa coś innego robi. Dążymy do tego, żeby to ujednolicić.” Na duże potrzeby w zakresie inwestycji związanych z kształceniem praktycznym wskazuje m.in. dyrektor Zespołu Szkół Budowlano-Geodezyjnych „np. instrumenty geodezyjne, jeden instrument to jest kwota rzędu 14 tysięcy złotych, a młodzież zdaje egzamin w ilości sześciu osób na jednej sesji, więc tych instrumentów geodezyjnych, całych kompletów to już mówię o geodezji jest potrzeba bardzo wiele”

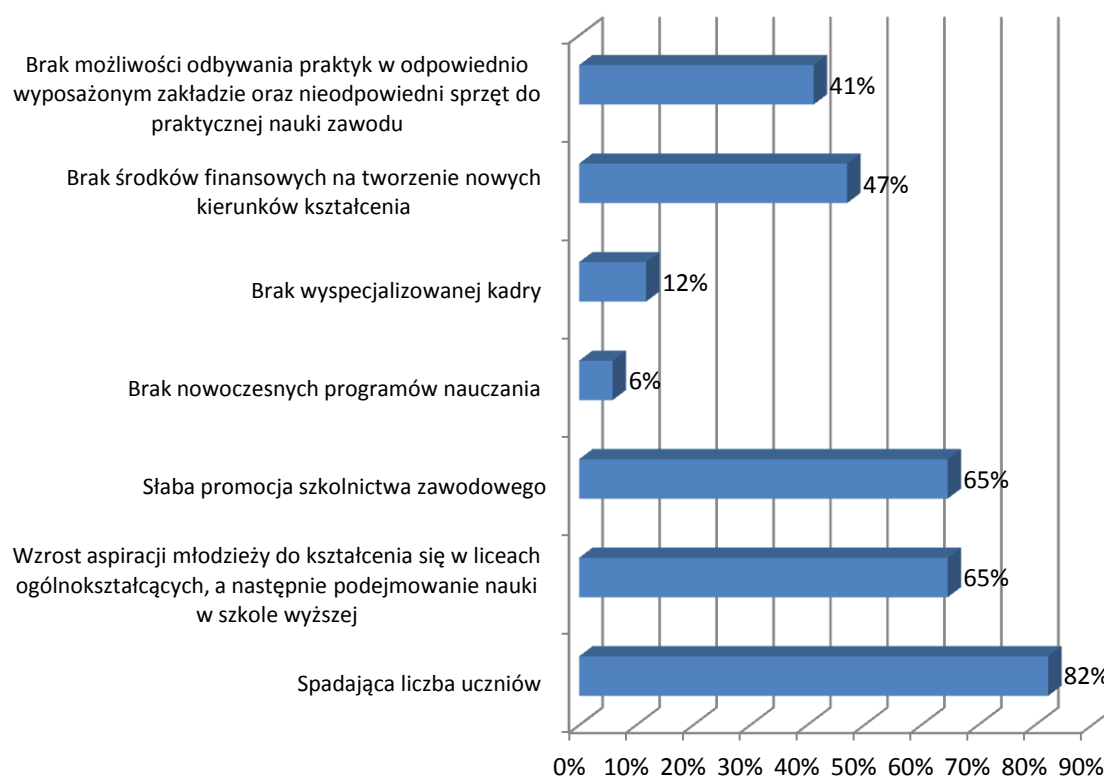
Wśród badanych szkół wyróżnia się Zespół Szkół LOGIZ. Zdaniem szkoły doposażanie placówki w sprzęt do praktycznej nauki zawodu nie ma sensu. Najlepszy i najnowocześniejszy sprzęt, na który szkołę po prostu nie stać dostępny jest u pracodawców, z którymi szkoła współpracuje. Stąd też uczniowie Zespołu Szkół mają możliwość nauki praktycznej właśnie na najnowocześniejszym sprzęcie.

Szkoły zawodowe napotykać na różnego rodzaju trudności, które ich zdaniem utrudniają rozwój szkolnictwa zawodowego. W opinii szkół, które wzięły udział w badaniu największą barierę rozwoju szkolnictwa zawodowego stanowi spadająca liczba uczniów, odpowiedź taką wskazało 82% respondentów. Na zmniejszenie liczby uczniów bezpośredni wpływ mają dwa kolejne czynniki, które uznane zostały przez ponad połowę badanych za ważne problemy, a mianowicie słaba promocja szkolnictwa zawodowego oraz wzrost aspiracji młodzieży do kształcenia się w liceach ogólnokształcących, a następnie podejmowanie nauki w szkole wyższej. Warto również zwrócić uwagę na dostrzegany przez respondentów brak środków na otwieranie nowych kierunków kształcenia. Bariere tę wskazało 47% szkół biorących udział w badaniu. Jednocześnie trzeba zauważyć, że brak nowoczesnego sprzętu do praktycznej nauki zawodu i możliwości odbywania przez uczniów praktyki na takim sprzęcie bezpośrednio w zakładzie pracy nie jest przez szkoły postrzegane jako znaczące utrudnienie (41% wskazań). Zdaniem większości badanych brak wyspecjalizowanej kadry oraz

nowoczesnych programów nauczania nie stanowi problemu. Odpowiedzi takiej udzieliło odpowiednio 12 i 6% uczestników badania.

Powyższe odpowiedzi wskazują, że z punktu widzenia szkół zawodowych najistotniejsze bariery rozwoju szkolnictwa zawodowego stanowią czynniki zewnętrzne, niezależne od samych szkół, a przede wszystkim małe zainteresowanie młodzieży nauką w szkołach zawodowych. Wśród tych analizowanych barier, które można by uznać za czynniki wewnętrzne, największym problemem kształcenia zawodowego jest brak dostępu do nowoczesnego sprzętu, na którym młodzież mogłaby się przygotowywać się do pracy w zawodzie.

Wykres 38. Bariery w zakresie rozwoju szkolnictwa zawodowego

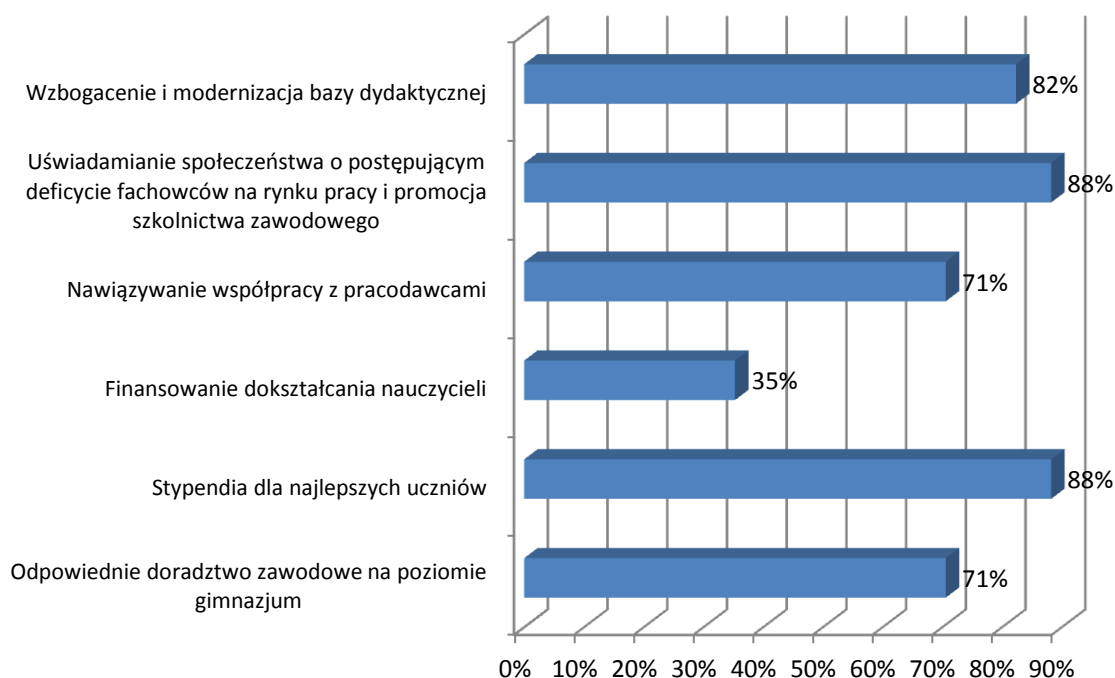
Liczba wskazań na poszczególne odpowiedzi nie sumuje się do 100, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół

Jak wynika z przeprowadzonej analizy główną barierą rozwoju kształcenia zawodowego jest małe zainteresowanie młodzieży podjęciem nauki w szkole zawodowej. Temat ten wielokrotnie pojawiał się w wypowiedziach dyrektorów szkół w czasie wywiadów indywidualnych. Jak stwierdziła jeden z rozmówców „W tej chwili naszym głównym celem to jest przekonanie do kształcenia zawodowego, [...] szkolnictwo zawodowe leży, jest rozłożone na łopatki. My w tej chwili nie możemy mówić o nadwyżkach tylko o przekonaniu uczniów

już na poziomie nie gimnazjalnym ale szkoły podstawowej do kształcenia zawodowego.” W trakcie badania szkołom przedstawiono listę działań, które miałyby podnieść prestiż szkolnictwa zawodowego z prośbą o wskazanie tych, które ich zdaniem byłyby najskuteczniejsze. Zaznaczyć trzeba, że właściwie wszystkie kategorie odpowiedzi, poza jedną, oceniono bardzo pozytywnie. Największy odsetek badanych (88%) za najważniejsze uznał uświadamianie społeczeństwa o postępującym deficycie fachowców na rynku pracy i promocję szkolnictwa zawodowego oraz stypendia dla najzdolniejszych uczniów. Niemal równie ważne z punktu widzenia szkół byłoby wzbogacenie i modernizacja bazy dydaktycznej (82%), nawiązywanie współpracy z pracodawcami (71%) i odpowiednie doradztwo zawodowe na poziomie gimnazjum (71%). Najmniej oceniono propozycję dotyczącą finansowania doksztalcania nauczycieli, ten wariant odpowiedzi wybrało jedynie 35% badanych.

Wykres 39. Działania, które należy podjąć w celu podniesienia prestiżu szkolnictwa zawodowego na terenie BOF

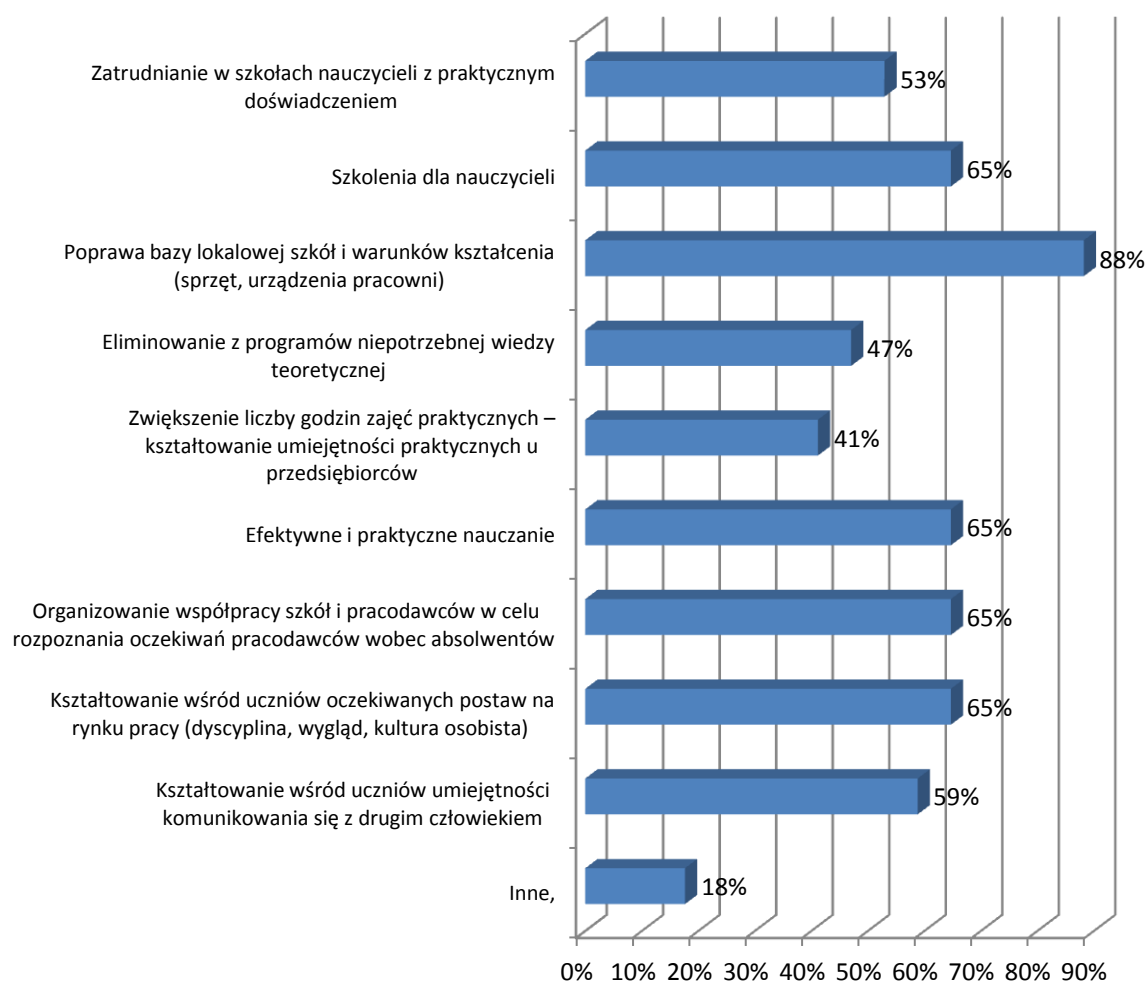
Liczba wskazań na poszczególne odpowiedzi nie sumuje się do 100, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół

Mając świadomość barier w zakresie rozwoju szkolnictwa zawodowego należy zastanowić się jakie działania można podjąć aby je niwelować. W ankiecie przedstawiciele szkół zawodowych zostali poproszeni o wskazanie, jakiego rodzaju działania mogą poprawić proces kształcenia zawodowego w szkołach (Wykres 40). W zasadzie spośród dziewięciu zaproponowanych rodzajów działań siedem spotkało się z dużym uznaniem. Najczęściej wskazywanym (88%) było poprawa bazy lokalowej szkół i warunków kształcenia (sprzęt,

urządzenia pracowni). W przypadku sześciu kolejnych odsetek odpowiedzi pozytywnych wyniósł ponad 50%. Należą do nich zatrudnianie w szkołach nauczycieli z praktycznym doświadczeniem, szkolenia dla nauczycieli, efektywne i praktyczne nauczanie, organizowanie współpracy szkół i pracodawców w celu rozpoznania oczekiwań pracodawców wobec absolwentów, kształtowanie wśród uczniów oczekiwanych postaw na rynku pracy (dyscyplina, wygląd, kultura osobista), kształtowanie wśród uczniów umiejętności komunikowania się z drugim człowiekiem (otwartość na potrzeby, stosowanie właściwych zasad komunikacji). Wśród najmniej pożądanых czynników znalazło się eliminowanie z programów niepotrzebnej wiedzy teoretycznej (47%) oraz zwiększenie liczby godzin zajęć praktycznych – kształtowanie umiejętności praktycznych u przedsiębiorców (41%).

Wykres 40. Ocena czynników mogących poprawić proces kształcenia zawodowego w szkołach

Liczba wskazań na poszczególne odpowiedzi nie sumuje się do 100, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego szkół

W wywiadach indywidualnych dyrektorzy badanych szkół również wymieniali działania, które ich zdaniem mogłyby poprawić jakość kształcenia w szkołach zawodowych. W większości proponowane rozwiązania były tożsame z kategoriami odpowiedzi w pytaniu z ankiety badawczej skierowanej do szkół, najczęściej dotyczyły następujących obszarów:

- poprawa bazy dydaktycznej,
- doksztalcanie nauczycieli,
- wsparcie systemowe w zakresie współpracy z pracodawcami,
- promocja szkolnictwa zawodowego.

Przede wszystkim podnoszono temat konieczności unowocześnienia bazy dydaktycznej *„Wsparcie jest potrzebne, szczególnie jeżeli chodzi o środki dydaktyczne, nowoczesne środki dydaktyczne bo niektórzy rolnicy mają, powiedzmy sobie, taką dobrą bazę, że nawet niejednokrotnie lepszą aniżeli szkoła. Stąd też skierowanie środków do szkoły na te najnowocześniejsze sprzęty jest nieodzownym czynnikiem, który poprawia i szkolenie i kształcenie i w ogóle poruszanie się po tym temacie.”*

„Nowoczesna baza, w przypadku mojej placówki niezbędny jest budynek. Przede wszystkim przestrzeń do realizacji tego co mamy w ofercie swojej. Przestrzeń ponieważ tracimy słuchaczy przez to np. że musimy korzystać z bazy szkół, która często jest niedopasowana, która często ogranicza nas. Chciałoby się aby prawie wszystkie zajęcia odbywały się z dostępem do internetu, do komputera, rzutnik to już nie mówiąc o tym ale żeby każdy siedział przed komputerem bo wtedy są inne możliwości prowadzenia zajęć zwłaszcza, że nasze zajęcia się prowadzone często w blokach czterogodzinnych więc aż się prosi aby to było.”

Koniecznością z perspektywy dyrektorów szkół jest też podnoszenie kompetencji nauczycieli. Dotyczy to przede wszystkim szkoleń, staży realizowanych bezpośrednio u pracodawców. Umożliwiłoby to zapoznanie się z nowoczesnymi technologiami wykorzystywanymi aktualnie w przedsiębiorstwach ale również z oczekiwaniami pracodawców wobec kompetencji jakie powinni posiadać absolwenci szkół zawodowych. *„Przede wszystkim potrzebujemy wsparcia dla nauczycieli przedmiotów zawodowych pod kątem unowocześnienia i aktualizacji wiedzy w świecie szybko rozwijających się technologii. Dodatkowe warsztaty i szkolenia a nawet studia dla nauczycieli polegające na tym że mogliby pracować w przedsiębiorstwie, odbyć taki staż.[...]. Przedsiębiorstwa funkcjonują na innych zasadach, inaczej wygląda organizacja pracy w tych przedsiębiorstwach i dlatego jeżeli mamy uczyć to ta aktualna wiedza jest nauczycielom bardzo potrzebna.”* *„Inwestowanie w szkolnictwo zawodowe, kształcenie nauczycieli przede wszystkim doksztalcanie, bo nauczyciele są wykształceni sami w sobie ale doksztalcanie, dofinansowanie tego doksztalcania.”*

„To byłoby wskazane aby były obowiązkowe, cykliczne szkolenia dla nauczycieli przedmiotów zawodowych, u pracodawców. Ja nie mówię o konferencjach, bo na konferencje to chodzimy, słuchamy, oglądamy. Ale gdyby tak u pracodawców były te szkolenia i naoczne oglądanie

obowiązkowe, tak od góry wpisane, to byłoby dobre [...] Nie tylko w oparciu o opracowania i podręczniki ale tam, żeby być przy tych maszynach w zakładzie pracy, w warunkach pracy.”
„Chciałabym też żeby nauczyciele byli bardziej przygotowani do nauczania przedmiotów zawodowych, o to żeby np. mieli też możliwość w czasie ferii czy nawet w czasie wakacji odbywania dodatkowych sami praktyk żeby oni też mieli taką konfrontację z realiami dzisiejszego rynku pracy, bo niejednokrotnie wiadomo że jest to co uczą czasami nie idzie w parze z praktyką”

Jak wskazują dyrektorzy szkół potrzebne są systemowe, prawne rozwiązania dotyczące współpracy szkół z przedsiębiorcami. W chwili obecnej pracodawcy nie mają żadnych korzyści ze współpracy ze szkołami, a w szczególności z przyjmowania uczniów na praktyki. Stanowi to dla nich dodatkowe obciążenie, które nie jest w żaden sposób rekompensowane. *„Po stronie Państwa mogłyby zaistnieć takie działania, które usprawniłyby naszą współpracę z pracodawcami, bo gdyby systemowo zostały wprowadzone zasady dające korzyść pracodawcy ze współpracy z edukacją to było by to. Oni ekonomicznie podchodzą do swoich zadań, oni coś muszą z tego mieć.”*
„Umożliwić pracodawcom takie namacalne korzyści, nawet nie muszą być wielkie, ale jednak jakąś marcheweczkę, tak, żeby ta współpraca była w sposób uporządkowany prowadzona i taki zorganizowany.”

Niewątpliwie jednym z bardzo istotnych elementów, mającym wpływ na rozwój szkolnictwa zawodowego, jest jego negatywne postrzeżenie przez społeczeństwo. Stąd też w trakcie rozmów z dyrektorami placówek pojawiły się propozycje, aby promować szkolnictwo zawodowe. *„Potrzeba nam po prostu takiego pozytywnego stosunku do szkolnictwa zawodowego i zdecydowanego podniesienia rangi tego szkolnictwa poprzez promocję w sensie ogólnym. By szkolnictwo zawodowe zostało docenione i żeby otrzymało właściwą sobie rangę.”*
„Oprócz tego potrzebna jest promocja kształcenia zawodowego, taka promocja aktywna i nie jednorazowa typu jakieś spoty np. czy radiowe czy telewizyjne czyli tu dużo czasu poświęconego na promocje i takie powtarzające się działania pokazujące fajne rzeczy związane z techniką z umiejętnościami manualnymi przedszkole, podstawowa szkoła, gimnazjum, żeby te umiejętności manualne wypracować.”

Dodatkowo dyrektorzy wskazali na potrzebę opracowań, raportów dotyczących perspektyw zmian na rynku pracy. Tak aby mogli szybciej reagować i przygotowywać kadry na potrzeby rozwijających się gałęzi gospodarki. *„No szkołę potrzebowałaby wizji, inaczej się nie da. Cykl trwa cztery lata i tym wsparciem byłaby wizja i ja muszę wiedzieć, że za cztery lata potrzebni będą absolwenci tacy na rynku pracy. Czyli nie badanie co było, a badanie co będzie w regionie czyli potrzebna jest strategia regionalna, miejska na wizję związaną*

z zapotrzebowaniem absolwentów. Wtedy ja mogę planować zgrać swoją wizję z wizją strategiczno-gospodarczą.”

„Ścisła współpraca po prostu z rynkiem pracy jeżeli mówimy o szkolnictwie zawodowym. To my powinniśmy kształcić fachowców, którzy wyjdą na rynek pracy, dostaną pracę, będą zadowoleni z tej pracy, usatysfakcjonowani pod każdym względem.”

Podsumowanie badań

Co czwarty przedsiębiorca uważa, że liczba osób kształconych w zawodach, w których pracowników potrzebuje, nie jest wystarczająca. Pracodawcy wskazują na bardzo konkretne specjalności, kwalifikacje których oczekują od kandydatów do pracy np. mechanik pomp wtryskowych, garmażer. Odpowiedzią na te oczekiwania mogłoby być tworzenie oddziałów wielozawodowych, gdzie w ramach jednej kasy kształceni byliby specjaliści w kilku różnych, wąskich dziedzinach. Lukę w tym obszarze mogą zapełnić również kwalifikacyjne kursy zawodowe. Istotne jest, zatem diagnozowanie potrzeb edukacyjnych w *ujęciu popytowym* w obszarze szkolnictwa zawodowego czyli zgodnie z potrzebami lokalnego i regionalnego rynku pracy, dostarczenie wiedzy instytucjom szkolnictwa zawodowego i młodzieży wybierającej zawód na temat bieżącej sytuacji i przewidywanych zmian w zakresie wielkości i struktury miejsc pracy na rynku oraz oczekiwań pracodawców wobec przyszłych pracowników. Szczególną uwagę trzeba zwrócić na potrzeby pracodawców w zakresie kształcenia aktualnych i przyszłych kadr, nabywanych przez uczniów umiejętności w procesie kształcenia w nawiązaniu do zmian zachodzących na rynku pracy.

Wyniki badania wskazują na mały zakres współpracy szkół z pracodawcami, ponad połowa badanych nie widziała potrzeby, korzyści ze współpracy ze szkołami. Ponad 80% pracodawców zatrudniających absolwentów szkół zawodowych w żadnej formie nie współpracuje ze szkołami zawodowymi. Jako główny powód braku współpracy ze szkołami zawodowymi przedsiębiorcy wskazali fakt, że nie mają takiej potrzeby. Jednocześnie 32% respondentów uznało, że jest to spowodowane regulacjami prawnymi związanymi z zatrudnianiem młodocianych pracowników. Konieczne jest stworzenie regulacji w zakresie zachęt finansowych dla pracodawców w postaci ulg podatkowych, ułatwień prawnych i finansowych (np. refundacji środków wydatkowanych na kształcenie w zawodzie). Potrzebne jest wypracowanie standardów współpracy pomiędzy szkołami a pracodawcami, wsparcie pracodawców w zakresie prowadzenia dokumentacji związanej z organizacją praktycznej nauki zawodu zgodnie z wymogami systemu oświaty.

Zdaniem prawie połowy przedsiębiorców, aby poprawić jakość kształcenia w szkołach zawodowych, powinno się zwiększyć liczbę godzin zajęć praktycznych, tak aby uczniowie posiadali po zakończeniu edukacji jak najwięcej umiejętności praktycznych. Ta opinia jest znamieną w kontekście ograniczonej współpracy firm ze szkołami, ważne jest uświadamianie pracodawcom, iż chcąc mieć dostęp do odpowiednio wykwalifikowanych kadr muszą włączyć się w system ich edukacji. Prawie co czwarty badany wskazał również na konieczność poprawy bazy lokalowej i sprzętowej szkół oraz zatrudnianie w szkołach nauczycieli z praktycznym doświadczeniem. Wszystkie te najczęściej pojawiające się odpowiedzi wskazują na to, że przedsiębiorcy oczekują aby absolwenci szkół zawodowych

mieli jak największe doświadczenie praktyczne w wykonywaniu zawodu, mogli korzystać z nowoczesnego sprzętu, który aktualnie wykorzystywany jest w firmach.

Aby dostosować ofertę do potrzeb rynku pracy szkoły kontaktują się z pracodawcami, analizują dane z Wojewódzkiego oraz Powiatowego Urzędu Pracy oraz wykorzystują informacje zwrotne od absolwentów. Na uwagę zasługuje fakt, że stosunkowo mała liczba szkół czerpie wiedzę z kontaktów z organizacjami pracodawców, cechami rzemiosł, izbami rzemieślniczymi. Jedną z form dostosowania oferty do potrzeb rynku pracy jest otwieranie bądź zamykanie kierunków kształcenia. Przedstawiciele szkół zawodowych z terenu BOF wskazali, że przy otwieraniu nowego kierunku kształcenia najistotniejsze są opinie pracodawców, sugestie organu prowadzącego oraz sytuacja na lokalnym rynku pracy. Najmniej znaczące, są w opinii przedstawicieli szkół wyniki opracowań, raportów oraz opinie rodziców i uczniów. Analiza dynamiki zmian w zakresie kierunków kształcenia szkół zawodowych z obszaru BOF w latach 2010 - 2014 wskazuje, że znacznie więcej nowych kierunków otworzono (59) niż zamknięto (20). Zaznaczyć trzeba, iż połowę nowych kierunków kształcenia (29) otworzyły szkoły policealne.

Pracodawcy zatrudniający absolwentów szkół zawodowych napotykają na trudności w znalezieniu pracowników. Blisko jedna trzecia firm, które poszukiwały pracowników miała problemy ze znalezieniem osób o odpowiednich kwalifikacjach. Jak wskazują badania najczęstszym powodem trudności rekrutacyjnych przedsiębiorstw BOF jest brak osób z odpowiednim doświadczeniem (42%), chętnych do pracy (17%) lub posiadających pożądane kwalifikacje i umiejętności (17%). Te trzy wskazane obszary deficytów należałoby wspierać poprzez odpowiednie działania. W zakresie zdobywania doświadczenia - staże i praktyki, motywacji do pracy - funkcję wychowawczą szkoły i wsparcie kompetencji kluczowych; kwalifikacji i umiejętności – dostosowanie programów nauczania do potrzeb konkretnych pracodawców, w szczególności poprzez wykorzystanie kształcenia modułowego.

Najbardziej oceniane, zarówno przez pracodawców, szkoły jak i samych absolwentów, są kwalifikacje absolwentów szkół zawodowych w zakresie posiadanych uprawnień i certyfikatów oraz znajomości języków obcych. Wspierać należy rozwój kompetencji uczniów oraz umożliwianie im zdobycia dodatkowych kwalifikacji, które zwiększą ich konkurencyjność na rynku pracy. Uczniowie powinni mieć możliwość uczestnictwa zarówno w zajęciach wzmacniających kompetencje w zakresie ICT, języków obcych jak i w specjalistycznych kursach zawodowych. Posiadanie certyfikatów ma bardzo duże znaczenie przy rekrutacji na stanowiska pracowników fizycznych wykwalifikowanych, stanowią one bowiem potwierdzenie posiadanych przez kandydata umiejętności praktycznych i biegłości w wybranej dziedzinie. Największa rozbieżność w opiniach szkół i pracodawców występuje przy ocenie umiejętności obsługi sprzętu używanego w pracy. Należy sądzić, że jest to

najistotniejsza luka kompetencyjna absolwentów szkół zawodowych. Przedstawiciele placówek edukacyjnych dużo lepiej oceniają kwalifikacje swoich absolwentów w tym obszarze niż przedsiębiorcy, którzy ich zatrudniają.

W opinii połowy (8 na 17) dyrektorów szkół zawodowych z ternu BOF pracodawcy w równym stopniu oczekują od kandydatów do pracy kompetencji społecznych i kwalifikacji zawodowych. Niemal równie liczna grupa dyrektorów szkół (7 na 17) jest zdania, że dla pracodawców ważniejsze są kompetencje ogólne pracownika i jego umiejętność dostosowania się do wykonywania zadań na konkretnym stanowisku. Tylko w trakcie dwóch wywiadów rozmówcy wyrazili opinię, że pracodawcy przywiązują większą wagę do kwalifikacji zawodowych niż kompetencji miękkich. Pracodawcy mają świadomość, iż pracownik będzie potrzebował czasu na nabycie umiejętności zawodowych potrzebnych na jego stanowisku pracy, które są w dużej mierze zależne od specyfiki firmy. Kompetencje interpersonalne i samoorganizacyjne są trudniejsze do wyuczenia, a ich opanowanie wymaga znacznie więcej czasu. Dlatego też zamiast koncentrować się na zawodach, które będzie można wykonywać w przyszłości, warto przywrócić się kompetencjom coraz częściej oczekiwanym przez pracodawców. W tym kontekście potwierdza się, iż oprócz kształtowania umiejętności zawodowych bardzo ważną rolę odgrywa wspomniana wcześniej funkcja wychowawcza szkoły oraz kształtowanie kompetencji do pracy.

Analiza minimalnej liczby punktów, którą należało uzyskać aby dostać się do technikum wskazuje na duże rozbieżności pomiędzy wymaganą liczbą punktów umożliwiającą przyjęcie w poszczególnych technikach. Przyczyny takiego stanu rzeczy można upatrywać w kierunkach kształcenia, które oferuje dane szkoła. Kierunki takie jak technik elektronik, technik ekonomista cieszą się z pewnością większym prestiżem niż kierunki budowlane. Różnice te wynikają również z renomy, którą cieszą szkoły z wieloletnią tradycją nauczania w konkretnych zawodach. Zwrócić należy również uwagę na bardzo dużą różnicę w ilości punktów jaką musi otrzymać gimnazjalista, aby podjąć naukę w szkole zawodowej w stosunku do technikum. Dane potwierdzają, iż do szkół zawodowych aplikuje młodzież, która na wcześniejszych szczeblach edukacji osiągała słabe wyniki. Jednocześnie maksymalna liczba punktów osiągnięta przez kandydatów do szkół zawodowych wskazuje, iż znaleźli się wśród nich uczniowie, którzy mogliby bez trudu wybrać naukę w renomowanym technikum. Szczególnie w przypadku zasadniczych szkół zawodowych istotna jest promocja tej ścieżki edukacji i walka z jej stereotypowym postrzeganiem. Można w tym celu wykorzystać przykłady najzdolniejszych uczniów szkół, którzy osiągają dobre wyniki w nauce i znajdują pracę w wyuczonym zawodzie. Problematiczna wydaje się promocja szkół poprzez prezentację minimalnych ilości punktów niezbędnych do przyjęcia do danej placówki gdyż w przypadku zasadniczych szkół zawodowych mogłoby to przynieść efekt odwrotny. Szkoły zawodowe należy promować poprzez informowanie o najlepszych wynikach uczniów, ich dodatkowych osiągnięciach.

Jednym z kryteriów, prawdopodobnie najbardziej wymiernym, oceny poziomu kształcenia w poszczególnych zawodach jest zdawalność egzaminów zawodowych. Porównanie poziomu zdawalności w BOF, podlaskim oraz średniego poziomu zdawalności w całym kraju wskazuje, że zdawalność absolwentów techników i szkół policealnych BOF jest niższa niż w województwie w przypadku połowy zawodów oferowanych w technikach. Nieco lepiej prezentują się dane w porównaniu ze średnią zdawalnością na poziomie kraju, na terenie BOF dla 9 zawodów odsetek osób, które zdały egzaminy zawodowe jest niższy. Analiza poziomu zdawalności egzaminów zawodowych wśród absolwentów szkół zawodowych wskazuje, że efektywność kształcenia w szkołach zawodowych jest większa niż w technikach. W przypadku 4 na 11 zawodów egzamin zdały wszystkie osoby, które do niego przystąpiły. Odsetek zdających absolwentów, którzy otrzymali dyplom dla kolejnych 4 kierunków jest wyższy niż województwie i całej Polsce.

Ponad 60% badanych absolwentów szkół zawodowych BOF deklaruje, iż posiada w obecnej chwili zatrudnienie. Wśród nich 22% jednocześnie uczy się i pracuje. Ponad 40% absolwentów kontynuuje naukę. Wreszcie 12% absolwentów twierdzi, iż są osobami bezrobotnymi. Wśród osób, które ukończyły zasadnicze szkoły zawodowe znalazła się największa liczba osób tylko pracujących. Absolwenci techników to grupa z największym odsetkiem osób kontynuujących naukę (31%) lub też uczących się i równoległe podejmujących zatrudnienie (30%).

Miarą dopasowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy może być zgodność stanowiska, na którym pracują zatrudnieni absolwenci z ich wyuczonym zawodem i zdobytymi kompetencjami. Jak wskazują wyniki badania odsetek pracujących w wyuczonym zawodzie wynosi zaledwie 55%. Głównym powodem, dla którego absolwenci szkół zawodowych z terenu BOF nie wykonują pracy w swoim zawodzie był fakt, że nie znaleźli pracy w swoim zawodzie. Odpowiedzi takiej udzieliło ponad 80% badanych.

Wykształcenie uzyskane w szkole zawodowej nie pozwoliło podjąć zatrudnienia prawie połowie (40%) badanych absolwentów szkół zawodowych. Duża część osób, które ukończyły szkoły zawodowe, zmuszona jest dojeżdżać do pracy lub zmienić miejsce zamieszkania. Z jednej strony może to pozytywnie świadczyć o ich mobilności, z drugiej jednak o braku szans na znalezienie zatrudnienia w pobliżu miejsca zamieszkania. Warto podkreślić, że tylko 70% osób przyjęło ofertę pracy. Oznacza to, że fakt wykonywania pracy niezgodnej z kierunkiem wykształcenia lub pozostawania bez zatrudnienia w dużej mierze może być świadomym wyborem danej osoby i nie jest uwarunkowany sytuacją na lokalnym rynku pracy.

65% badanych absolwentów wyraziło pozytywną opinię na temat stopnia, w jakim szkoła zawodowa przygotowała ich do pracy. Nabywali oni kwalifikacje potrzebne do obecnie wykonywanego zawodu głównie na praktykach zawodowych (60%) i na zajęciach praktycznych w szkole (48%). Najważniejszym elementem kształcenia zawodowego jest przygotowanie praktyczne do wykonywanego zawodu. Jest to szczególnie istotne na polskim rynku pracy, gdzie pracodawcy chcą zatrudniać kandydatów niemal w pełni przygotowanych kompetencyjnie do pracy, jaką mają wykonywać. Właściwa organizacja zajęć praktycznych stanowi więc jedno z ważniejszych wyzwań, jakie stoi przed szkolnictwem zawodowym.

W opinii szkół, które wzięły udział w badaniu największą barierę rozwoju szkolnictwa zawodowego stanowi spadająca liczba uczniów. Działania, które mogą poprawić jakość kształcenia w szkołach zawodowych dotyczą następujących obszarów:

- poprawa bazy dydaktycznej,
- doksztalcanie nauczycieli,
- wsparcie systemowe w zakresie współpracy z pracodawcami,
- promocja szkolnictwa zawodowego.

Niezbędna jest modernizacja bazy dydaktycznej szkół zawodowych. Występują istotne różnice w zakresie zaplecza dydaktycznego jakim dysponują poszczególne szkoły, co jest w znacznej mierze uwarunkowane ilością środków, jaką pozyskały szkoły w ramach projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. W opinii większości placówek wyposażenie, którym dysponują zapewnia niezbędne, konieczne do realizacji programu nauczania warunki. Niemniej jednak potrzeby w zakresie modernizacji bazy dydaktycznej są w dalszym ciągu bardzo duże. Z jednej strony wyposażenia w wielu przypadkach znacznie odbiega od tego, jakie obecnie stosowane jest w przedsiębiorstwach, do których trafiają absolwenci szkoły. Z drugiej strony potrzeby w zakresie unowocześnienia sprzętu są w znacznym stopniu narzucone poprzez wymagania egzaminów zawodowych. Konieczne jest zapewnienie odpowiedniej ilości wyposażonych stanowisk, na których uczniowie mogliby zdawać egzaminy zawodowe lub promowanie równoległego systemu zdawania egzaminów zawodowych w firmach.

Obecnie w szkołach zawodowych BOF zatrudnionych jest łącznie 1303 nauczycieli, z czego 286 to nauczyciele praktycznej nauki zawodu. Niewielki odsetek nauczycieli pracujących w szkołach zawodowych na terenie BOF miał możliwość wzięcia udziału w stażach w przedsiębiorstwach bądź stażach zagranicznych. Odsetek wszystkich nauczycieli pracujących w szkołach zawodowych BOF, którzy w ostatnich 5 latach podnosili kwalifikacje zawodowe wyniósł zaledwie 52%. Wynik ten można uznać za niezadawalający i wskazujący na obszar, w którym konieczne jest podjęcie dodatkowych działań na rzecz podniesienia jakości kształcenia. Bardzo istotne jest ciągłe podnoszenie kwalifikacji pracowników dydaktycznych szkół, dostosowanie ich wiedzy i umiejętności do zmieniających się wymogów

kształcenia w szkolnictwie zawodowym, a jednocześnie zmian technologicznych zachodzących w poszczególnych branżach. Wskazana jest rozbudowa oferty staży dla nauczycieli w przedsiębiorstwach, wizyty studyjne lub szkolenia - ważne jest ponadto stworzenie zachęt, skierowanych do kadry zaawansowanej wiekowo, mających na celu podniesienie i aktualizowanie kwalifikacji (przełamanie zniechęcenia wobec ciągłego kształcenia się).

Spadek zainteresowania kształceniem zawodowym na poziomie średnim, skutkuje zmniejszającą się liczbą uczniów tego typu szkół, likwidacją placówek, w konsekwencji zaś powstającymi na rynku pracy lukami w postaci braku kandydatów do pracy na stanowiskach robotników wykwalifikowanych. Konieczne są systemowe działania mające na celu podniesienie prestiżu szkolnictwa zawodowego i zachęcenie młodzieży do nauki w szkołach zawodowych. Za najtrafniejsze działania uznać można uświadamianie społeczeństwa o postępującym deficycie fachowców na rynku pracy oraz stypendia dla najzdolniejszych uczniów (wybieranych na poziomie poszczególnych szkół, tak aby w tej grupie mieli szansę znaleźć się uczniowie zasadniczych szkół zawodowych). Bardzo ważną rolę odgrywa również odpowiednie doradztwo zawodowe w układzie popytowym czyli ze wskazaniem realnych szans zatrudnienia oraz poziomu wynagrodzeń w poszczególnych zawodach na lokalnym rynku pracy.

Spis wykresów

Wykres 1. Wielkość przedsiębiorstw.....	11
Wykres 2. Rodzaje prowadzonej działalności.....	12
Wykres 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy liczba osób kształconych w zawodach potrzebnych firmie jest wystarczająca?	14
Wykres 4. Zgodność kierunków kształcenia w szkołach zawodowych z potrzebami przedsiębiorców	16
Wykres 5. Stan współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi	16
Wykres 6. Powody braku współpracy przedsiębiorców ze szkołami zawodowymi	17
Wykres 7. Formy współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi	18
Wykres 8. Bariery i trudności, jakie napotykać pracodawcy chcący prowadzić współpracę ze szkołami zawodowymi	20
Wykres 9. Formy współpracy szkół z pracodawcami	21
Wykres 10. Czynniki mogące w opinii pracodawców poprawić jakość kształcenia w szkołach zawodowych.....	23
Wykres 11. Działania podejmowane w celu dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy	27
Wykres 12. Dynamika zmian w zakresie otwierania i zamykania kierunków kształcenia w latach 2010/2011 do 2013/2014	32
Wykres 13. Trudności w znalezieniu pracowników.....	33
Wykres 14. Przyczyny trudności w pozyskaniu nowego pracownika o odpowiednich kwalifikacjach .	33
Wykres 15. Perspektywy zatrudniania nowych pracowników z wykształceniem zawodowym w badanych przedsiębiorstwach	34
Wykres 16. Ocena przygotowania absolwentów szkół zawodowych do pracy w zawodzie.....	35
Wykres 17. Występowanie zawodów, których sposób nauczania w szkołach zawodowych nie przystaje do warunków rynku pracy	35
Wykres 18. Średnie oceny kwalifikacji absolwentów szkół zawodowych.....	39
Wykres 19. Działania realizowane przez szkoły w celu przygotowania absolwenta do wejścia na rynek pracy.....	43
Wykres 20. Kompetencje oczekiwane od pracowników według BLK z 2011 roku (w %).....	44
Wykres 21. Na ile istotne jest przy zatrudnianiu nowego pracownika posiadanie przez niego wykształcenia zawodowego zgodnego z wymogami stanowiska pracy.....	45
Wykres 22. Absolwenci szkół zawodowych BOF w podziale na typ ukończonej szkoły.....	57
Wykres 23. Sytuacja na rynku pracy absolwentów szkół zawodowych BOF	57
Wykres 24. Przyczyny braku pracy absolwentów szkół zawodowych BOF	60
Wykres 25. Pracujący w wyuczonym zawodzie absolwenci szkół zawodowych BOF w podziale na typ ukończonej szkoły.....	61
Wykres 26. Powody podjęcia pracy w zawodzie innym niż wyuczony	62
Wykres 27. Wpływ uzyskanego wykształcenia w szkole zawodowej na możliwość znalezienia pracy	63
Wykres 28. Wpływ uzyskanego wykształcenia w szkole zawodowej na możliwość znalezienia pracy w podziale na typ ukończonej szkoły	63

Wykres 29. Ocena w jakim stopniu szkoły zawodowe przygotowują do pracy	64
Wykres 30. Ocena w jakim stopniu szkoły zawodowe przygotowują do pracy w podziale na typ ukończonej szkoły.....	65
Wykres 31. Zakres wykorzystania kwalifikacji i wiedzy zdobytej w szkole w pracy zawodowej	65
Wykres 32. Sposoby zdobycia kwalifikacji potrzebnych do obecnie wykonywanego zawodu.....	66
Wykres 33. Podnoszenie przez absolwentów kwalifikacji w formie szkoleń, kursów związanych z wykonywaniem pracy	67
Wykres 34. Powody korzystania ze szkoleń, kursów podnoszących kwalifikacje	67
Wykres 35. Powody nie korzystania ze szkoleń, kursów podnoszących kwalifikacje	68
Wykres 36. Cechy absolwenta, na które zwraca uwagę pracodawca.....	69
Wykres 37. Obawy pracodawców mających zatrudnić absolwentów szkół zawodowych	70
Wykres 38. Bariery w zakresie rozwoju szkolnictwa zawodowego.....	82
Wykres 39. Działania, które należy podjąć w celu podniesienia prestiżu szkolnictwa zawodowego na terenie BOF.....	83
Wykres 40. Ocena czynników mogących poprawić proces kształcenia zawodowego w szkołach	84

Spis tabel

Tabela 1. Szkoły publiczne (stan 25.10.2013) - rok szkolny 2013/2014.....	6
Tabela 2. Metody i techniki zastosowane w badaniu.	10
Tabela 3. Zawody/specjalności wymienione przez badanych pracodawców jako brakujące w ofercie szkół zawodowych.....	13
Tabela 4. Zawody/specjalności, w których liczba uczniów w szkołach zawodowych jest niewystarczająca	14
Tabela 5. Zawodach, w których kształci się zbyt wielu uczniów w szkołach zawodowych.....	15
Tabela 6. Ocena istotności formy współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi z punktu widzenia przedsiębiorstwa.....	19
Tabela 7. Lista zawodów deficytowych i nadwyżkowych w mieście Białystok i powiecie białostockim - I półroczu 2014r.....	24
Tabela 8. Czynniki mające wpływ na decyzję o otwarciu nowego kierunku kształcenia	29
Tabela 9. Czynniki mające wpływ na decyzję o zamknięciu kierunku kształcenia	30
Tabela 10. Zestawienie otwieranych i zamykanych kierunków kształcenia w szkołach zawodowych BOF	30
Tabela 11. Ocena kwalifikacji absolwentów szkół zawodowych przez pracodawców	36
Tabela 12. Ocena kwalifikacji absolwentów szkół zawodowych przez szkoły zawodowe	37
Tabela 13. Autocena kwalifikacji absolwentów szkół zawodowych	38
Tabela 14. Suma punktów uzyskana przez kandydatów do techników w latach 2012-2014	48
Tabela 15. Suma punktów uzyskana przez kandydatów do zasadniczych szkół zawodowych w latach 2012-2014	49
Tabela 16. Odsetek zdających absolwentów techników i szkół policealnych, którzy otrzymali dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe (z ogółu podchodzących do egzaminu) w 2014 roku.....	49
Tabela 17. Odsetek zdających absolwentów szkół zawodowych, którzy otrzymali dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe (z ogółu podchodzących do egzaminu) w 2014 roku.....	51
Tabela 18. Udział uczniów szkół zawodowych z terenu BOF w olimpiadach szkolnych, zewnętrznych konkursach zawodowych, programach stypendialnych (w okresie ostatnich 2 lat).....	51
Tabela 19. Wydawane przez Zespół Szkół powszechnie uznawane certyfikaty i zaświadczenia, potwierdzające uprawnienia zawodowe.....	55
Tabela 20. Sytuacja na rynku pracy absolwentów szkół zawodowych BOF w podziale na zawody	59
Tabela 21. Pracujący w wyuczonym zawodzie z uwzględnieniem roku ukończenia szkoły zawodowej	60
Tabela 22. Pracujący w wyuczonym zawodzie absolwenci szkół zawodowych BOF w podziale na zawody.	61
Tabela 23. Nauczyciele zatrudnieni w szkołach zawodowych BOF.....	72